

TÜRKİYE ORMANCILAR DERNEĞİ'NİN 95. KURULUŞ YILDÖNÖMÜNDE

ORMAN VARLIĞIMIZ VE ORMANCILIK ÜRETİM FAALİYETLERİ

ANKARA - 2020

Türkiye Ormancılar Derneği'nin 95. Kuruluş Yıldönümünde:

Orman Varlığımız ve Ormancılık Üretim Faaliyetleri

2020
TÜRKİYE ORMANCILAR DERNEĞİ
ANKARA

Türkiye Ormancılar Derneği
(The Foresters' Association of Turkey)
Tuna Caddesi No: 5/8 Kızılay-Ankara
Tel-Faks: 0312 4338413 - 4332664
E-posta:ormancilarder@ttmail.com
www.ormancilardernegi.org

Türkiye Ormancılar Derneği'nin 95. Kuruluş Yıldönümünde:
Orman Varlığımız ve Ormancılık Üretim Faaliyetleri

Ankara, 2020
TOD Yayın No: 51

Baskı ve Tasarım:
Kuban Matbaacılık Yayıncılık
İvedik Osb. Matbaacılar Sitesi 1514. Sokak No:20 Yenimahalle / ANKARA
Tel: 0312 395 20 70 • Sertifika No: 47331

ISBN: 978-975-93478-8-8

Genel görüş ve değerlendirmelere atıf için: TOD, 2020. Türkiye Ormancılar Derneği'nin 95. Kuruluş Yıldönümünde: Orman Varlığımız ve Ormancılık Üretim Faaliyetleri, Editör: Prof. Dr. Kenan Ok, ISBN: 978-975-93478-8-8, 82 sayfa, Ankara.

Kişisel görüşlere atıf için örnek: Atmış, E., 2020. Türkiye Orman Varlığıyla İlgili Değişimler ve Nedenleri, (İçinde: TOD, 2020. Türkiye Ormancılar Derneği'nin 95. Kuruluş Yıldönümünde: Orman Varlığımız ve Ormancılık Üretim Faaliyetleri, Editör: K. Ok), ISBN: 978-975-93478-8-8, 82 sayfa, Ankara.

© Bütün hakları saklıdır. Türkiye Ormancılar Derneği'nin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün ya da bir kısmının elektronik, mekanik veya fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. Bilimsel kurallar çerçevesinde kaynak gösterilmek suretiyle atıf yapılabilir. Eserin içerdiği bilgiler, 26.12.2019 günü, TOD'nin 95. Kuruluş Yıldönümü adına yapılan "Orman Varlığımız ve Ormancılık Üretim Faaliyetleri" isimli panel konuşmaları temel alınarak, katkıda bulunun yazarlarca hazırlanmıştır. Eser içerisindeki düşünceler kişisel görüşler olup, sahiplerinin sorumluluğundadır. Çalışmanın tüm telif hakları Türkiye Ormancılar Derneği'ne aittir.

İÇİNDEKİLER

TOD Sunuşu	5
Türkiye Orman Varlığıyla İlgili Değişimler ve Nedenleri - Erdoğan Atmış.....	9
1.1. Giriş	9
1.2. Arttırıldığı İddia Edilen Ormanlar	11
1.3. Nitelik Değiştiren Ormanlar	15
1.4. Parçalanmış Ormanlar	16
1.5. Odun Endüstrisinin Göz Koyduğu Ormanlar	18
1.6. Sonuç	22
1.7. Kaynaklar.....	23
Orman Amenajman Planları, Uygulamalar ve Orman Varlığımız - Mustafa Kömürlü	26
2.1. Giriş	26
2.2. Alan, Servet ve Cari Artımdaki Artışın Gerçek Nedenleri	27
2.3. Alan, Servet ve Cari Artımdaki Yapay Artışlar	27
2.4. Son Yarım Yüzyılda Ormanlarda Ortaya Çıkan Yapısal Sorunlar	30
2.4.1. Başarısız Doğal Gençleştirmelerle Ortaya Çıkan Yaşlı, Optimalin Üzerinde Servete Sahip Alanlar	30
2.4.2. Biyolojik Çeşitliliğin Azaldığı, Optimal Kuruluş Değerlerinden Uzaklaşmış Alanlar	31
2.4.3. Anıt Orman Denebilecek Niteliklere Sahip Doğal Yaşlı Ormanların Yok Oluşu	31
2.5. Orman Varlığının Artışı Gerekçesiyle Artırılan Üretim.....	32
2.6. Amenajman Planları Aracılığıyla Artırılmak İstenen Üretim.....	32
2.7. Ara Hasılat Etalarının Artırılmasıyla İlgili Beklentiler	33
2.8. Plan Değişiklikleri ve Diğer Yollarla Artırılan Üretim.....	34
2.9. Lif Yonga Üretiminin Ülkeye Gerçek Maliyeti	36
2.10. Dikili Ağaç Satışları	36
2.11. Yönetim Sorunları	37
2.12. Sonuç ve Öneriler	37
2.13. Kaynaklar.....	40

Dikili Ağaç Satış Yöntemi - Rasim Remzi Doğan.....	42
3.1. Devlet Ormanlarında Üretim ve Satışların Kısa Tarihsel Geçmişi.....	42
3.2. Cumhuriyet Sonrası Devlete Ait Ormanlarda, Üretim İşleri	43
3.3. Cumhuriyet Sonrası Devlete Ait Ormanlarda Orman Ürünleri Satışları.....	43
3.4. Dikili Satış Mevzuatının Dayanakları	45
3.5. Dikili Ağaç Satışının Taraplara Sağladığı Faydalar.....	46
3.6. Dikili Ağaç Satışının Taraplara Getirdiği Sorunlar	47
3.7. Dikili Ağaç Satış Yönteminin İlgi Grupları Açısından Analizi: Tespit ve Öneriler	50
3.8. Sonuçlar	53
3.9. Kaynaklar	53
Dikili Ağaç Satışlarının İlgi Grupları Üzerine Etkileri - Yaşar Selman Gültekin	54
4.1. Giriş	54
4.2. Materyal ve Yöntem	56
4.3. Bulgular	57
4.3.1. Dikili Satış Algılarına İlişkin Bulgular	57
4.3.2. Dikili Ağaç Satışlarına İlişkin Tutumlara Yönelik Bulgular	60
4.4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler	64
4.5. Kaynaklar.....	67
Panel Sonuç Bildirisi.....	70
Orman Varlığı, Planlama ve Dikili Satışlar Üzerine	
Editör Değerlendirmesi - Kenan Ok	73

TOD SUNUŞU

1961 Anayasasıyla girilen planlı kalkınma dönemi, diğer sektörlerde olduğu gibi, ormancılığımızda da planlı ve kapsamlı çalışmaların önünü açmıştır. Hazırlanan ilk beş yıllık kalkınma planıyla, 1963 yılında Türkiye’de planlı bir kalkınma dönemi uygulanmaya başlanmışken, Türkiye ormanlarının tamamının amenajman planları ilk defa 1973 yılında tamamlanabilmiş ve sürdürülebilir orman yönetimi için önemli bir eksiklik giderilmiştir. Özellikle 1963-1973 döneminde yoğunlaşan kombine envanter yöntemi çalışmasıyla; hava fotoğrafları ve sistematik örnek alan ölçümlerine dayanarak, oldukça sağlıklı arazi çalışmaları yapılmış ve ülke ormanlarının tamamı, ilk defa bir amenajman planına kavuşturulmuştur. Amenajman planlarının tamamlanabilmesiyle birlikte, Türkiye’de aslında bilinen orman varlığının iki misli genişlikte orman alanı bulunduğu anlaşılmıştır.

Meslek camiasında birinci periyodik planlar olarak da adlandırılan, 1963-1972 yılları orman amenajman plan verilerinin toplanmasıyla ortaya çıkan “1973 Türkiye Orman Envanteri”, orman varlığımızla ilgili ilk sağlıklı veri olma özelliğini taşır. Bu envanterin bir diğer önemi, kendini izleyen periyotlarda ortaya çıkacak envanter değerleri ile karşılaştırma temelini yaratmış olmasıdır. Ne yazık ki, izleyen yıllarda, Türkiye orman varlığıyla ilgili sistematik ve bütünsel envanter değerleri, düzenli bir şekilde ortaya konulamamıştır. Bu yüzden orman varlığıyla ilgili değişimleri sağlıklı bir şekilde tespit etmek ve kamuoyuyla paylaşmak ilk zamanlar mümkün olamamıştır. Nihayet, 1999 yılında, orman amenajman plan verileri yeniden derlenip, Türkiye orman varlığı değerleri ikinci kez ortaya konulmuş ve aradan geçen süre içerisindeki orman varlığı değişimini görmek, yeniden mümkün hale gelmiştir. Bu çalışmayı bunu izleyen dönemlerde; 2004, 2012 ve 2015 yıllarında, ormanların alan, ağaç serveti ve cari artım verilerini içeren istatistikler kamuoyu ile paylaşılmıştır.

Değişik dönemlere ait ülke orman envanteri değerleri, bir önceki dönem verileriyle karşılaştırıldığında görülmektedir ki, 1973’den bu yana, her dönemde, “genel bir değerlendirmeye” orman varlığı artmaktadır. Bu verilerin ayrıntılı incelenmemesinin bir sonucu olarak, özellikle bir kısım siyasetçi ile ormancılık sektör uzmanları arasında, orman varlığıyla ve ormancılığımızla ilgili oldukça iyimser beklentilerin dile getirildiği gözlenmektedir. Şüphesiz ormanların artması istenen bir sonuçtur fakat artışların kağıt üzerinde değil, gerçekte de olması, orman alanı artarken, orman niteliklerinin de amaçlara hizmet edecek şekilde iyileşmesi gereklidir.

Ne yazık ki, orman alanı artışına yüzeysel bakışın bir sonucu olarak, önceki dönemlere kıyasla çok daha fazla ağaç kesilmeye başlanmış, ormancılık dışı amaçlara tahsis edilen yerler çoğalmış, toplumun ormanlarla ilgili kaygıları artmıştır. Gerçekten de, istatistiklere göre ülke yüzölçümü içerisinde orman alanı ve verimli ormanların payı yükselirken, kamuoyunda “ormanlarımız” azalıyor algısı her geçen gün artmaktadır. Bu arada, tecrübeli meslek çalışanlarının önemli bir kısmının, gözlerinin önünden kaybolup giden devasa ormanlardan söz eden, yanlış tekniklerle içi boşaltılan ve sürekliliği tehdit altına düşen ormanlarla ilgili şikâyetleri derneğimize gelmeye devam etmektedir. İstatistikler artış ve iyileşme gösterirken, bu rakamlara şüpheyile bakan görüşlerin sürekli çoğalması, ortada bir karmaşa olduğunu, aydınlığa kavuşturulması gerekenler bulunduğunu göstermektedir.

Kamu yararına çalışan bir sivil kurum statüsüne sahip derneğimizce, bu durum, uzmanlık bilgilerini kullanarak, tarafsızca yanıtlanması gereken bir kamusal görevin ortaya çıktığı şeklinde yorumlanmış ve bir görevin ortaya çıktığının kabul edilmesine neden olmuştur. Aslında, derneğimizce hazırlanan ve 2019 yılı Haziran ayında ülke kamuoyuyla paylaştığımız “Türkiye Ormancılığı 2019” Raporunda konuyla ilgili olarak, “vatandaşlar ormanların yandığına; işgal edildiğine tanık olmakta; 2B gibi uygulamalarla bazı orman alanlarının sonsuza kadar orman olma özelliğini kaybettiğini gündelik yaşamlarının bir parçası olarak görmektedir. Bu tanıklıkların bir sonucu olarak da ormanların azaldığı düşüncesine erişmektedir” denilmiş ve güncel veriler ve açıklamalarla konu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Ancak daha ileri analizlere gerek olduğu görülmektedir. Bu nedenle, derneğin 95. Kuruluş yıldönümü etkinliğinde yapılacak bir panel ile konu üzerindeki düşünce ve analizlerin biraz daha geliştirilmesi yararlı bulunmuştur.

Bir taraftan orman varlığı üzerine çelişkili durumlar sorgulanırken; diğer taraftan da, Orman Genel Müdürlüğü’nün (OGM), iyimser havanın ve piyasa taleplerinin etkisiyle olsa gerek, 1973-1999 arası yıllık üretim programları ortalamasının iki mislini geçen bir rakamlara eriştiği görülmektedir. Gerçekten de, OGM 2020 yılında 32 milyon m³ dikili kabuklu gövde hacmi (DKGH) düzeyinde bir odun hammaddesi üretimini gerçekleştirmeyi programlamış durumdadır. Ülke ormanlarının toplam artım değerinin 47 milyon m³’ü bulduğu gerekçe gösterilerek, gelecek yıllarda da üretim hedeflerinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Bu anlayışların bir sonucu olarak, ormanlarda yapılan üretim artışı, son üç yıldır, önceki yıllara kıyasla sürekli önemli oranda artırılır hale gelmiştir.

Bu arada, alt yapısı hazırlanmadan uygulamaya konulan ve hızla yaygınlaştırılan “dikili ağaç satışlarının” tüm üretim miktarına oranı 2019 Ekim sonu için % 31.1 ve 2020 hedefi olarak % 37,5 düzeyini bulmuştur. Dikili satışları artırma isteğinin gerekçesi olarak, yıllık üretimin bu yıllara kadar görülmedik ölçüde yükseltilmiş olması gösterilmektedir. Gerçekten de, dikili halde milyonlarca adedi bulan ağacın kesilerek, ürün çeşitlerine ayrılarak, sürütülerek ve nakledilerek, piyasa isteklerine göre odun hammaddesi ürünü haline getirilmesi, kurulu kapasiteyi geliştirmeden başarılabilecek bir iş değildir. Ancak, OGM’nin odun hammaddesi üretim düzeyi ve yöntemi, özellikle kırsal halkın yasalarla güvenceye alınmış işlendirme düzeyini etkileyen bu nedenle sosyal etkileri bulunan bir karardır. Üstelik OGM’nin ürettiği odun hammaddesini pazarlama şekli, sadece orman köylülerini etkileyen bir karar olmayıp özellikle küçük ve orta ölçekli orman endüstrisini de etkilemektedir. Bilindiği gibi, sürdürülebilirliğin sadece ekolojik boyutları bulunmamakta sosyal ve ekonomik boyutlarının da sağlam temellere dayandırılması gerekmektedir. Bu nedenle, orman varlığının, artımının devamlılığı kadar ilişkili sosyal çevrelerle bağındaki devamlılığın da kaygı ile izlenmesi gerekirken, dikili satışlarda bu konuların yeterince ele alınmadığı gözlenmektedir. Bu nedenle, orman varlığı kadar bu varlıkla ilişkili sosyal boyutları temsilen, dikili satışları biraz daha irdelemek yararlı görülmüştür.

Yaşadığımız bu günlerde, orman varlığını tehdit eden farklı niteliklerdeki olumsuzlukların boyutlarının, daha önce görülmeyen ölçülerde artmakta olması, Türkiye’deki rejim değişikliği denilebilecek siyasal değişimlere paralel bir seyir izlemektedir. 16 Nisan 2017 tarihli halk

oylamasıyla cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle temeli atılan ve 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçim sonrasında büyük ölçüde geçiş sağlanan başkanlık sistemine giren Türkiye’de, yönetim anlayışı ve sistemde önemli değişiklikler olmuştur. Bu değişim kaçınılmaz olarak, ormancılık sektörünü de etkilemiştir. Yeni sistemin gereği olarak, son üç yıldır, mesleğimizi ilgilendiren çeşitli konularla ilgili kararlar, değişik ilgi grupları, meslek örgütleri ve bir ölçüde de ormancılık bürokrasisinin görüşüne başvurulmadan alınmaktadır. Bu koşullar altında, iktidar ve ona bağlı kamu ormancılık örgütleri; ne yazık ki, sivil toplum kuruluşları, orman köylüleri, ormancılık kooperatifleri ile arasına mesafe koymuş, onların mesleki deneyimleri ile haklarını görmezden gelir olmuştur. Ne yazık ki, mesleğin en uzman kurumu ve en örgütlü birimi olması beklenen Orman Mühendisleri Odası, son seçimlerle birlikte, iktidar ortağı gibi hareket eder hale gelmiştir. Bu nedenle, bu olumsuz koşullar altında, derneğimize tarihsel bir görev yüklendiğinin farkındayız. Ormanlarımıza, doğamıza, mesleğimize, orman köylülerimize ve meslektaşlarımıza karşı sorumluluklar hissettiğimiz gibi, ülke geleceğine karşı da kaygılar duymaktayız.

Türkiye Ormancılar Derneği, tarihten gelen demokratik cumhuriyetçi gelenekler ışığında; ülke ormancılığının ulusal çıkarlara, akla ve bilime uygun olarak yeniden yapılandırılması, kamu yararı ilkesi doğrultusunda doğanın, çevrenin ve ormanların korunması ve doğal varlıkların çoğaltılması için her türlü çabayı desteklemeye kararlıdır. Doğanın, çevrenin ve ormanların tahribine yönelik her türlü tehdide karşı mücadele etmekte olan; gücünü tarihinden ve birikimli, özverili üye tabanından alan bir meslek örgütü olarak, kamuoyundaki tartışmalı konuları uzmanlar düzeyinde ele alma, tartışma, sonuçlarını kamuyla paylaşma kararlılığımızı, tarihsel bir sorumluluğun gereği olarak sürdüreceğiz.

Orman varlığıyla ilgili değişimlerin yanlış analiz edilmesi sonrasında verilen kararlarla ormanlarımızda yapılan yıllık üretim miktarlarının, daha önce tanık olmadığımız ölçülerde ve siyasal-bürokratik kararlarla artırılmakta olması, 95. Kuruluş yıldönümümüzü bu konuya ayırmamıza neden olmuş ve elinizdeki eserin oluşmasına giden yolu açmıştır.

Konuyla ilgili çalışma yapmak üzere derneğimiz çatısı altında, II. Başkan Ahmet Hüsrev Öz-kara ve Yönetim Kurulu Üyesi Burhan Aydoğan’ın başkanlığında “Orman Varlıkları Yönetim Grubu” kurulmuştur. Bu grup, ilk iş olarak dernek yönetiminin yardımıyla, derneğimizin 95. Kuruluş yıldönümü olan 26 Aralık 2019 tarihinde gerçekleştirmek üzere, “Orman Varlığımız ve Ormancılık Üretim Faaliyetleri” konulu bir panel düzenlemiştir. Türkiye’deki siyasal ve ekonomik sorunların ve belirsizliklerin devam edeceği ve orman varlığımızı olumsuz yönde etkileyecek tehdit ve aymazlıkların süreceği kaygısını taşımaktayız. Bu yüzden, “Orman Varlıkları Yönetim Grubu” çalışmaları, bu panel ve kitap çalışmasından sonra da devam ettirilecektir. Türkiye Ormancılar Derneği, gerek ülke, gerekse meslek kamuoyunun bilgilendirilmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi açısından, üzerine düşen tarihi sorumluluğu yerine getirmeye kararlıdır.

26 Aralık 2019 tarihinde gerçekleştirilen paneli, İÜC Orman Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Kenan Ok yönetmiştir. TOD üyeleri yanında, Bolu ve Kastamonu’dan ormancılık kooperatiflerinin ortakları ve temsilcilerinin geniş katılımıyla gerçekleşen panelde, Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Erdoğan ATMİŞ, “Orman Varlığımızla İlgili

Değişimler ve Nedenleri” isimli bildirisini sunmuştur. Orman Yüksek Mühendisi Mustafa KÖMÜRLÜ, uzun yıllar orman amenajman planları hazırlamış ve derin uygulama deneyimine erişmiş bir meslektaş birikimiyle, “Orman Amenajman Planları, Uygulamalar ve Orman Varlığımız” isimli bildirisini sunmuştur. Panelin bir diğer uygulayıcı sunumunu, Orman Yüksek Mühendisi Rasim Remzi DOĞAN “Dikili Ağaç Satışı Uygulamaları ve Sonuçları” başlığı altında vermiş ve İşletme ve Pazarlama Şube Müdürlüğü deneyimlerini katılımcılarla paylaşmıştır. Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi öğretim üyesi Dr. Öğretim Üyesi Yaşar Selman GÜLTEKİN panelin ikinci akademik bakışını sunmuştur. Dr. Gültekin, hazırladığı doktora tez çalışmasından ürettiği “Dikili Ağaç Satışlarının İlgi Grupları Üzerinde Etkileri” başlıklı sunumuyla, güncel bir tartışma konusunda, bilimsel yaklaşımlarla elde edilmiş yargıları, meslektaş ve ilgi gruplarıyla paylaşmıştır. Panel amaçları ve hazırlanan sunumlar dikkate alınarak hazırlanan Sonuç Bildirisi, panel sonunda katılımcılarla paylaşılmış ve onların onayıyla kamuoyuna sunulmasına karar verilmiştir. Bu bildiri, kitabın sonunda AŞIRI ODUN ÜRETİMİ ORMANLARI VE ORMANCILIĞI BİTİRİR uyarısıyla birlikte yer almaktadır.

Her ne kadar, panel sırasında katılımcılara soru sorma olanağı sunulmuşsa da, gelen sorularla panelistlerin görüşlerini daha ileri düzeylerde geliştirmek olanağı, süre darlığından, bulunamamıştır. Oysa demokrasinin ve aklın gereği olarak, var olan bilgilerin sürekli sorgulanması, alınan görüşlerle geliştirilerek, güncel bakışların zamanın gereklerine uyum sağlayan bir içeriğe erştirilmesi, toplumsal bir hedef olmalıdır. Bu nedenle, panele başkanlık yaparak sunumları izleyen, katılımcı katkıları ve tepkilerini gözlemleme fırsatı bulmuş Prof. Dr. Kenan Ok’tan, kitabın editörü olarak, bildirileri bir kitap olacak biçimde sadece şeklen bir araya getirmekle yetinmeyerek, geleceğe yönelik bir değerlendirme yapması, sorular sorarak yeni arayışların kapısını aralaması istenmiştir. Bu nedenle, editör değerlendirmesini bildiriler üzerine bir eleştiri veya değerlendirme olarak görmek, dernek görüşü kabul etmek yerine, meslek camiası olarak algılarımızın kişisel bir sorgulanması, yeni arayışların teşvik edilmesine yönelik bireysel bir katkı girişimi olarak kabul edilmesi gereklidir.

Panel fikrinin oluşturulmasından, kitabın basımına kadar geçen süreçte emeği geçen herkese ayrı ayrı teşekkür ederiz. Gerçekleştirilen panelin ve sonunda ortaya çıkan bu kitabın ormancımıza katkılar sağlayacağına; meslek çalışanlarına özgüven kazandıracağına, ülke kamuoyunun ihtiyaç duyacağı bilgileri bir parça da olsa sunabileceğine inanmaktayız.

TOD YÖNETİM KURULU

TÜRKİYE ORMAN VARLIĞIYLA İLGİLİ DEĞİŞİMLER VE NEDENLERİ

Prof. Dr. Erdoğan ATMİŞ
Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi,
Ormancılık Politikası ve Yönetimi Anabilim Dalı
E-mail: eatmis@bartin.edu.tr

Özet

Dünyada orman alanları azalırken, Türkiye’de orman alanı ve odun servetinin resmi verilerine göre artıyor olması sevindirici bir gelişmedir. Fakat bu verilerin sağlıklı analizlerle desteklenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada; her ne kadar resmi verilere göre orman alanları ve odun serveti artıyor olarak görülse de, orman alanı artışının ülke genelinde yaşanmadığı, göç veren illerde orman alanı artarken, sanayileşmiş ve göç alan illerde orman alanlarının azaldığı, mevcut artışın ana nedeninin yapılan ağaçlandırma çalışmaları olmadığı, korunan alanlarda ciddi bir nitelik kaybı yaşandığı, ormanlarda yapılan ormancılık dışı kullanımların orman ekosistemlerini parçalayarak, geri dönülemez zararlar verdiği, odun üretimi artışının ormanlardaki cari odun artımını artık tehdit eder hale geldiğine yönelik tespitler yapılmıştır.

Ormancılık etkinliklerinin koruma, bakım, geliştirme noktasında arttırılması gerekirken, mevcut yönetimin ormanları korumak yerine “ekonomik büyüme” için gözden çıkardığı yönündeki bu tespitlerin dikkate alınmaması durumunda ormanlarımız ve ormancılığımızın geleceği konusunda iyimser şeyler söylemek oldukça güçtür.

1.1. Giriş

Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre 1990 yılında 4,128 milyar hektar alan kaplayan dünya ormanları, 2015 yılında 129 milyon hektar azalarak 3,999 milyar hektara inmiş ve kara yüzeylerinin %31,8’ini kaplayan ormanların oranı % 30,8’e düşmüştür. Bunun yanında orman alanlarındaki azalma hızı 1990’lı yıllarda % -0,18’ken, 2010 ile 2015 yılları arasında oransal olarak % -0,8’e düştüğü için küresel ölçekte orman azalması eğiliminin yaşlandığı yönünde bir iyimserlik oluşmuştur (FAO, 2016).

Son yıllarda orman alanlarındaki değişim; aşırı borçlu ülkelerde %31,9’dan %27,9’a, az gelişmiş ülkelerde %30,6’dan %26,8’e düşüş şeklinde olurken, OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ülkelerinde %30,9’dan %31,3’e, Avrupa Birliği ülkelerinde %35’ten %38’e

artış şeklinde olmuştur (WB, 2017). Bu değişikliklere ülke bazında bakılırsa; Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kamboçya, Endonezya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkelerin orman alanları azalırken Avusturya, Fransa, Yunanistan, İtalya, İspanya, Çin, Vietnam, Küba gibi ülkelerin ormanları ise artmaktadır (FAO, 2016; Günşen ve Atmış, 2019). Yani gelişmiş ülkeler kendi ormanlarını koruyup, ağaçlandırmalarla yeni ormanlar kurarken, geri kalmış ülkelerdeki mevcut ormanlar azalmaktadır.

Tüm ülkeler için orman alanlarındaki değişimin en güçlü nedeninin ulusal düzeyde başta nüfus değişimleri (Ryan et al., 2017) olmak üzere sosyo ekonomik gelişmeler olduğu bilinmektedir. Orman alanlarının azalmasında özellikle gelişmekte olan ülkelere çoğunlukla kırsal fakirlik ve yerel nüfusun baskısı (Sassen et al., 2013) ile bunlara bağlı olarak illegal kullanımlar (Kuemmerle et al., 2009), orman alanlarında sığır çiftliklerinin kurulması (Margulis, 2004), tarım alanı için orman alanlarının açılması, küresel, ulusal ve yerel seviyede sosyoekonomik yapıdaki farklılıklar (Lambin ve Meyfroidt, 2010) ve kısa vadeli politikalara dayanan yasal düzenlemeler (Min-Venditti et al., 2017) gibi insana bağlı birçok olumsuz etmen rol oynamaktadır (Günşen ve Atmış, 2019). Örneğin; Endonezya’da palmiye yağı için, Brezilya’da tarım, madenler, enerji yatırımları, hayvancılık ve soya yetiştirmek için ormanlar yok edilmektedir. Kolombiya’da yine tarım ve hayvancılığa yer açmak için son 10 yılda düz alanlarda bulunan ormanların %95’i yok edilmiş durumdadır. Bu ülkeler ekonomik gelişme için ormanlarını gözden çıkarırken, bu ülkelerin ormanlarını yok eden şirketlerse kendi ormanlarını korumak için çeşitli tedbirler almış olan gelişmiş ülkelere ait şirketlerdir. Yani gelişmiş ülkeler kendi ülkelerinin doğasını korurken geri kalmış ülkelerin doğasını yok etmektedir.

Türkiye’de ise 1972 yılında 20,2 milyon hektar orman varken, bu miktar 2018 yılında 22,6 milyon hektara çıkmıştır. Resmi rakamlara göre Türkiye’de artan sadece orman alanları değildir. Güncel verilere göre orman serveti ve yıllık cari artım da artmaktadır. 2005 ile 2015 yılları arasında Türkiye’deki orman alanlarının serveti 1.288.124.772 m³’ten 1.611.774.193 m³’e yükselmiş, ülke ormanlarındaki yıllık cari artım ise 2005 yılında 36.282.291 m³ iken 2015 yılında 45.904.083 m³ olarak gerçekleşmiştir (OGM, 2017; Günşen ve Atmış, 2019).

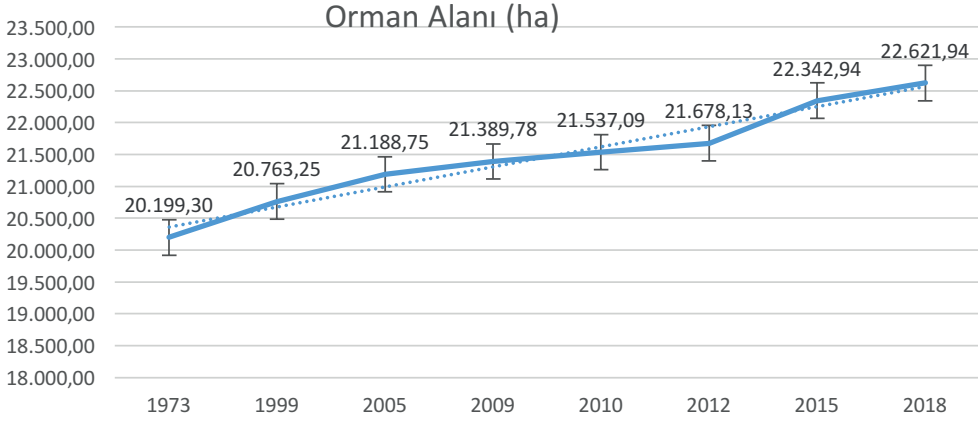
Türkiye’deki orman alanı ve servetindeki bu artış, farklı kesimler tarafından farklı nedenlere dayandırılmaktadır. Ormancılık örgütü bu artışın yapılan ağaçlandırma çalışmaları sonucu gerçekleştiğini söylerken (ÇEM, 2017), farklı araştırmalar ise bu artışın ana nedeninin son yıllarda yapılan ağaçlandırmalardan ziyade ülkede yaşanan sosyo-ekonomik yapıdaki değişimlerden kaynaklandığını iddia etmektedir (Ok, 2010; Atmış, 2017a; Atmış ve Günşen, 2009; 2018; Günşen ve Atmış, 2019).

Sadece alansal artış veya azalışlar değil, aynı zamanda korunan alanlardaki nitelik kaybolması, ormancılık dışı kullanımların yarattığı ekosistem tahribatı ve aşırı odun üretimi gibi uygulamalar, Türkiye ormanlarının geleceğini tehdit etmektedir. Bu çalışmada; Türkiye orman varlığındaki bu değişimler hakkında bilgi verilmeye ve bunların nedenleri sorgulanmaya çalışılmıştır.

1.2. Arttırıldığı İddia Edilen Ormanlar

Türkiye orman alanlarının 1973 yılından beri artış eğiliminde olduğu, 20.2 milyon hektar olan orman alanının 2005 yılında 21,2 milyon hektara, 2018 yılında da 22,6 milyon hektara çıktığı (Şekil 1) Orman Genel Müdürlüğü'nün (OGM) resmi verilerinde yer almaktadır (OGM, 2020). Bu verilere göre orman alanları ülke genelinde artmaktadır.

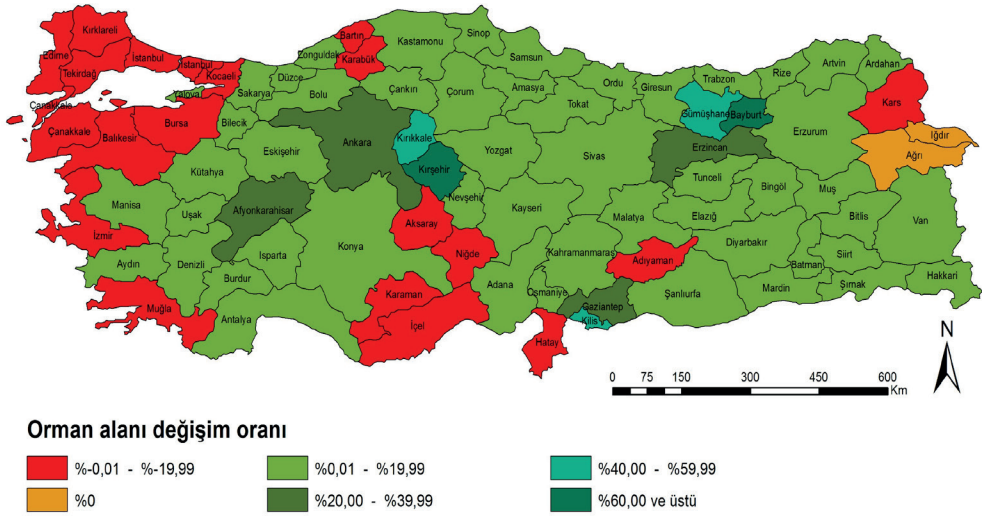
Şekil 1: Türkiye orman alanının yıllara göre değişimi

Fakat ülke genelinde artış yaşansa bile, bu artışın gerçek nedenleri ile bölgesel ve il düzeyinde artış veya azalış yönünde farklılıklar ortaya çıkabildiği gözden kaçırılmaktadır. Diğer yandan orman alanının yeterliliği de sorgulanmaya muhtaçtır. Örneğin ülkelerin kişi başına düşen orman alanlarına bakıldığında; 2015 yılı kayıtlarına göre (FAO, 2016); Kanada'da kişi başına düşen orman alanı miktarı 9,74 hektarken bu oran Rusya'da 5,75 hektar, Brezilya'da 2,23 hektar Türkiye'de ise sadece 0,28 hektardır. Dünya ortalamasının 0,55 hektar olduğu durumda orman alanlarının ve orman servetinin arttığı iddia edilen Türkiye, orman alanı olarak oldukça fakir bir durumda sayılmaktadır. Diğer yandan uluslararası standartlara ve FAO kayıtlarına göre Türkiye'deki orman alanı miktarı yaklaşık 12 milyon hektar olarak sayılmakta geri kalan 10 milyon hektarlık miktar ağaçlık alan olarak kabul edilmektedir. Bu rakamlara göre Türkiye'de kişi başına düşen orman alanı miktarı sadece 0,16 hektar olmaktadır. Bu durumda ormanların artıyor olduğu sanısıyla hareket etmek orman varlığına yarardan çok zarar getirecektir.

OGM verilerine il bazında bakıldığında (Günşen ve Atmış, 2019) bazı illerin orman alanlarının artış bazılarının ise azalış eğiliminde olduğu görülmektedir. Türkiye'de 2005 ile 2015 yılları arasında 60 ilin orman alanlarında farklı oranlarda artışlar olmuştur. Buna karşın 19 ilin orman alanı azalırken Ağrı ve Iğdır illerinde ise bir değişiklik olmamıştır (Şekil 2). Orman alanı azalan 19 ilden yedisi Marmara Bölgesinde bulunmaktadır. Marmara Bölgesi'nde Bilecik, Sakarya ve Yalova dışındaki illerde orman alanı azalmakta, bunların içinde Türkiye'nin en yoğun şehirleşme ve sanayileşmesinin yaşandığı İstanbul, Kocaeli ve Bursa illeri yer almaktadır.

Şekil 2. Türkiye’de il bazında orman alanı değişim oranları (Günşen ve Atmış, 2019)

Orman Genel Müdürlüğü’nün resmi verilerine göre il düzeyinde orman alanı azalışları olduğu tespiti yapan bu çalışmanın yanı sıra, yapılan başka çalışmalarda da bazı şehirlerde orman alanlarının azalmakta olduğu tespit edilmektedir. Örneğin; 1984, 2000 ve 2017 yıllarına ait uydu görüntülerinden yararlanarak hazırlanan bir çalışmaya göre (Cengiz ve ark., 2019); 1984 yılında İstanbul’un %56,1’i orman ve ağaçlık alanken, bu oran 2017 yılında %49,61’e düşmüştür. Benzer şekilde ildeki tarım alanları da %31,76’dan, %23,07’ye düşmüştür (Tablo 1). Bu alanların hızlı ve çarpık kenteleşmeden dolayı yerleşim alanı, madencilik ve inşaat alanı ile ulaşım ağlarına dönüştüğünün tespit edildiği çalışmada; bu dönüşümün nedeninin; ekonomik büyüme amaçlı kalkınma politikaları olduğu iddia edilmektedir.

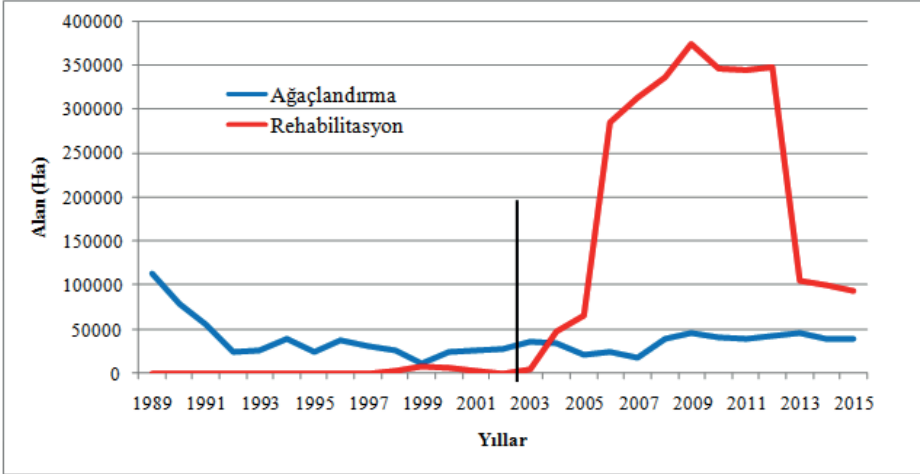
Tablo 1. İstanbul arazi sınıflarındaki farklı yıllardaki değişim (Cengiz ve ark., 2019)

Arazi sınıfları	1984		2000		2017	
	Alan (km ²)	Oran (%)	Alan (km ²)	Oran (%)	Alan (km ²)	Oran (%)
Tarım alanı	1.728,14	31,76	1.480,44	27,20	1.255,67	23,07
Kıraç arazi	100,95	1,86	22,86	0,42	26,14	0,48
Yerleşim alanı	261,99	4,81	588,68	10,82	742,62	13,64
Orman ve ağaçlık alan	3.052,80	56,10	2.840,88	52,20	2.700,16	49,61
Madencilik ve inşaat alanı	50,71	0,93	123,71	2,27	192,51	3,53
Ulaşım ağı	68,32	1,26	116,48	2,14	148,57	2,73
Kent içi yeşil alan, kullanıma açık bahçe	104,75	1,92	151,02	2,77	209,80	3,85
Su kaynakları	74,15	1,36	117,75	2,16	166,32	3,05
Toplam	5.441,81	100,00	5.441,81	100,00	5.441,81	100,00

Resmi verilerdeki orman artışının yapılan ağaçlandırma çalışmalarından kaynaklandığı iktidar partisi ve ormancılık örgütü tarafından yıllardır ifade edilmektedir. Örneğin; zamanın Orman ve Su İşleri Bakanı Veysel Eroğlu 2013 yılında İstanbul’da yapılan Birleşmiş Milletler Orman Forumu (UNFF)’ndaki konuşmasında “Yaptığımız ağaçlandırma çalışmalarıyla ülkenizin, dünyada en çok ağaçlandırma yapan ilk 3 ülke arasında yer almasını sağladık. Cumhuriyet tarihimizin en büyük ağaçlandırma hamlesini 2008 yılında başlattık. Hedeflerimizi aştık 2 milyon 420 bin hektara ulaştık” şeklinde iddialı bir söylemde bulunmuştur. Oysa uzmanlara göre; bahsedilen programın % 73’ü “Rehabilitasyon” denilen ve ağaçlandırma sayılmayan bir uygulamadan oluşmaktaydı (Atmış, 2017b). Gerçekten de rehabilitasyon çalışmaları; şu anda orman olan ancak “bozuk orman” diye nitelendirilen yerlerde yapılacak çalışmalardır. Orman niteliğinde olan bir yerde yapılacak çalışmaları, yeni orman oluşturuyormuş (ağaçlandırma) gibi göstermenin; ormancılık bilimlerine de, bugüne kadar yapılan uygulamalara da aykırı olduğu belirtilmektedir (Özkahraman, 2008; Hızal ve ark., 2008).

Resmi rakamlara göre iktidar partisinin 2003-2015 yılları arasındaki 13 yıllık iktidarı döneminde ormancılık örgütünün ağaçlandırdığı toplam alan miktarı yalnızca 472.052 hektar olarak gerçekleşmiştir. Bu da yılda ortalama 36.312 hektara denk gelmektedir. Önceki 13 yıllık dönemde ise 522.373 ha, yani yılda ortalama 40.182 ha ağaçlandırma yapılmıştır (Şekil, 3; Tablo 2). Bu rakamlar iddia edildiği gibi ağaçlandırma rekorları kırmaktan çok uzak kaldığını, aksine kendisinden önceki 13 yıllık dönemde ormancılık örgütü (devlet) tarafından yapılan ağaçlandırmaların, mevcut iktidarın ilk 13 yıllık döneminde yapılanlardan daha fazla olduğunu kanıtlamaktadır (Atmış, 2017b; Atmış ve Günşen, 2018).

Şekil 3. Ağaçlandırma ve rehabilitasyon yapılan alanların yıllara göre dağılımı (Atmış, 2017b)

Bu bilgilerden öte yeni çalışmalar da ülkedeki orman artışının yapılan ağaçlandırma çalışmalarından kaynaklanmadığını ortaya koymaktadır. Örneğin; orman alanı artan illerdeki artış miktarlarıyla, o illerde yapılmış olan ağaçlandırma çalışmaları karşılaştırıldığında ağaçlandırma miktarlarının alan artış miktarı içinde ciddi bir orana ulaşmadığı görülmektedir. Günşen ve Atmış (2019)’ın OGM verilerine dayanarak yaptığı çalışmaya göre; 2005 ile 2015 yılları arasında orman alanı en fazla artan Kastamonu ilinde bu artışın sadece %5,25’i ağaç-

Tablo 2. 1989 ile 2015 yılları arasında ağaçlandırma ve rehabilitasyon yapılan alanlar (ha) (Atmış, 2017b)

	Yıllar	Ağaçlandırma	Rehabilitasyon		Yıllar	Ağaçlandırma	Rehabilitasyon
AKP Öncesi Dönem	1989	113639	0	AKP Dönemi	2003	36914	5187
	1990	78884	0		2004	34016	48013
	1991	56752	0		2005	21439	65260
	1992	24519	0		2006	25319	285177
	1993	27058	0		2007	18228	313659
	1994	39652	0		2008	39467	336910
	1995	24257	0		2009	46872	374728
	1996	37927	0		2010	41857	346902
	1997	32031	0		2011	39964	344570
	1998	25959	3135		2012	42009	347719
	1999	11529	8739		2013	46656	106182
	2000	24494	6502		2014	40325	100432
	2001	25672	4089		2015	38986	94411
	Toplam	522373	22465		Toplam	472052	2769150
	Ortalama	40182	1728		Ortalama	36312	213011

landırmadan kaynaklanmıştır (Tablo 3). Orman alanı en fazla artan ilk 20 il arasında ağaçlandırmanın orman alanı artışına en yüksek oranda katkısı olduğu il Manisa'dır (% 35,71). Yani; orman alanı en çok artan 20 il içinde ağaçlandırma oranının en fazla olduğu ilde bile orman alanı artışına sadece %35 düzeyinde bir katkı sağlanmıştır. Bu durum Türkiye'deki orman alanı artışının en önemli nedeninin ağaçlandırmalar olmadığının dikkatlerden kaçmaması gereken kayda değer bir göstergesidir.

Tablo 3. 2005-2015 dönemi orman alanı en fazla artan illerin ağaçlandırma düzeyleri ve orman artışında ağaçlandırmaların payları (Günşen ve Atmış, 2019)

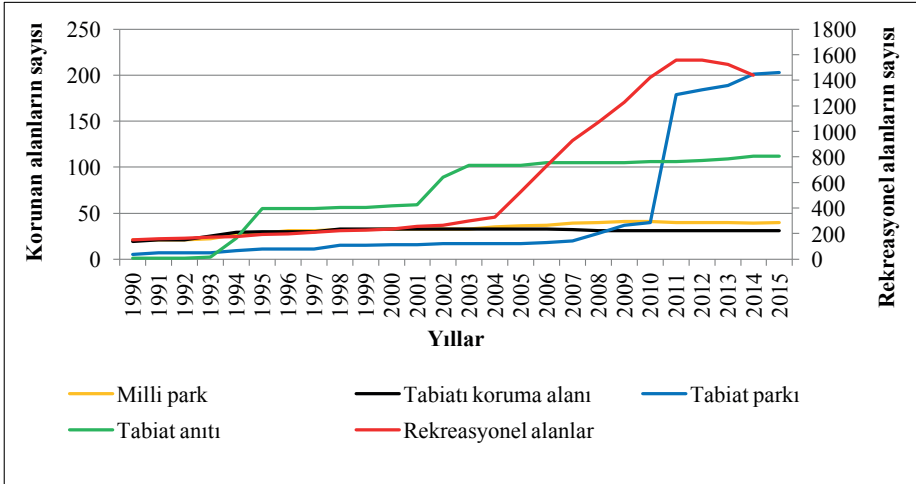
İller	Orman Artışı (ha)	Ağaçlandırma Alanı (ha)	Ağaçlandırmanın Artıştaki Payı (%)	İller	Orman Artışı (ha)	Ağaçlandırma Alanı (ha)	Ağaçlandırmanın Artıştaki Payı (%)
Kastamonu	106.547	5.591	5,25	Manisa	38.896	13.890	35,71
Ankara	83.650	21.064	25,18	Bingöl	36.596	1.050	2,87
Tokat	74.712	6.935	9,28	Çankırı	31.810	4.698	14,77
Gümüşhane	67.895	197	0,29	Antalya	31.076	4.110	13,23
Çorum	67.569	4.472	6,62	Sivas	30.789	7.989	25,95
Afyonkarahisar	61.757	14.477	23,44	Gaziantep	29.689	8.898	29,97
Eskişehir	58.552	14.244	24,33	Bolu	27.956	2.919	10,44
Erzincan	54.281	4.358	8,03	Amasya	27.710	5.182	18,70
Sinop	43.769	5.154	11,78	Kütahya	26.494	9.078	34,26
Denizli	42.545	10.298	24,20	Erzurum	25.256	4.869	19,28

Uzmanların (Günşen ve Atmış, 2015; 2019; Ok, 2010) belirttiği gibi Türkiye’deki orman alanı artışında ağaçlandırmadan daha etkili sosyal ve ekonomik faktörler vardır. Göç veren illerde boşalan kırsal alanlarda, tarım ve hayvancılık etkinlikleri azaldığı için boş kalan tarım ve mera alanları kendiliğinden ormana dönüşmektedir. Bu konudaki tespitler 2000’li yılların başına dayanmaktadır. “Sürdürülebilir Ormancılık” başlığı altında yapılan bir yuvarlak masa toplantısında (TÇV, 2001), Karadeniz Bölgesi’nde köy nüfuslarının %70’e varan oranlarda azaldığı, boş kalan tarım alanlarının kendiliğinden orman ekosistemine dönüştüğü, bu artışta ormancılık örgütünün bir fonksiyonu olmadığı tarafımızdan dile getirilmiş, toplantıda yer alan zamanın Orman Genel Müdür Yardımcısı Vefa Altınçekiç¹ de; “boşalan orman köylerinde artık sadece yaşlıların yaşadığını, terk edilen tarım alanlarında kendiliğinden A ve B çağlarında meşcereler oluştuğunu, bu gelişmelerde ormancılık örgütünün bir gayreti olmadığını, nüfusun kentlere göç etmiş olması nedeniyle boşalan alanlarda doğanın kendini yenilediğini” belirtmiştir. Ormancılık örgütünün yıllar önce kabul etmiş olduğu bu tespitin, şimdi inkar edilmesi ve orman artışının mevcut iktidarın uygulamalarına ve ormancılık örgütünün daha önceki çalışmalarını yok sayarak sadece son dönemdeki çalışmalarına bağlanması oldukça düşündürücüdür.

1.3. Nitelik Değiştiren Ormanlar

Ülkemizde son yıllarda koruma niteliği ağır basan korunan alanların sayısında önemli bir artış görülmediği, en hassas korunan alanlardan olan tabiat koruma alanlarının sayısının azaldığı, rekreasyon alanı olarak kullanılan mesire yerleri ve 2007 yılından sonra daha çok rekreasyon amacıyla oluşturulan tabiat parklarının sayısının kayda değer şekilde arttığı görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Korunan alan sayılarının yıllara göre değişimi (Atmış, 2018)

Korunan alanların korumadan çok kullanıma yönelik olarak yönetildiğine dair şu tespitler yapılabilir (Atmış ve Artar, 2013; Atmış, 2018):

¹ Sayın Vefa Altınçekiç’in ölüm haberini bu metni yazdığım sıralarda, 24 Ocak 2020 tarihinde aldım. Kendisine rahmet diliyorum.

- Özellikle turizm amaçlı yapılaşmalar nedeniyle korunan alan sınırları daraltılmakta veya değiştirilmektedir.
- Turizm ve maden tahsislerini kolaylaştırmak için yapılan düzenlemeler, korunan alanlarda nitelik bozulmasına yol açmaktadır.
- Bazı korunan alan statülerinin izin vermediği uygulamalar, o korunan alanın statüsünün değiştirilmesiyle hayata geçirilebilmektedir. Örneğin üç tabiatı koruma alanı milli parka dönüştürülmüştür. Bunlardan biri daha sonra mahkeme kararıyla tabiat koruma alanı statüsüne tekrar kavuşmuştur.
- Korunan alanları planlama çalışmalarının kimler tarafından yapılacağı piyasa koşulları tarafından belirlenmektedir.
- Korunan alanların yönetiminden sorumlu olan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün birçok konudaki yetkilerinin başka kurumlara devredilmesi veya korunan alan sınırları dışındaki faaliyetler konusunda söz sahibi olmaması, korunan alan yönetiminin etkinliğini azaltmaktadır.
- 2007 yılından sonra gündeme getirilen yeni tabiat parkları anlayışı korumadan çok rekreasyonel kullanımı öne çıkaran bir anlayışa sahiptir.
- Korunan alanların oluşturulmasında ve statülerin belirlenmesinde öncelikle geçerliliği tüm ilgi grupları tarafından kabul edilecek bilimsel kriterler henüz oluşturulamamıştır.

Korunan alanlarda envanter, izleme ve değerlendirme sistemlerinin yetersiz olduğu bilinmektedir. Bu konuda yetkili ve sorumlu olan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün örgüt yapısının yetersiz olduğu sık sık gündeme gelmektedir. Bu durum ortadayken korunan alanlarda odun üretiminin artırılması ve ormancılık dışı amaçlarla yapılan tahsislerin kolaylaştırılması gibi konular da ormancılık örgütü üst yönetimince dile getirilmektedir. Tüm bunlar Türkiye ormanlarında sadece niceliksel değil, niteliksel olarak da azalmaların yaşandığının göstergeleridir. Bu nedenle artış azalış gibi söylemlerin ekosistem bütünlüğü, biyolojik çeşitlilik ve korunan alanlar konularında da gündeme getirilmesi gerekmektedir.

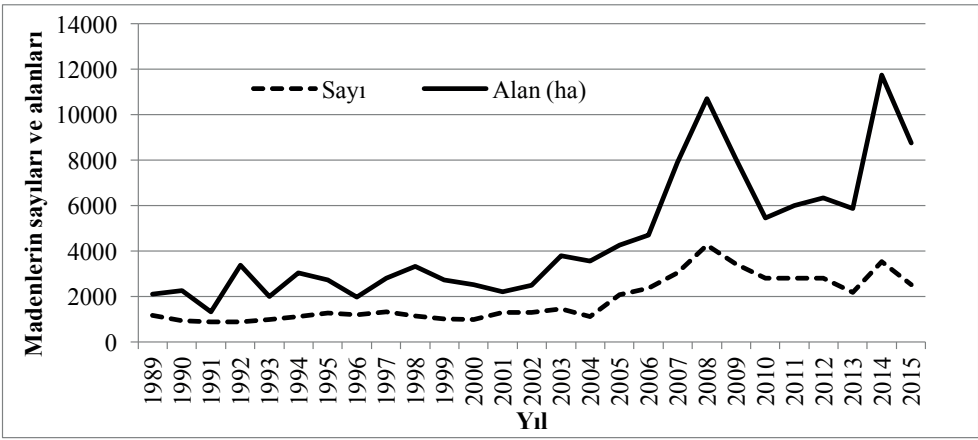
1.4. Parçalanmış Ormanlar

6831 sayılı Orman Kanunu'nun 16., 17., 18. ve 57. maddeleri ve Turizm Teşvik Kanunu'nun 8. Maddesi ile orman alanları kamu yararı gerekçesiyle ormancılık dışı faaliyetlere tahsis edilebilmektedir. Bu tahsisler maden arama, maden açık ve kapalı işletme, maden tesis, maden altyapı tesis, petrol arama, petrol işletme, petrol tesis, petrol altyapı tesis, hammadde üretimi, balık üretme tesisi, define arama, arkeolojik kazı, restorasyon, rüzgar ölçüm direği, hidroelektrik santrali, rüzgar enerji santrali, nükleer enerji santrali, termik enerji santrali, enerji iletim hatları, petrol boru hattı, doğalgaz, baraj, gölet, kömür ocakları, odun işleme fabrika ve hızar şerit, savunma, ulaşım, haberleşme, iletim panosu, su, atık su, altyapı, katı atık bertaraf, sokak hayvanları bakımevi, mezarlık, sağlık tesisi, eğitim tesisi, spor tesisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis, turistik tahsis, üniversite yeri, özel ağaçlandırma vb. amaçlarla yapılabilmektedir.

Bu şekilde 2016 yılı sonu itibarıyla 90.961 adet orman izni (tahsisi) verilmiştir ve bu tahsisler toplam 672.686 hektarlık orman alanını kapsamaktadır. Örneğin; 2004 yılında yürürlüğe giren 5177 sayılı yasayla büyük ölçüde değişikliğe uğrayan 3213 sayılı Maden Yasası ile en iyi nitelikteki ormanlarda bile taşocağı dahil her türlü maden arama ve işletme olanağı getirilmiştir. Yerli ve yabancı iş çevrelerinin baskıları sonucu çıkarıldığı belirtilen bu yasayla; ormanlar, ağaçlandırma sahaları, özel koruma bölgeleri, milli parklar, meralar, sit alanları, su havzaları, kıyı alanları, turizm bölgeleri, askeri yasak bölgeler ve şahsa ait özel alanlar madencilik faaliyetine açılmıştır (Atmış, 2017b; Tolunay, 2017; Atmış ve Günşen, 2018).

2003-2006 yılları arasındaki dört yıllık sürede orman alanlarında verilen maden işletme izni sayısı yılda ortalama 1218'den 2089'a, maden tesis izni sayısı 576'dan 2211'e yükselmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Orman alanlarındaki maden tahsisleri (Atmış, 2017b)

Aynı dönemde maden işletme izin alanı; yılda ortalama 3.637 hektardan, 11.168 hektara, maden tesis izin alanı da 434 hektardan, 2.146 hektara çıkmıştır (Atmış ve Günşen, 2009). Bu durumda Maden Yasası ve yönetmeliğindeki değişikliklerden hemen sonra, 2007 yılında, maden işletme ve tesis sayı ve alanlarının önceki dört yılın ortalamasının dört katına kadar çıktığı görülmektedir (Atmış ve Günşen, 2018). Maden tahsisleri sadece Maden Kanunu'nun ve ilgili yönetmeliklerinin değiştirildiği yıllarla sınırlı kalmamıştır. Mevcut iktidarın 2003 ile 2015 yılları arasındaki 13 yıllık iktidar dönemiyle, kendisinden önceki 13 yıllık dönem karşılaştırıldığında; maden tahsis adedinin önceki 13 yıllık dönemde ortalama 1.087'den mevcut iktidar döneminde %142'lik artışla 2.630'a yükseldiği tespit edilmiştir. Önceki dönemde yılda ortalama 2.483 ha orman alanı madencilik faaliyetleri için tahsis edilmişken, sonraki dönemde %172 artarak 6.758 ha'a çıktığı görülmektedir (Atmış, 2017b).

Turizm tahsisleri de ormanları parçalayan bir başka ormancılık dışı amaçlı orman kullanımı örneğidir. Turizm tahsisleri konusunda kamuoyu çok sağlıklı bilgilendirilmemektedir. Akdeniz ve Ege kıyılarındaki ormanların birçoğu bu tür tahsislere konu olmuştur. Orman alanları 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun 8. Maddesine göre Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nca Kültür ve Turizm Bakanlığına tahsis edilebilmektedir. 2003 yılında bu yasada değişiklik ya-

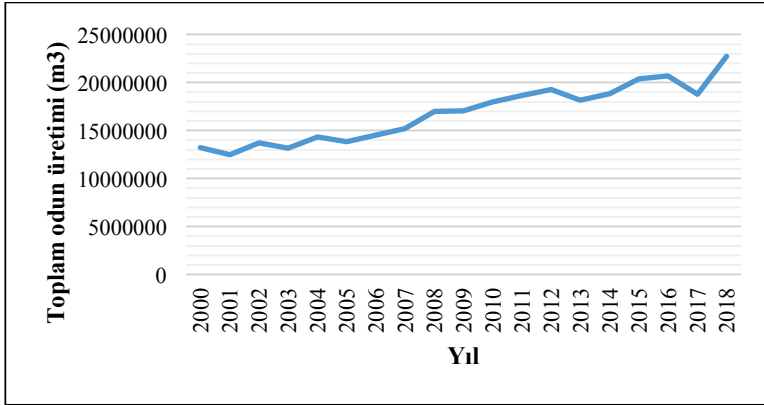
pılarak; milli parklar, tabiatı koruma alanları, tabiat parkları ve tabiat anıtlarının dahi yerli ve yabancı turizm yatırımcılarına tahsis edilmesine olanak sağlanmıştır (Çağlar, 2005). Ayrıca; 2008 yılında yapılan başka bir düzenlemeyle, yaklaşık olarak 1,1 milyon dekar orman alanının turizm yatırımlarına açılabilmesinin sağlandığı, bu uygulama sonucu yapılacak yatırımların 33 bin hektar alanı ormansızlaştırılabileceği ifade edilmektedir (Anonim, 2008).

Burada madencilik ve turizm tahsisleri hakkında az da olsa bilgi verilmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi ormancılık amacı dışı yapılan tahsisler enerji, altyapı, eğitim, sağlık vb. birçok konuda gerçekleştirilmektedir. Bu tür tahsislerin ormanları parçalı hale getirdiği ve orman ekosistemini yok ettiği göz ardı edilmektedir. Ormanların ormancılık dışı amaçlarla kullanılmasına bu kadar hızlı bir şekilde devam edilmesi durumunda yakında Türkiye'deki orman ekosistemlerini paramparça olarak görmek ihtimal dahilindedir.

1.5. Odun Endüstrisinin Göz Koyduğu Ormanlar

Türkiye orman alanları ve servetinin arttığı öngörüsüyle amenajman plan etaları ve yıllık programlar sürekli artırılmaktadır. Amenajman planlarına göre gelecek yıllarda yapılması gereken üretimlerin bir an önce yapılmasına çalışılmaktadır. Sonraki yıllarda yapılması gereken gençleştirme ve bakım çalışmaları öne alınırken, gençlik çağındaki orman alanları “endüstriyel plantasyon” oluşturma gerekçesiyle tıraşlama kesilmektedir (TOD, 2019). Gerçekten de 2003 yılında Türkiye ormanlarından 13 milyon metreküp odun üretimi yapılırken, bu rakam 2018 yılında 22,7 milyon metreküp'e ulaşmıştır (Şekil 6; Tablo 4) (OGM, 2020).

Şekil 6. 2000-2018 yılları arasında yapılan toplam odun üretimi miktarları (OGM, 2020).

Tablo 4. 2000-2018 yılları endüstriyel odun, yakacak odun ve toplam odun üretimi miktarları (OGM, 2020).

Yıl	Endüstriyel (m ³)	Yakacak (ster)	Toplam (m ³)	Yıl	Endüstriyel (m ³)	Yakacak (ster)	Toplam (m ³)
2000	7.329.269	7.861.442	13.225.351	2010	12.568.519	7.194.372	17.964.298
2001	6.777.671	7.576.683	12.460.183	2011	13.582.462	6.778.101	18.666.038
2002	8.005.139	7.586.725	13.695.183	2012	14.424.365	6.432.674	19.248.871
2003	7.320.498	7.815.932	13.182.447	2013	13.667.987	5.981.703	18.154.264
2004	8.253.277	8.119.555	14.342.943	2014	14.923.209	5.257.994	18.866.705
2005	8.100.283	7.667.026	13.850.553	2015	16.637.598	5.022.986	20.404.838
2006	9.298.696	7.003.026	14.550.966	2016	17.009.998	4.877.067	20.667.798
2007	10.052.978	6.834.024	15.178.496	2017	15.521.622	4.359.646	18.791.357
2008	11.541.084	7.303.889	17.019.001	2018	19.080.137	4.890.455	22.747.978
2009	11.463.081	7.427.596	17.033.778				

Tarım ve Orman Bakanı tarafından bu rakamın 2020 yılında 31 milyon metreküpe ulaşacağı açıklanmıştır (Anonim, 2020). Orman Genel Müdürlüğü odun üretimini son 15 yıllık dönemde önceki dönemlere göre kabul edilemez oranlarda artırmış olmasına rağmen, odun üretiminde konulan bu tür yüksek hedefler ormanların geleceğini tehdit etmektedir. Bu artışın nedeninin ahşap esaslı levha sektörünün hammadde gereksiniminin daha ucuz şekilde karşılanması isteği olduğu iddia edilmektedir (TOD, 2019). Bu sektörün yanlış kapasite planlanmasından kaynaklanan sorunları, orman ekosistemlerine zarar verecek şekilde odun üretimi artırılarak çözülmeye çalışılmaktadır.

Son yıllarda odun üretiminde yapılan artışın ülke orman alanı ve odun servetindeki artışla ilişkisini öğrenmek için öncelikle bu iki değişkendeki yıllık değişimlere bakmak gerekir. Resmi rakamlara göre 1978’den 2018’e kadar orman alanları %12 artarken, ormanlarda bulunan odun serveti %77,2 artmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Türkiye orman alanlarındaki ve orman servetindeki değişim oranları (OGM, 2020)

Dönemler	Orman Alanı Değişim Oranı (%)	Servet Değişim Oranı (%)
1973 - 1999	2,8	28,4
1999 - 2005	2,0	7,3
2005 - 2009	0,9	6,7
2009 - 2010	0,7	3,9
2010 - 2012	0,7	3,0
2012 - 2015	3,1	9,6
2015 - 2018	1,2	2,9
1973 - 2018	12	77,2

Özellikle 2012 ile 2015 yılları arasında orman alanı ve odun servetinde ekstrem bir artış olduğu kayıtlara geçmiştir. Bu artışın nereden kaynaklandığı açıklamaya muhtaçtır.

Odun üretimindeki artışı sorgulamak için; yıllara göre artım, eta ve üretim miktarları karşılaştırıldığında; 2012 yılında 41 milyon m³ olan yıllık cari artım miktarı, 2018 yılında 47 milyon m³'e, 13,4 milyon m³ olan eta miktarı 19 milyon m³'e, 19,2 milyon m³ olan üretim miktarı, 22, 7 milyon m³'e çıktığı görülmektedir (OGM, 2020). Bu rakamlara göre 2012 ile 2018 yılları arasında yıllık cari artım %15 artarken, eta %42, üretim miktarı ise %18 artmıştır.

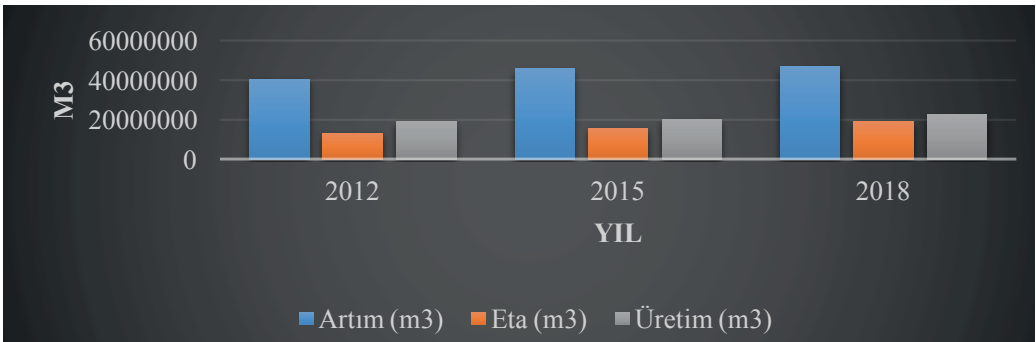
2012, 2015 ve 2018 yıllarında eta/artım oranı sırasıyla %33, %35 ve %40 olmuştur. Aynı yıllarda üretim/artım oranı %47, %44 ve %48, üretim/eta oranı ise %143, %128 ve %120 olmuştur (Tablo 6; Şekil 7).

Tablo 6. Artım, üretim ve ETA arasındaki ilişkiler (OGM, 2020)

Yıl	Artım (m ³)	Eta (m ³)	Üretim (m ³)	Eta/Artım (%)	Üretim/Artım (%)	Üretim/Eta (%)
2012	41.025.353	13.414.927	19.248.871	33	47	143
2015	45.904.083	15.942.459	20.404.838	35	44	128
2018	47.000.000	19.014.320	22.747.978	40	48	120

Bu rakamlara göre; 2012 yılından beri ormanlardan yapılan odun üretimi miktarı eta miktarından daha fazla olmuştur. Altı yıllık süre içinde yıllık cari artım sadece %15 artmışken, eta miktarı %42 oranında artırılmış, buna rağmen yapılan odun üretimi miktarı etadan yüksek olmuştur.

Şekil 7. Artım, üretim ve ETA arasındaki ilişki

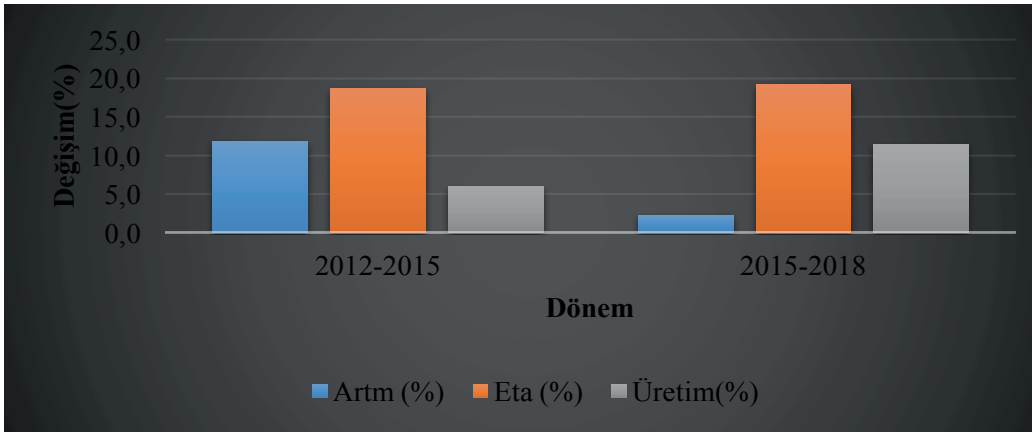
Bu dönemde aşırı eta artışı olmuştur. Buna rağmen odun üretiminin etadan çok olmasının yıllık cari artım üzerinde oluşturduğu baskıyı açıklamak için artım, eta ve üretim miktarlarının 2012, 2015 ve 2018 yılları arasındaki değişim oranlarını karşılaştırmak yararlı olacaktır. 2012 ile 2015 yılları arasında %18,8 artan eta, 2015 ile 2018 yılları arasında %19, 3 artmıştır (Tablo 7; Şekil 8).

Tablo 7. Artım, eta ve üretim miktarlarının değişim oranları (OGM, 2020)

Yıl	Artım (m ³)	Artım (%)	Eta (m ³)	Eta (%)	Üretim (m ³)	Üretim (%)
2012	41.025.353		13.414.927		19.248.871	
2015	45.904.083	11,9	15.942.459	18,8	20.404.838	6,0
2018	47.000.000	2,4	19.014.320	19,3	22.747.978	11,5

Bu yıllarda üretim miktarı önce %6, sonra da %11,5 artmıştır. 2015-2018 yılları arasındaki %11,5’luk üretim artışı, yıllık cari artışı olumsuz etkilemiş, 2012’den 2015’e %11,9 olan yıllık cari artım, ikinci dönemde %2,4’e düşmüştür (OGM, 2020). Yıllık cari artımda düşüş şeklinde gerçekleşen eğilim böyle devam ederse bir süre sonra negatif bir hal alacaktır. Yıllık üretim miktarının iddia edildiği gibi 31 milyon m³ ve daha yukarı miktarlara ulaştırılması durumunda bu süreç daha da hızlanacaktır. Son yıllarda etadan fazla yapılan üretim miktarı, yıllık cari artımı da sollayıp odun servetinin eksilmesi ve ormanların yok olması yönündeki gidişi hızlandıracaktır.

Şekil 8. Artım, eta ve üretim miktarlarındaki değişim (2012-2015)

Odun üretimi miktarını artırmak (hızlandırmak) için farklı yöntemlere başvurulmaktadır. Bunlardan biri dikili ağaç satışı yöntemidir. Verimliliği sağlamak ve orman ürünlerinin kalitesini koruyarak zayıfları azaltmak için uygulamaya konulduğu iddia edilen dikili satış uygulamaları (Anonim, 2015) yeteri kadar denetlenemediği ve orman köylüsünü dışlayarak müteahhitlerin önünü açan bir uygulama haline geldiği için hem ormanlara zarar vermeye başlamış, hem de orman köylüsünü ormancılık çalışmalarından uzaklaştırmaya başlamıştır (Daşdemir, 2011; Gültekin, 2016). Ayrıca bu konuda meydana gelen usulsüzlük haberleri gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Diğer yandan doğal ormanları korumak için yaygınlaştırılacağı ifade edilen endüstriyel plantasyon kurma çalışmalarının, iddia edildiği gibi orman olmayan yerlerde değil de, doğal ormanlar kesilerek yapılıyor olmasının da yine ahşap esaslı levha sektörünün talep ettiği odun miktarını bir an önce karşılamak için başvurulmuş bir yöntem olduğu söylenebilir.

Ormancılık tarihini bilmeden bugün karşı karşıya kalınan zor durumu anlamak gerçekten güçtür. Ülkemizde orman işletmeciliğinin başlangıcı özel orman işletmeciliği şeklinde olmuştur. Ormanları sermayenin emrine veren bu tür uygulamalar 1870 yılında yürürlüğe giren Orman Nizamnamesi'nden sonra hayata geçmiştir. Yerli ve yabancı ortaklı şirketler taahhüt ve imtiyaz yoluyla ormanların belirli bir süreyle işletilmesini üstlenmiştir. Çağlar (1979)'ın bildirdiğine göre 1945 yılına kadar süren bu dönemde ormanlardan yapılan odun üretiminde, üretim miktarının eta miktarının oldukça üstünde olduğu oranlara ulaşılmıştır. Örneğin; Sinop Ayancık'ta faaliyet gösteren özel Zingal ormancılık işletmesinde yıllık 30 bin metreküp eta verilen yerlerde, 180 bin metreküpü varan üretimler yapılmıştır. Günümüzdeki dikili ağaç satış yöntemi de etadan çok yapılan üretim miktarıyla eski dönemlerdeki ülke ormanlarını sömüren yanlış uygulamaları çağrıştırmakta ve 1937'den beri önemli bir birikim ve deneyime sahip devlet ormancılık çalışmalarının sona erdirileceği izlenimini uyandırmaktadır.

1.6. Sonuç

Türkiye ormanlarının artıyor olduğu algısı aslında orman ekosistemlerine zarar veren bir anlayışı beslemektedir. Türkiye ormanlarının hem alan, hem biyolojik çeşitlilik, hem ekosistem bütünlüğü, hem de odun serveti olarak artıp artmadığı veya daha nitelikli hale gelip gelmediği sorgulandığı zaman pek de memnun kalınmayacak sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada da ortaya konduğu gibi;

- Her ne kadar resmi verilere göre orman alanları ve odun serveti artıyor olarak görülse de, orman alanı artışının ülke genelinde yaşanmadığı,
- Göç veren illerde orman alanı artarken, sanayileşmiş ve göç alan illerde orman alanlarının azaldığı,
- Mevcut artışın ana nedeninin yapılan ağaçlandırma çalışmaları olmadığı,
- Korunan alanlarda ciddi bir nitelik kaybı yaşandığı,
- Ormanlarda yapılan ormancılık dışı kullanımların orman ekosistemlerini parçalayarak, geri dönülemez zararlar verdiği,
- Odun üretimi artışının ormanlardaki cari odun artımını artık tehdit eder hale geldiği görülmektedir.

Ormanların amaç dışı kullanımının temel nedeni ekonomik gelir elde etme arzusudur. Örneğin ihracat gelirlerinin artırılması hedeflenerek ormanlardan altın, gümüş, mermer gibi ürünlerin çıkartılıp yurtdışına hammadde veya yarı mamul madde olarak satılması son yıllarda hız kazanmıştır. Bir diğer önemli neden inşaat sektörünün talepleridir. İnşaat sektöründeki şirketlere ucuz odun sağlamak için odun üretim miktarı artırılmıştır. Yine ormanlarda yapılan ormancılık amacı dışındaki tahsisler kolaylaştırılarak; inşaat sektöründe ihtiyaç duyulan mermer, taş, çimento, demir, altın, gümüş, bakır vb. madenlerin rahatlıkla orman alanlarından çıkartılması sağlanmıştır. Bu uygulamalar inşaat sektörünün maliyetlerini düşürmek, sektörü ayakta tutmak uğruna yapılmıştır. Öyle maden sahaları oluşmuştur ki, İstanbul gibi inşaat sektörünün yoğun olduğu şehirlerde çevredeki ormanlar delik deşik edilmiş ve bu alanlardan

çıkarılan malzemeler inşaat sektörüne ucuz hammadde olarak verilmiştir. Ormanlar aynı zamanda turizm, eğitim, enerji vb. sektörler tarafından da ormancılık amacı dışında kullanılmaya hızla devam etmektedir.

Orman ekosistemlerinin paramparça edilmesi demek; orada yaşayan yaban hayatını yerinden etmek, bitki ve ağaçların gelişimini olumsuz etkilemek, alanları erozyon ve toprak kaymasına açık hale getirmek demektir. Türkiye’de orman ekosistemlerinin gördüğü bu zararı ve altında kaldığı büyük tehdidi görmezden gelerek ormanların yönetilemeyeceği çok açıktır. Korunan alanlardaki nitelik kaybının önüne bir an önce geçilmelidir. Koruma statüsüne alınmış olan alanlarda koruma öncelikli olmalı, kullanma ikinci planda yer almalıdır. Bu alanlarda koruma kullanma dengesi gerçek anlamıyla kurulmalıdır. Aksi halde ülkemizdeki korunan alanlar ciddi zararlar görecektir ve korunan alan yönetiminde evrensel değerlere ulaşmak güç olacaktır.

Ormancılık örgütünün tek beklentisi ormandan sağlanacak gelir olmamalı, orman ekosistemlerinin varlığının sağlıklı bir şekilde devamının sağlanması olmalıdır. Ormancılık etkinliklerinin koruma, bakım, geliştirme noktasında artırılması gerekirken, mevcut yönetimin ormanları korumak yerine “ekonomik büyüme” için gözden çıkarması kabul edilemez bir durumdur. Ekonomik göstergelerin görece daha iyi olduğu, büyüme hızının % 6-8’lerde olduğu 2005 ve 2015 yılları arasında bu göstergeleri daha yüksek hale getirmek için uyarılara kulak verilmeyerek ormanlar aşırı kullanımlara açılmıştı. Korkarız ki; 2015 yılından sonra ülkede daha ağır bir şekilde yaşanmaya başlanan ekonomik krizle birlikte, tıpkı Brezilya, Kolombiya ve benzer ülkelerde olduğu gibi krizden çıkmak için de ormanlara daha şiddetli olarak yüklenilecektir. Bunun için yine yasalarla, yönetmeliklerle oynanacaktır. Ormanlardaki odun üretimi daha da artırılacak ve ormancılık dışı tahsisler biraz daha kolaylaştırılacaktır. Ormanlarımız için büyük bir yıkım getirecek bu tür girişimlerin bu ve benzer çalışmalarındaki tespitler doğrultusunda farkına varılarak bir an önce durdurulması gerekmektedir.

Teşekkür: Dr. Öğretim Üyesi Hikmet Batuhan Günşen’e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

1.7. Kaynaklar

- Anonim, 2008. Başyazı: Orman Yangınlarıyla Mücadele Yeniden Değerlendirilmelidir: Orman ve Av, 84(4): 2-3.
- Anonim, 2015. Dikili Ağaç Satış Esasları. Tamim No: 6877/A. Orman Genel Müdürlüğü İşletme ve Pazarlama Dairesi Başkanlığı.
- Anonim, 2020. Ormancılık sektörü bir araya geldi. Tarım ve Orman Dergisi. (Erişim: 21.01.2020) <http://www.turktarim.gov.tr/Haber/290/ormancilik-sektoru-bir-araya-geldi->
- Atmış, E. 2017a. Ormansızlaşmaya İlişkin Düzenlemeler. Uluslararası Çevre Rejimleri Kitabı. ed: G. Orhan, S. Cerit Mazlum, Y. Kaya. Dora Yayınları. S: 297-329. Bursa.
- Atmış, E. 2017b. Türkiye’de Politika, Toplum ve Ormancılık. Ormancılık Politikaları ve Orman Köylülerinin Durumu. Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları No: 7, S: 41-68, Ankara.
- Atmış, E., 2018. A critical review of the (potentially) negative impacts of current protected area policies on the nature conservation of forests in Turkey. Land Use Policy 70 (2018) 675–684

- Atmış, E. ve Artar, M., 2013. Türkiye’de Korumadan Kullanmaya Yönelen Doğa Koruma Politikalarının Değerlendirilmesi. 2023’e Doğru Doğa ve Ormancılık Sempozyumu Bildiriler Kitabı. S:403-422.
- Atmış, E. ve Günşen, H.B. 2009. Türkiye’de Hükümetlerin Ormancılık Politika ve Uygulamaları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme: AKP Örneği. Orman ve Av, 85(2): 33-42.
- Atmış, E. ve Günşen, H. B., 2018. Comparative analysis of forestry policy and implementation of AK party period in Turkey. International Forestry Review, 20(4): 405-419.
- Cengiz , Y., 1979. Türkiye’de Ormancılık Politikası (Dün). Çağ Matbaası. Ankara.
- Çağlar, Y., 2005. 2B’yi tartışmak. Orman ve Av, 81(1): 40-47.
- Cengiz, S., Atmış, E., Görmüş, S., 2019. The impact of economic growth oriented development policies on landscape changes in İstanbul province in Turkey. Land Use Policy, 87: 104086
- ÇEM, 2017. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü Haberleri. www.ormansu.gov.tr (02 Eylül 2017)
- Daşdemir, İ. 2011. Dikili ağaç satışlarının uygulanması üzerine değerlendirmeler. Bartın Orman Fakültesi Dergisi. 13(20): 71-79.
- FAO, 2016. Global Forest Resources Assessment 2015. U.N. Food and Agricultural Organization of the United Nations FAO) Yayını. 49 S. Roma/İtalya.
- Gültekin, Y.S., 2016. Türkiye’de dikili ağaç satışı konusunda yapılan çalışmaların değerlendirilmesi ve yapısal eşitlik modellemesi (yem) ile ilgi gruplarının modellenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 15(56): 153-168.
- Günşen, H.B. ve Atmış, E., 2015. İç Göçlerin Orman Köylerinde ve Ormancılık Çalışmaları Üzerindeki Etkileri. IV. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi Bildiriler Kitabı. 15-17 Ekim 2015. Trabzon. s:177-190.
- Günşen H. B. ve Atmış, E., 2019. Analysis of forest change and deforestation in Turkey. International Forestry Review Vol.21(2), 2019
- Hızal, A. Karaöz, Ö., Dirik, H., Türker, A., Erdönmez, C., 2008. Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberliği Eylem Planı (2008-2012) Hakkında İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Görüşü
- Kuemmerle, T., Chaskovskyy, O., Knorn, J., Radeloff, V.C., Kruhlov, I., Keeton, W.S. ve Hostert, P. 2009. Forest cover change and illegal logging in the Ukrainian Carpathians in the transition period from 1988 to 2007. Remote Sensing of Environment, 113(6): 1194-1207.
- Lambin, E. F. and Meyfroidt, P. 2010. Land use transitions: socio-ecological feedback versus socio-economic change. Land Use Policy, 27(2):108-118. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2009.09.003>.
- Margulis, S. 2004. Causes of deforestation of the Brazilian Amazon. Report No. 22. World Bank, Washington, D.C.
- Min-Venditti, A.A., Moore, G.W. and Fleischman, F. 2017. What policies improve forest cover? A systematic review of research from mesoamerica. Global Environmental Change, 47: 21-27.

- OGM, 2017. Ormancılık İstatistikleri 2016. Orman Genel Müdürlüğü Resmi İstatistik Bilgileri, <https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Sayfalar/Istatistikler.aspx> (02 Eylül 2017)
- OGM, 2020. Ormancılık İstatistikleri 2018. Orman Genel Müdürlüğü Resmi İstatistik Bilgileri, <https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/Sayfalar/Istatistikler.aspx> (21 Ocak 2020)
- Ok, K. 2010. Kentsel Gelişim ve Ormanlar Arasındaki Etkileşim. TMMOB II. İstanbul Kent Sempozyumu, 21-25 Mayıs 2010, İstanbul.
- Özkahraman, İ., 2008. Ağaçlandırma Eylem Planı Gerçek Olmayan Söylemlere Dayalı Bir Aldatmacadır. Orman ve Av, 84(1): 27-29.
- Ryan, S.J., Palace, M.W., Hartter, J., Diem, J.E., Chapman, C.A. ve Southworth, J. 2017. Population pressure and global markets drive a decade of forest cover change in Africa's Albertine Rift. Applied Geography, 81:52-59.
- Sassen, M., Sheil, D., Giller, K.E. ve Braak, C.J.F. 2013. Complex contexts and dynamic drivers: understanding four decades of forest loss and recovery in an East African protected area. Biological Conservation, 159: 257-268.
- TÇV, 2001. Sürdürülebilir Ormancılık. Türkiye Çevre Vakfı yayını. 120 S. Ankara.
- TOD, 2019. Aşırı Odun Üretimi Ormanları ve Ormancılığı Bitirir. Orman Varlığımız ve Ormancılık Üretim Faaliyetleri Paneli Sonuç Bildirgesi (26 Aralık 2019). Türkiye Ormancılar Derneği WEB Sitesi. https://www.ormancilardernegi.org/icerik_detay.asp?Icerik=1657
- Tolunay, D. 2017. Dünyada ve Türkiye'de Ormansızlaşma. Ormancılık Politikaları ve Orman Köylülerinin Durumu. Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları No: 7, S: 153-192, Ankara.
- WB, 2017. Dünya Bankası Arazi Verileri. <http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.FRST.ZS> (16 Şubat 2017)

ORMAN AMENAJMAN PLANLARI, UYGULAMALAR VE ORMAN VARLIĞIMIZ

Or. Yük. Müh. Mustafa KÖMÜRLÜ
İÜ Orman Fakültesi, 1975 mezunu
Emekli Orman Amenajman Denetim ve Kontrol Başmühendisi
E-mail: mustafakomurlu@gmail.com

2.1. Giriş

1973-2018 arasında değişik aralarla yayımlanan OGM orman varlığı envanter verilerine göre, Türkiye ormanları alan, servet ve yıllık cari artım bakımından her periyotta “genel anlamda” artmıştır. Burada “genel anlamda” ifadesinin altını çizmek istiyorum. Bu artışların yersel dağılımı değişik nedenlere dayalı olarak farklı olup; bazı yörelerde ise, azalış dahi (Atmış, 2017) görülmektedir.

Alan artışının en önemli kısmı, kırsal kesimde tarım ve hayvancılık yapılmayarak terk edilen arazilerde gelişen ormanlardan, diğer kısmı ise boşluklu kapalı alanlarda yapılan ağaçlandırma çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Boşluklu kapalı alanlardan verimli alanlara dönüşüm sonuç olarak, birim alandaki serveti ve cari artımı da artırmıştır. Yeni ormanlık alanların kazanılması sonucu doğal olarak ortaya çıkan birim alandaki servet ve artım değerlerinin artması, bu alanlarda ormanlarda yapısal bir iyileşme olduğunu da göstermektedir.

Türkiye ormanlarının alan, servet ve yıllık cari artım bakımından artmakta olması, Türkiye geneli için ele alındığında olumlu bir gelişmedir. Ancak verimli ormanların önemli bir kısmının “1” ve “2” kapalı (gevşek ve orta kapalı) meşcerelerden oluştuğu da göz ardı edilmemelidir. “3” kapalı (tam kapalı) ormanların önemli bir kısmı dahil; Türkiye ormanları genellikle optimal servet ve artımın altında hasılat özelliklerine sahiptir.

Buna karşın; ormanlarımızda servet ve cari artımın optimal değerlerden fazla olduğu alanlar da vardır. Ancak, bu alanların çoğunun servet fazlalığı “makbul” bir durum değildir. Bu alanlar idare sürelerini doldurmuş; ama gençleştirilememiş sorunlu alanlardır.

Bu arada, ormanlarımızın kalite, optimal/amaç kuruluşlara göre farkı, orman alanlarının parçalılık durumu ve fonksiyonel verimlilikleri açısından ne tür seyir içerisinde olduğuna ilişkin elimizde rakamsal veri yoktur. Ormanların parçalılık durumuyla ilgili olarak Cengiz ve arka-

daşlarının (2019) uydu görüntülerine dayanarak İstanbul ve çevresiyle ilgili yaptığı değerlendirme önemli bir çalışma olup, bu konuda yüz güldürücü tablo yoktur.

Son yıllarda, orman varlığının arttığı ileri sürülerek, ormanlarda yapılan üretim miktarları bürokratik kararlarla ciddi oranda artırılmaktadır. Bu çalışma, artırılan üretimin ormanlarımızın geleceğine zarar verebileceği endişesiyle gündeme gelmiştir. Üretim miktarlarının bürokratik kararlarla artırılması ne derece doğrudur; bunun anlaşılabilmesi için, orman varlığıyla ilgili rakamsal değişimlerin analizinin daha ayrıntılı bir şekilde yapılması gereklidir.

2.2. Alan, Servet ve Cari Artımdaki Artışın Gerçek Nedenleri

Alan artışı; bir yandan, köylerden kentlere göçler nedeniyle tarım yapılmayarak kendi haline bırakılan alanlardan; bir yandan da, bu kadar ağırlıklı olmasa da ağaçlandırma çalışmalarıyla elde edilen orman alanlarından kaynaklanmaktadır. Alan artışı doğal olarak, toplam servet ve cari artımın artmasında rol oynamıştır.

Bunun yanında, her periyotta, ormanlardan yapılan resmi ve usulsüz yararlanma, cari artımdan daha az olmuştur. OGM'nün 1998 kayıtlarına göre verimli ormanlardaki toplam 31 milyon m³ cari artıma karşın, yıllık resmi üretim miktarı 14 milyon m³ tür. Bu dönemde; resmi üretim miktarına yakın miktarlara varan miktarlarda da usulsüz yararlanma olduğu tahmin edilmektedir. 12 Eylül 1980 sonrasında bu doğrultuda yapılan anket-yoklama da bu görüşü doğrulamaktadır. Sonuçta; yasal ya da yasal olmayan yararlanma miktarları, cari artımın hep altında kalmıştır. Örnek olarak alınan 1998 yılındaki usulsüz yararlanmada yakacak odun tüketimi başta gelen faktördür. Daha sonraları, odun ve tomruk yerine ikame edilen, başta doğal gaz olmak üzere, diğer enerji kaynaklarının ve yapı malzemelerinin yaygınlaşmasına paralel olarak ahşap ürünlere olan talep azalmıştır. Doğal gazın yaygınlaştığı kesimlerde ormanlar üzerinden yük kalkmış; servet artışı ivme kazanmıştır.

Özetle, alansal artışa dayalı servet artışı dışında; cari artım değerlerinin altında yararlanmadan kaynaklanan servet artışı (artım birikmesi) olmuştur. Ancak son dönemlerdeki endüstriyel oduna dayalı tesislerin artması, lif-yonga ürünlerinde talep patlaması yaratmıştır. Bu durum, beklenen servet ve artım artışını frenlemektedir.

2.3. Alan, Servet ve Cari Artımdaki Yapay Artışlar

Orman varlığıyla ilgili rakamsal artışın gözden kaçan bir yönü de, ortaya çıkan rakamların gerçeklerle örtüşmeyen özellikler taşımasıdır. Bu nedenle, kayıtlardaki artışı “sanal bir artış” olarak nitelemek mümkündür. Orman varlığıyla ilgili sanal artışı doğuran nedenler şu şekilde sıralanabilir.

1- 1973 yılında yürürlüğe giren Amenajman yönetmeliğinde %41 ve daha fazla kapalı alanlar normal kapalı orman olarak değerlendirilirken; 1991 yılından sonra, %11 ve daha fazla kapalı alanlar normal kapalı orman olarak değerlendirilmiştir.

1973 yılında yürürlüğe giren amenajman yönetmeliğinde % 0-10 kapalı alanlar çok bozuk; %11-40 kapalı alanlar bozuk; %41 ve daha fazla kapalı alanlar normal kapalı orman olarak

değerlendirilmiştir. 1991 yılında yenilenen yönetmelikte ise “çok bozuk” kavramı kaldırılarak, % 0-10 kapalı alanlar bozuk orman olarak; %11 ve daha fazla kapalı alanlar normal kapalı orman olarak değerlendirilmiştir. Diğer anlatımla, idari bir düzenleme sonrasında; daha önce bozuk statüsünde değerlendirilen %11-40 kapalı (1 kapalı) alanlar 1991 yönetmeliğinin yürürlüğe girmesiyle, verimli orman olarak değerlendirilmiştir. Böylelikle, verimli orman alan, servet ve artım değerleri sanal olarak artmıştır. Bu durum 1973 ve 1999 Türkiye orman envanter değerleri karşılaştırıldığında açıkça ortaya çıkmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: 1973 ve 1999 Envanter Dönemi Hasılat ve Alan Verilerinin Karşılaştırılması

Envanter Yılı	Alan m ³		Servet ha		Artım m ³	
	Verimli	Bozuk	Verimli	Bozuk	Verimli	Bozuk
1973	8.856.457	11.342.839	847.033.015	88.479.135	25.604.869	2.458.336
1999	10.027.568	10.735.680	1.113.612.229	87.179.408	31.306.039	2.963.611
Artış	1.171.111		266.579.214		5.701.170	505.275
Azalış		607.159		1.299.727		
%	13	5	31	1	22	21

1991 öncesinde bozuk gösterilen alanların servet ve artım değerleri tahmini olarak ve düşük gösterilmiş olup, bu alanlar daha sonra 1 kapalı verimli orman olarak değerlendirildiğinde; örnek alanlarda ölçme yapılarak envanter yapılmış ve daha yüksek sağlıklı servet-artım değerleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, verimli ormanlardaki servet ve artım değerlerindeki artış oranı, alan artış oranlarından fazla olmuştur.

2- Teknik ve teknolojik gelişmeler nedeniyle önceden tespit edilememiş; ancak daha sonra keşfedilen alanlar:

Ulaşım olanakları ve plan yapımında yararlanılan fotoğraf ve görüntülerin kapsam ve çözünürlüklerinin artmasına paralel olarak, arazi envanterleri zaman içerisinde daha sağlıklı duruma gelmiş; planlarda görülmeyen yeni orman alanları keşfedilmiş veya fark edilmiştir. Bu gibi alanlar daha çok hava fotoğraflarında uçuş açığı olup da ulaşımı çok zor alanlar ile tarım alanları içerisindeki parçalı orman alanlarında ortaya çıkarılmıştır.

Yüksek çözünürlüklü uydu görüntülerinin dijital araçlarla yorumlanmasıyla çizilen meşcere taslakları; daha önce ihmal edilen, görülemeyen küçük ağaç gruplarını bile ayıracak ölçüde detaya sahiptir. Tespit edilerek envanter kayıtlarına geçen bu alanlar daha sonra orman varlığıyla ilgili rakamsal artış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konularda deneyimli orman amenajmanı plan yapımcıları arasında görüş birliği vardır.

3- Meşcere tipi haritalarının daha detaylı yapılması ve en küçük bölmecik büyüklüğünün 3 hektardan 0,5 hektara düşürülmesiyle ortaya çıkan alanlar:

Özellikle, odun kökenli üretimin tek amaç olduğu ilk planlama periyotlarında olmak üzere; önceki periyotlarda kullanılan bozuk-çok bozuk orman rumuzlu alanlar ile açıklık alanların içerisinde bulunan çok sayıda parçalı alan; daha sonra yapılan plan yenilemeleri sırasında,

bölmecik büyüklüklerinin 0,5 hektara kadar düşürülmesiyle verimli orman rumuzuyla gösterilmiştir. Sonuçta; bu nedenle de verimli alan, servet ve cari artımda rakamları artırmıştır.

4- Orman alanlarıyla ilgili olarak kullanılan rumuzların ve tanımlamaların değiştirilmesinden kaynaklanan sanal artışlar:

Bu değişiklikler, ya idari kararlara dayanılarak; ya da, zaman içerisinde ormancılık anlayışının değişmesiyle toplumsal beklenti ve taleplerin miktar ve çeşitliliğinin artmasıyla ortaya çıkan fonksiyonel ormancılık anlayışının gelişmesine paralel olarak kullanılmaya başlanılan kavram ve rumuzlardan kaynaklanmıştır. Bunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- a-** Önceleri “çok bozuk- bozuk” olarak nitelendirilen makilik alanlar için kullanılan BKBt ve BDy benzeri rumuzlar yerine 2012 yılından itibaren “Maka”, “Maka3” rumuzları kullanılarak bu alanlar fonksiyonel planlama anlayışının etkisiyle verimli alanlara katılmıştır.
- b-** Önceleri kayında tümüyle; daha sonra da meşede çoğunlukla olmak üzere; baltalık işletme şekli terk edilince; bozuk baltalık rumuzları kullanılan alanlar; “Kna”, “Kna3”; “Ma0”, “Ma”, “Ma3” ve “Mab3” gibi rumuzlar verilerek yenilenen planlarda verimli koru olarak kayıtlara yansımıştır. Baltalık işletme şeklinden vazgeçilmesi sonrası verilen idari karar ve emirler de açıkça bu tip rumuz değişikliklerinin yapılması yönündedir.
- c-** Son plan periyotlarında, daha önceleri çok bozuk-bozuk orman rumuzuyla gösterilen bir kısım alanlar, Çzd/BMak, Çkd/a0, Çkcd/Ma, Çsd/Kna3, Çscd/Gnab3 ve Knd/a gibi verimli orman rumuzuyla gösterilmiştir. Bunun gibi; daha önceleri kullanılmayan çok sayıda rumuz kullanılarak, aynı yapıyla süregelen ancak daha sonra, verimli orman rumuzuyla değerlendirilen alanlar nedeniyle sanal artışlar gerçekleşmiştir.

5- Orman kadastro sonrası “orman” olarak nitelendirilen fındık plantasyonlarından kaynaklanan artışlar:

Karadeniz bölgesinde eylemli tarım alanı olarak kullanılan geniş fındık alanları orman kadastro sonrasında “orman” olarak tefrik edilmiş; bu alanlar plan yenilemeleri sırasında, verimli koru ormanı olarak (Fna, Fna3) envantere geçirilmiştir. Bu alanlar, orman ekosisteminin dışına itilmiş alanlar olup; daha önceki periyotlarda genellikle ziraat, bozuk-çok bozuk alan olarak gösterilmişlerdir.

Yukarıda sıralananlar ve benzeri nedenlerle; 1973 envanter verilerine göre, ormanlık alan içerisindeki baltalık oranı % 46 iken bugün, % 12’ ye düşmüştür. Verimli orman alanı oranı ise 1973 verilerine göre %44 iken, bugün %57’ ye yükselmiştir. Bu artışlarda daha önce belirtilen nedenlere dayalı olarak ortaya çıkan orman alanlarının artışı da etkili olmuştur.

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, orman varlığımızla ilgili genel anlamdaki artışlarda önemli etkenin alan artışları olduğu; servet ve cari artım rakamlarındaki artışların ise, alan artışları ve yukarıda konu edilen sanal artışlardan kaynaklandığını söylemek olanaklıdır.

2.4. Son Yarıym Yüzyılda Ormanlarda Ortaya Çıkan Yapısal Sorunlar

Osmanlı'nın son dönemleriyle cumhuriyetin ilk yıllarında, savaşlar; ekonomik, sosyal ve siyasal zorluklar sonucunda ormanlarda büyük tahribatlar olmuştur. Ama o zamanlar orman yollarının nitelikleri ve ulaştığı alanlar az olduğundan, bu tahribatlardan etkilenmeyen geniş alanlar da varlığını koruyabilmiştir. Planlı dönemle birlikte; birinci periyodik planlar uygulamaya konulurken, ormanlardaki yol ağı da büyümeye; bakir orman alanlarına ulaşmaya başlanmıştır. Bakım ve gençleştirme alanları olarak geniş bakir orman alanları üretime açılmıştır. Ancak; gençleştirme çalışmalarında gereken başarı sağlanamamıştır.

1989 sonrasında; yapraklı ve yapraklı karışık ormanlardaki gençleştirme alanlarındaki başarısızlık gündeme gelmiş ve çözüm yolları aranmaya başlanmıştır. OGM içinde, daire başkanlıkları arasındaki iletişimsizlik nedeniyle, teşhis yanlış konulmuş ve yapraklı ve yapraklı karışık ormanlardaki bu soruna çözüm yolu bulunamamıştır. Bu sorgulamalar sonrasında çözüm yolu diye ortaya atılan, Alman Modeli (Münferit Planlama Modeli) çözüm getirmek bir yana, sorunu daha da büyötmüştür.

Bu anlayış kızılçam alanları dışındaki diğer ağaç türlerinin yayılış alanlarında hızla yayılmıştır. Adeta ortam zehirlenmesi ortaya çıkmıştır. Getirilmeye çalışılan yeni modelin zaafı üst yönetim tarafından geç fark edilmiştir. Bu metot yapraklı ve yapraklı karışık ormanlar dışında rijit olarak uygulanmamış fakat gençleştirme çalışmalarında disiplinsizlik yaratmıştır. “Münferit Planlama” anlayışının sonucu olarak, gençleştirme çalışmaları ikinci plana itilmiştir. Son hasılat etasının alınamamasıyla ortaya çıkan üretim açığı, bakım etaları fazla fazla verilerek kapatılmaya çalışılmıştır. Böylelikle aldatıcı bir bolluk dönemi yaşanmıştır. Bakım alanlarında yapılan fazla kesimler nedeniyle kapalılık kırılmış; biyolojik çeşitlilik zarar görmüş, toplam cari artımın artış trendi yavaşlamış; genel ortalama artım düşmüştür.

Planlı dönemin geride bıraktığımız 56 yılında, sadece kızılçam alanlarında, bazı uygulamacı meslektaşlarımızın konuya ciddi bir şekilde sahip çıkmaları sonucu, gençleştirmeye ilgi değerli bilgiler üretilmiş ve sorun başarılı bir şekilde çözülmüştür. Ancak daha sonra, piyasa baskılarının da etkileriyle bu alanlarda da genç meşcerelerde şiddetli aralamalar yapılarak, cari artım ve kalite kayıplarına yol açılmıştır. Bu arada kızılçam ekosisteminde fıstıkçanı getirilmeye çalışılarak ekolojik açıdan zararlara yol açılmıştır. Uygun olmayan yerlerde tarımsal ormancılığın yolu açılmıştır.

2.4.1. Başarısız Doğal Gençleştirmelerle Ortaya Çıkan Yaşlı, Optimalin Üzerinde Servete Sahip Alanlar

Amenajman planları uygulama sonuçları irdelendiğinde ve arazi gözlemleri sonuçlarına göre, Ege ve Akdeniz bölgelerindeki kızılçam sahaları dışında Türkiye’de gençleştirme çalışmaları son derecede başarısızdır. Bu nedenle, gençleştirilemeyen optimalden fazla servete sahip önemli genişlikte alanlar vardır. Türkiye’de doğal ve yapay gençleştirme çalışmaları son dört yılın ortalaması 32.000 hektarı ancak bulmaktadır. Bu rakam, ulusal ormancılık amaçlarını gerçekleştirebilme açısından çok azdır.

Bugün planlama çalışmalarında, ekonomik fonksiyonlu ormanlarda optimal periyodik alan kadar gençleştirme alanı ayrılmış olsa; yıllık ortalama gençleştirme alanı 62.000 hektar kadar olmalıdır. Ekolojik ve sosyokültürel fonksiyonlu ormanlarda ise yıllık ortalama gençleştirme alanı kabaca 15.000 hektar olacaktır. Yani toplam ortalama yıllık gençleştirme alanı 77.000 hektar olmalıdır. Hal böyleyken, bu genişlikte bir gençleştirme alanı, pratikte planlamacı tarafından verilememektedir. Verilse bile, bu kadar alanda gençleştirme çalışması yapılabilmesi bugünkü koşullarda mümkün değildir.

Kızılçam alanları dışında, gençleştirme çalışmalarındaki yetersizlik nedeniyle, yaşlanmış orman alanlarında önemli genişlikte alan kaderine terk edilmektedir. Optimal değerlerden daha fazla servet barındıran ormanlardaki bu durum, devamlılık prensibi açısından; en yüksek genel ortalama artım ve periyodik eşit hasılaya dayalı üretim sağlayabilme açılarından sorundur.

Odun üretim ormanları dışında; toplam orman alanının yarısını oluşturan ekolojik ve sosyokültürel fonksiyondaki alanlarda gençleştirme çalışmaları hemen hemen hiç yapılmamaktadır. Bunun nedeni, bu fonksiyonlardaki ormanlarda yapılması söz konusu olabilecek gençleştirme çalışmalarıyla ilgili teknik bilgi ve metot eksikliğidir.

Ekolojik ve sosyokültürel fonksiyondaki ormanlarda ulaşım zorlukları nedeniyle, ulaşılamadığı için veya ekonomik olmaması gerekçesiyle, müdahale edilmeyen alanlar da mevcuttur. Buralarda da servet değerleri yüksek düzeyde olup bu durum, toplam servet değerlerini artırmaktadır.

Gençleştirme çalışmalarındaki yetersizlik nedeniyle ortaya çıkan servet artışı, ormancılığımız açısından övgüye değer bir durum değildir. Olumlu algı yaratarak kafa karıştırmaktadır.

Gençleştirme çalışmalarındaki bu tablo, idari yapıdan, silvikültürün ciddi bir şekilde ele alınmamasından ve ormancılık üst bürokrasisindeki vizyonsuzluktan kaynaklanmıştır. Bu nedenler ortadan kalkmadığı sürece de başarı sağlamak mümkün görülmemektedir.

2.4.2. Biyolojik Çeşitliliğin Azaldığı, Optimal Kuruluş Değerlerinden Uzaklaşmış Alanlar

Karadeniz Bölgesinde dağlık yükselti basamağında 10 farklı ağaç türünden oluşan bir karışık ormanın yapısının yanlış işlemlerle ağaç türü sayısının azalarak, üç-beş türe kadar düştüğü yerler söz konusudur. Orman alan miktarı aynı kalırken, yapısının istenmeyen yönde değişimi, Türkiye'nin özgün karışık ormanlarında yaşanan bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır (TOD, 2019a).

2.4.3. Anıt Orman Denebilecek Niteliklere Sahip Doğal Yaşlı Ormanların Yok Oluşu

Karadeniz bölgesinde başta olmak üzere; görkemli orman alanları, yol yapıp üretime açıldıktan sonra yapılan teknik dışı müdahaleler sonucu servet, göğüs yüzeyi veya adet açısından önemli ölçüde gerilemiştir. Bu orman alanlarından Karadeniz bölgesinde bulunan yaşlı yapraklı ve yapraklı karışık ormanların önemli bir kısmı, bugün tam kapalı görünse bile; özellikle

kuzeye bakan nemli yetişme ortamı koşullarında içi boşalmış ve bu nedenle alt tabakada gelişen yoğun şüceyrat nedeniyle geleceği tehdit altına girmiştir. Alt tabakada yoğun şüceyrat bulunan, seyrek yapıdaki bu alanların gençleştirilmesi büyük sorun haline gelmiştir.

2.5. Orman Varlığının Artışı Gerekçesiyle Artırılan Üretim

10 yılda 5 kat büyüyen ahşaba dayalı sanayi sektörü, önceleri ham madde ihtiyacını büyük ölçüde ithalatla karşılamıştır. Daha sonra, dövizdeki artış yüzünden, ithalatın maliyeti yükseldiği için bu sanayi sahipleri, içeride odun ham maddesi üretiminin artırılmasını talep etmeye başlamıştır. Ancak ormanların odun üretim yeteneğinin orman endüstrisinin gereksinim duyduğu her türlü odun hammaddesini sağlamak için yeterli gelmediği açıktır (TOD, 2019a).

Orman varlığının arttığı; toplam cari artımın 47 milyon metreküpü bulduğu ileri sürülerek, envanter verileri teknik açıdan doğru bir şekilde analiz edilmeden üretimin artırılmak istenmesi, ormanların geleceği ve ulusal ormancılık amaçlarının gerçekleştirilmesi açısından büyük sorun yaratmaktadır. Bu durum aynı zamanda planlı ormancılığı ortadan kaldırarak orman kanununa aykırılık da yaratmaktadır.

Bu gerçeklere karşın; DKGH yıllık program miktarları 13-16 milyon metreküpken; 2017-2020 arasında, sırasıyla 20.500.000 m³, 25.000.000 m³, 30.000.000 m³ ve son olarak 32.000.000 m³ şeklinde artırılmıştır. Daha kötüsü; gelecek yıllarda da bu artış trendinin devam edeceği belirtilmektedir. Piyasanın isteği de bu yöndedir. Diğer anlatımla piyasa, ormanların geleceğini belirleyen en önemli unsur haline gelmiştir. Piyasanın diğer beklentisi de önemli ölçüde katma değer kaybını umursamadan; tomruk ve direk yerine, lif yongalık ürün üretilmesidir.

2.6. Amenajman Planları Aracılığıyla Artırılmak İstenen Üretim

1999'dan bu yana rakamlarda görülen bir orman varlığı artışı, kaçınılmaz olarak amenajman planlarıyla öngörülen etalar ile cari artım değerlerinin karşılaştırılmasını gerektirmiştir. Önceki dönemlerde, orman amenajman planlarıyla bir takım kaygılar ve ihtiyat öngörüleriyile, artım değerlerinin oldukça altında ara hasılat etası öngörülmekteydi. Genç meşcerelerde öngörülen ara hasılat etaları haklı olarak en büyük tepkiyi görmüştür. Son yıllarda yaşanan süreç, plan etalarının artırılması yönünde plancılara baskı yaratmıştır. Amenajman Dairesi, bilimsel temele dayanarak gereken reformları yapamamış fakat piyasa baskılarına boyun eğmeye başlamıştır.

Orman amenajman planlarının bağlayıcılığı tartışmalı duruma getirilmiş olsa bile; yine de yıllık programların yapılmasında dikkate alınan önemli ölçütlerden biridir. Bu nedenle, üst yönetim, piyasa talepleri ve ekonomik gerekçeler ileri sürerek plan etalarının artırılmasını istemektedir. Ancak, bu durum, planlı yönetim ilkelerine uygun değildir.

Orman kanununun 26. Maddesi gereğince, devlet ormanlarında yapılacak üretim, bakanlıkça tespit olunacak esaslar dairesinde ve amenajman planlarına göre yapılır. Bakanlığın tespit ettiği esaslar ise, 2008 de yenilenmiş bulunan Amenajman Yönetmeliği (Ekosistem Tabanlı Fonksiyonel Planlama Orman Amenajman Yönetmeliği) ve 2014 yılında uygulamaya konulan 299 sayılı tebliğde yer almaktadır. Yönetmelik gibi, 299 sayılı tebliğin ismi de oldukça

iddialı olup, “Ekosistem Tabanlı Fonksiyonel Orman Amenajman Planı” şeklindedir. Plan yapımcısını bağlayan bu geçerli mevzuattır.

299 sayılı tebliğde, orman fonksiyonlarının ve buna bağlı olarak işletme amaçlarının belirlenmesiyle ilgili ilke ve ölçütler yanında; ara ve son hasılat etalarının hesaplanması ve kararlaştırılmasıyla ilgili ilkeler vardır. Buna karşın, son üç yıldır, farklı yönde plan düzenlemesi yapılabilmesi için bu mevzuatta öngörülme-yen kontrol mekanizması oluşturulmuştur. Şöyle ki, “statülü alanlar hariç; plan ünitesinde ekonomik fonksiyonlu normal kapalı ormanlık alanlar toplamının, plan ünitesi toplam alanın %60’ından aşağı olmayacağı; ara hasılat etasının, ekonomik fonksiyonlu 2-3 kapalı ormanlarda, bu alanlardaki yıllık artımın yüzde kırkıdan; plan ünitesi toplam etasının ise, toplam yıllık artımın yüzde altmışından aşağı olmayacağı...” şeklinde yönlendirmeler görülmektedir. Böylelikle, geçerli mevzuat bay-pas edilmeye çalışılmaktadır.

2.7. Ara Hasılat Etalarının Artırılmasıyla İlgili Beklentiler

1990 sonrasında, gençleştirme çalışmaları ve alınabilecek son hasılat etası göz ardı edilerek; bakım etalarının artırılması yoluyla, piyasa ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Bu arada, etaların artırılabilmesi için zorunlu olan, gençleştirme alanlarındaki sorunun çözümü sağlanamamıştır. Bu nedenle, bugünde bakım alanları üzerindeki üretim baskısı artarak devam etmektedir. En yüksek genel ortalama artımı, yani verimliliği sağlayabilmek için elimizdeki en önemli araç olan ve orman fakültelerinde öğrendiğimiz “mutedil alçak aralama” ve “mutedil yüksel aralama” kavramları unutulmuş; tepe çatılarının temasını hemen hemen kesen; eşit aralık mesafede fertler bırakılmak üzere şiddetli aralama yapılmaya başlanmıştır. Böylelikle, tez elden lif yongalık endüstriyel odun üretimi gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu yöndeki baskı son üç yılda önceki dönemleri aratacak noktaya gelmiştir. Bakım alanlarında olması gerekenin altında gövde bırakıldığı için, ormanlardaki “cari artım” düşürülmüştür. Bu şekilde, yakın gelecekte ortaya çıkacak ürün kaybına da yol açılmaktadır. Diğer anlatımla, lif yonga sanayisi oluşturduğu üretim baskısı nedeniyle, kendi ayaklarına kurşun sıkmaktadır.

Şiddetli bakım müdahaleleri sonucu, kapalılığı düşürülen ormanlarda toprağın, ışığın ve suyun verimli bir şekilde kullanılamaması sonucu ortaya çıkan maddi zararı açıklamak üzere Tablo 2 hazırlanmıştır. Tablo 2’de görüldüğü gibi, kapalılık, ağaç sayısı ve hektardaki servet düştükçe artımda büyük düşüşler olmaktadır. Girift kapalı ormanlar dışında, yapılacak bakım müdahaleleriyle cari artım ve genel ortalama artım düşmektedir. Özellikle (ab), (b) ve (bc) gelişme çağındaki genç meşcerelerde “hızla kapatıyor” düşüncesiyle, yapılan şiddetli bakım müdahaleleri sonrasında; kırılan kapalılık en iyimser tahminle beş yılda kapatılsa bile; aradan geçen sürede önemli ekolojik ve ekonomik kayıplar ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2: Kızılçam ve Karaçam meşcere tiplerine göre farklılaşan ağaç sayısı, servet ve artım değerleri

Kızılçam				Karaçam			
Meşcere tipleri	Ağaç sayısı	Servet (m ³ /ha)	Artım (m ³ /ha)	Meşcere tipleri	Ağaç sayısı	Servet (m ³ /ha)	Artım (m ³ /ha)
Çzc1	219	41,056	1,749	Çkb2	722	44,066	3,830
Çzc2	410	68,827	3,071	Çkb3	1.225	63,791	6,080
Çzc3	527	124,757	4,761	Çkc1	332	87,079	3,690
				Çkc2	507	117,422	5,346
				Çkc3	770	200,191	8,548

Bu konuda daha ayrıntılı ve bilimsel çalışma yapılması zorunluluğu bulunmaktadır. Böylelikle, ülke ölçeğinde ortaya çıkan ekolojik ve ekonomik kayıplar ortaya konulmalıdır.

2.8. Plan Değişiklikleri ve Diğer Yollarla Artırılan Üretim

Yıllık üretim programlarında beklenen rakamları yakalayabilmek için amenajman plan etaları artırılrsa da, bu yetmemektedir. Bu yüzdendir ki, yıllık programlar, amenajman planı etaları toplamının çok üzerine çıkarılmaktadır. Son iki yılda plan yenilemeleri yapılan iki bölge müdürlüğü verileri örnek olarak ele alındığında çarpıcı gerçekler ortaya çıkmaktadır. **2019-2038** periyodu için plan yenilemesi yapılan **Bolu Orman Bölge Müdürlüğü'nün** son üç yıl içerisindeki plan etalarıyla yıllık programları OGM verilerine göre Tablo 3'deki gibidir.

Tablo 3: Bolu Orman Bölge Müdürlüğü'nün plan etaları ve programları

Yıl	Plan Etası (m ³ /Yıl)	Program (m ³ /Yıl)
2018	1.196.000	1.800.000
2019	1.308.000	2.200.000
2020	2.400.000	2.500.000

2020-2039 periyodu için plan yenilemesi yapılan **Zonguldak Orman Bölge Müdürlüğü'nün** son üç yıl içerisindeki plan etalarıyla yıllık programları ise Tablo 4'deki gibidir.

Tablo 4: Zonguldak Orman Bölge Müdürlüğü'nün plan etaları ve programları

Yıl	Plan Etası (m ³ /Yıl)	Program (m ³ /Yıl)
2018	1.160.000	1.885.000
2019	1.356.000	2.100.000
2020	1.500.000	2.000.000

Tablo 3 ve 4'de görülen artışlar; plan değişiklikleri, sıklık bakımı, ilk aralama, rehabilitasyon, meşcere altı temizliği ve olağanüstü hasılat etalarıyla sağlanmıştır. Görüldüğü gibi, plan etalarının çok üzerine çıkarılan yıllık üretim program miktarlarını, süreklilik ilkesini gözettilmişimizde, bu haliyle savunabilmek oldukça zordur.

Orman amenajman planlarında eta öngörülen “ab” ve “b” çağındaki meşcerelere, “sıklık bakımı” ve “ilk aralama” ismiyle yapılan müdahaleler, plan etalarına bağlı kalmaksızın ve şiddetli yapılmaktadır.

“Rehabilitasyon çalışmaları” adı altında yapılan kesimler de önemli miktarları bulmaktadır. Koruma altına alınan her orman kendini yenileyebilmektedir. Hangi saiklerle ormana müdahale ihtiyacı ortaya çıktığı sorusunun yanıtlanması oldukça zordur. Bu konuda da, amaç dışına çıkılmaktadır.

Bunların dışında ibreli aynı yaşlı meşcerelerde “meşcere altı temizliği” adı altında, ölmekte olan 1,30 m’deki, çapı 7,9 cm’den ince 4. ve 5. Sınıf bireyler ormandan üretim ödenekleri çerçevesinde çıkarılmaktadır. Bu tarz temizleme kesimlerinin 7,9 cm’den ince 4. ve 5. Sınıf gövdelerle sınırlı kalması ve bu işin üretim ödenekleriyle bile olsa yaptırılabilmesi zordur.

“Olağanüstü üretim hasılatı” adı altında yapılan kesimler artık “olağan” hale gelmiş görünmektedir. Bu yolla çıkarılan dikili gövde hacimlerinin yıllık ara hasılat ve son hasılat etalarından mahsubu konusunda, 295 sayılı tebliğ hükümleri tam olarak uygulanmamaktadır. 2019 yılı programı için bölge müdürlükleri teklifleri toplamı, 28.605.000 metreküp iken, olağanüstü üretim etası 3.586.363 metreküp olup, bunun toplam program teklifine oranı yaklaşık %12,5’dir. Bu oran 2020 yılı için %11,5’dir. Bu olağanüstü eta oranı çok yüksektir. Gerçeklerle ne derece örtüşüyor tetkik edilmelidir.

Yukarıda gündeme getirmeye çalıştığım müdahalelerin ormana yaptığı etkileri arazi gözlemleriyle tespit etmek zor değildir. Bunun dışında; işletme şefliklerine ait, “Orman Amenajman Planlarının Uygulanması Hakkında Yıllık Rapor; Tablo No: 35” incelenerek bu isimler altında üretim yapılan alan büyüklükleri ile ürün miktarları karşılaştırılabilir.

Yıllık programların artırılması için değişik isimler altında yapılan bu ağaç kesimlerinin idari denetim olanağı ne derecede mümkündür; tartışılmalıdır. Sonuçta, söz konusu olan üst yönetim tarafından öngörülen üretimin gerçekleştirilmesi olup, bu yönde mevzuat alt yapısı da oluşturulmuştur.

Planların öngördüğü etaların uygulamaya konulmasıyla ilgili olarak 2012 yılında çıkarılan “Orman Amenajman Planlarının Uygulanmasına Ait Usul ve Esaslar” ismiyle 295 sayılı tebliğ, uygulamaların önünü açmaktadır. Bu tebliğde plan değişiklikleriyle ilgili olarak, “... amenajman planının öngörüsü ile silvikültürel istekler bakımından ormanın gerçek ihtiyacı arasında belirgin uyumsuzluk bulunduğu anlaşılmış ya da planın uygulanmasıyla sonradan giderilmesi çok güç sonuçlar ile karşılaşılacağı fark edilmesi hâlinde amenajman planlarında gerekli değişiklikler yapılır” şeklinde hüküm vardır. Plan değişikliğini onaylayan makam orman bölge müdürlükleri olup değişiklik miktar ve şeklinde sınır yoktur. Amenajman planlarında eta verilmiş ya da verilmemiş olan “a”, “ab” ve “b” çağındaki genç meşcerelere plan değişikliği prosedürüne bile gerek kalmadan, istenilen müdahalenin yapılacağı hükmü de bulunmaktadır. Diğer gelişme çağındaki meşcerelerde de plan değişikliği yapılarak, artımın “iki katına kadar ilave yapılarak” veya bu da uymuyorsa “istenildiği kadar” eta alınabilmektedir. “Karışık meşcerelerin bakım uygulamasında mevcut karışımın devamlılığı

sağlanacaktır” şeklindeki ifadeden sonra, bu ifadeyle bağdaşmayan, *“karışık meşcere tiplerinde belirlenen ara hasılat kesim miktarının ağaç türlerine dağılımı bağlayıcı değildir”* hükmü gelmektedir.

Bu tebliğe göre, planlamanın üzerine oturduğu ve “devamlılık ünitesi” olarak tanımlanan “işletme sınıflarının” bile değiştirilebileceği hükmü vardır. Böylelikle planlamanın tüm ilke ve hedefleri de ortadan kaldırılmış olmaktadır.

İşletme sınıflarının ve öngörülen etaların belirlenmesi konularında planlamacının kontrol altında tutulmaya çalışılması yanında; sınırsız ölçülerde plan değişikliği ve orman amenajman planlarında öngörülme-yen çeşitli isimler altındaki üretimlerle ortaya çıkan yıllık üretim programları dikkate alındığında; ***“ormanlarımız orman kanununun açık hükmüne karşın plansız olarak yönetilmektedir”*** demek, pek de abartılı bir tanım sayılmamalıdır. Bu durum, ülke çıkarlarıyla; ulusal ormancılık amaçlarıyla örtüşmemektedir.

2.9. Lif Yonga Üretiminin Ülkeye Gerçek Maliyeti

Bir taraftan, tez elden lif yongalık ürün elde edebilmek için genç meşcerelere denetimsiz olarak yapılan şiddetli aralama ile ortaya çıkan artım kaybı; diğer taraftan da piyasa taleplerini karşılayabilmek için tomrukların kısa boylara bölünerek lif yonga üretimi yapılması sonucu ortaya çıkan değer kaybı, ormancılığımıza ve ekonomiye ağır maliyet getirmektedir. Son üç yılın ortalamalarına göre dışardan yılda 125 bin metreküp yuvarlak ağaç ve bir milyon metreküp kereste satın alınırken, yuvarlak ağaçların lif yongaya doğranması anlaşılması zor bir durumdur.

Bugün yaşanan endüstriyel odun üretim açığı biraz da, şiddetli aralamalarla ortaya çıkan optimalin çok altında gövde sayısına sahip meşcereler nedeniyle; cari artımların düşürülmesinin sonucudur. Daha açık anlatımla, genç ormanların hektardaki ağaç sayısı son yirmi yılda bu kadar düşürülmüş olmasaydı, bugünkü endüstriyel odun açığı olmayacaktı. Bu da göze görülmeyen bir başka maliyettir.

2.10. Dikili Ağaç Satışları

Daha çok, orman içi ve kenarında köylerde iş gücünün yeterli olmadığı, orman kooperatiflerinin güçlü olmadığı yörelerde uygulanan dikili satış uygulamaları genellikle ormanlar üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Bakım alanları için orman amenajman planlarında öngörülen ara hasılat etaları genellikle bozuk nitelikte, mağlup ve hastalıklı fertlerden oluşmaktadır. Kesilmesi öngörülen bu ağaçların ticari değeri çok azdır. Dikili damgaları bilimsel ilkeler dikkate alınarak yapılan bölmelere alıcı bulmak oldukça zordur. Bu nedenle, genellikle; dikili satışların yapılmaya başlandığı yıllardan beri, “dikili satış yapılacak bölmelere özel” dikili damga yapılmaktadır. Ayrıca; ticari bir faaliyet olan dikili satış uygulamalarının çok iyi denetlenmesi gerekmesine karşın, çeşitli nedenlerle bu denetim mümkün olmamaktadır. Sıralanan bu nedenlerle dikili ağaç satış uygulamaları da orman varlığımız üzerinde olumsuzluk etki yaratmaktadır.

2.11. Yönetim Sorunları

İşletme müdürlükleri ve bölge müdürlüklerinde “zamanın ruhuna uygun olarak” oluşturulan yıllık üretim programı teklifleri Genel Müdürlük tarafından genellikle az bulunmaktadır. Genel Müdürlük makamından aşağıya doğru; bölge ve işletme müdürlüklerine oradan da işletme şeflerine, son dikili damga ve üretim rakamları empoze edilmektedir. Bu durumda, orman işletmecisi meslektaşlarımıza yukarıdan gelen emirlere uymaktan başka seçenek bırakılmamaktadır. İşletme şefleri ağır iş programlarının gerçekleştirilebilmesinde büyük zorluklar yaşamaktadır. Fakültelerden eksik donanımla mezun olan orman mühendisleri, iş buluncaya kadar geçen uzun süre içerisinde meslekten kopmakta; mesleki bilgilerini de büyük ölçüde kaybetmektedir. İşletme şefliği görevine başladıktan sonra da teknik işler dışında çok sayıda idari işle meşgul olduklarından, üretim faaliyetleri için bile yeterli zamanı kalmamaktadır. Tüm teşkilat, programlanan üretim rakamlarının gerçekleştirilmesine odaklanmaktadır. Verimlilik ve silvikültür ikinci planda kalmaktadır.

Bu meslektaşlarımız liyakat sistemi olmadığı için, bir süre sonra çalışma motivasyonunu da yitirmektedir. Rutin işler ve ağır üretim işleriyle uğraşan genç meslektaşlarımız meslek içi eğitim faaliyetleri de yeterli düzeyde olmayınca, kendini geliştirecek zaman da bulamamaktadır.

Bu arada üretim hazırlıkları, dikili damga, kesme, boylama, maktadan çıkarma ve nakliyat işlerinde çalışacak ara eleman bulunmamaktadır. Üretim sonrasında yapılması gerekli “makta muayene raporları” için yeteri kadar zaman ayırılamamaktadırlar. Bu durumda, başta ağaç devirmeleri olmak üzere, üretim sırasında ormana ve orman ürünlerine verilebilecek zararlar önlenememektedir.

2.12. Sonuç ve Öneriler

Yıllık Üretim Programları, Yukarıdan Aşağıya Dikte Edilen Bürokratik Kararlarla Belirlenmemelidir: Orman varlığımızın rakamsal olarak artmakta olması ormanlardan yapılacak üretimin artırılması için gerekçe olamaz. Üretim miktarlarının artırılması, ulusal ormancılık amaçları ve ormanın kuruluş amaçları dikkate alınarak her bölmecik için ayrı ayrı ele alınacak teknik bir konudur. Kaldı ki; rakamsal artışların yapay (sanal) yönleri de bulunmakta olup, toplam servet ve artım değerlerindeki gerçek artışlar bilinmemektedir.

Ormandan çıkarılacak etalarla ilgili olarak orman amenajmanı plan yapımcılarına duyulan güvensizlik ormancılık meslek disiplinine terstir. Plan yapımcısının teknik bilgi ve planlama disiplinine öncelik vermesi, meslek disiplinin gereğidir. Ne yazık ki, uygulamacı meslektaşlarımız, siyasetçi ve piyasanın kısa vadeli istekleriyle karşı karşıya bırakılmaktadır. Bu durumda; plan disiplinine uygun davranmak, uygulamacı meslektaşlarımız için kurtarıcı bir role sahiptir. Gelen haksız, tekniğine uygun olmayan; uzun vadeli hedeflere ters; kamu yararını yok sayan istekleri geri çevirmek, planlara ve plan yapımcısına sahip çıkarak mümkün ve gereklidir.

Ormancılığın uzun vadeli plan ve projelere göre yürütülen bir meslek olduğu gerçeği unutulmadan, alınacak kararlarda iktidara yakın duran bürokratlar kadar, amenajman plan yapımcıları ve silvikültür uzmanları ve diğer uzmanların da görüşleri dikkate alınmalıdır. Sonrasında da, belirlenen amaç ve ilkelere sadık kalınmalıdır. Siyasetçi ve üst düzey ormancılık bürokrasisi, bilimsel ve sosyolojik verileri dikkate alarak belirlenen bu amaç ve ilkeler aracılığıyla ormancılığa yön vermelidir. Bunun dışında yapmaları gereken iş; uygulamaları izlemek ve denetleme mekanizmalarını oluşturmaktır. Hepsi bu kadar!

Bu bağlamda, yıllık üretim programları, yukarıdan aşağıya dikte edilen bürokratik kararlarla değil; amenajman plan etaları ve planların uygulamacının inisiyatifine bıraktığı alanlar dikkate alınarak; aşağıdan yukarıya; işletme şeflikleri, işletme müdürlükleri ve orman bölge müdürlükleri silsilesi izlenerek oluşturulmalıdır.

Kurumsallaşmada bu evreye ulaşmadan belirlenmiş ilke ve amaçların bir anlamı yoktur. Keyfi yönetim, ülkelerin geri kalmasının en büyük nedenidir.

Üretim, Başarılı Endüstriyel Plantasyonlar ve Yaşlanmış Ormanlar Başarılı Bir Şekilde Gençleştirilerek Artırılabilir: Yüzeysel değerlendirmeler ve rakamlara göre ortaya çıkan orman varlığı artışı, amenajman planı etalarının bürokratik kararlarla artırılmasına gerekçe olmamalıdır. Odun hammadde üretiminin artırılmasının kısa ve kolay bir yolu yoktur. Bu konuda, endüstriyel plantasyon ele alınması gereken önemli bir konudur. Orman rejimindeki alanlarda endüstriyel plantasyona uygun alanlar daha detaylı çalışma ve belirli bir proje çerçevesinde; arazi gezilerek, doğal verimli ormanlardan uzak durularak belirlenmelidir. Ayrıca; uygun tarım alanları da devreye sokulup, gerekirse toprak kiralatarak; özel sektör teşvik edilerek çözüm yolları bulunmalıdır. Bu konu ağırlıklı olarak, tarımsal ormancılık kapsamında ele alınmalıdır.

Antalya’da TOD’nin düzenlediği “Uluslararası İklim Değişikliği ve Ormancılık Konferansı’nın” ardından hazırlanan sonuç bildirgesinde önerildiği gibi; aşırı odun ham maddesi üretimi yerine, odun hammadde işleyen sektörün ham madde ihtiyacını kendinin üretmesi yönünde de önlemler alınmalıdır (TOD, 2019a).

Ormanlarımızdaki servet artışı ve diğer rakamsal veriler dikkate alındığında ve amenajman planı uygulama sonuçları irdelendiğinde, Türkiye’de gençleştirilmesi gereken, son hasılat etası alınabilecek; optimal servetin üzerinde servet taşıyan geniş orman alanları vardır. Bu nedenle, alınacak etaların, önemli ölçüde, yaşlı ormanların gençleştirilmesi amacına yönelik olması gereklidir. 1962-2019 yılları arasında, 56 yılda başarısız olan bu işin başarılması bir seferberlik anlayışıyla, yeni teknik ve teknolojiler kullanılarak ve sağlanacak motivasyonla mümkün ve gereklidir.

Burada en büyük risk, silvikültürel başarı sağlanmadan son hasılat etalarının alınmasıdır. Son zamanlarda üretim baskısı nedeniyle benzeri yanlış uygulamalar artmaktadır. Zaman zaman, birbirini izleyen yıllarda büyük alanlarda gerçekleştirilen tohumlama kesimleri görülmektedir. Bu durum, gençleştirme uygulamasına başlanılan bu alanlarda tohumlama kesimlerinin bol/zengin veya iyi tohum yıllarına dayandırılmadığı düşüncesini akla getirmektedir. Zira

aynı ağaç türünde aynı yörede birbirini takiben her yıl bol tohum yılı olması genellikle mümkün değildir. Unutulmamalı ki, gelecek gençlik garanti altına alınmadan eta alınması telafisi olanaksız sorunlar yaratacaktır. Bunun için, uygulama birimlerindeki silvikültürel işlemlerle ilgili olarak kapasite artışı sağlanarak, gençleştirme alanlarında düzenli olarak izleme ve teknik denetim yapılmalıdır. Bu konuda meslek örgütleriyle de işbirliği yolları sağlamak da gereklidir.

Silvikültürel uygulamalarda kapasite artışı için ciddi bir hazırlık süreci gerekmektedir. Bu konuda orman fakültelerine ve deneyimli silvikültür uzmanlarına da görev düşmektedir. Bu süreç, meslek çalışanlarının günün koşullarına göre ciddi bir eğitim sürecinden geçirilmesini de gerektirmektedir.

Ekolojik ve sosyokültürel fonksiyonlu ormanlarda da küçük maktalarda; gerekirse gruplarda gençleştirme çalışması yapabilmek için, anlayışta ve sistemde reform yapılmalıdır. Her şeyden önce silvikültür ve amenajman daireleri ortak çalışma yapabilmelidir. Bu arda elde edilecek gençlik sahalarında gençlik ve kültür bakımı çalışmaları da önemle ele alınmalıdır.

Ara Hasılat Etalarının Artırılması Yönündeki Beklentiler Sona Ermelidir: Gençleştirme çalışmaları ihmal edilerek; piyasa ihtiyaçlarının bakım kesimleriyle karşılanmaya çalışılması yolundan vazgeçilmezdir. Ara hasılat etalarını artırmak, belki bugün için sorunu çözer ama “cari artım” ve “genel ortalama artımı” düşürerek gelecek dönemlerde alınacak etayı yok eder. Unutulmamalı ki, kalite ve hektardaki cari artım performansı ancak ve ancak mutedil aralamalarla sağlanır. Bu nedenle bakım kesimleri ve diğer isimler altında yapılan aralama kesimlerinde “mutedil” olmalıdır. Bu yaklaşım, doğaya uygun ormancılığın da gereğidir.

Dikili Ağaç Satışları Devirme ve Boylama İşleri Yılın On İki Ayı Çalışabilecek Yetiştirilmiş Özel Ekipler Tarafın Yapılmak Koşulu İle Ancak Yapılabilir: Daha çok, orman içi ve kenarında köylerde iş gücünün yeterli olmadığı, orman kooperatiflerinin güçlü olmadığı yörelerde uygulanan dikili satış uygulamaları ormancılık üretim faaliyetlerinin alt yapı sorunları zamanında çözülemediği için zorunlu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bugün; önemli usulsüzlüklerle karşılaşmakta; işin doğasından kaynaklanan nedenler ve personel yetersizliği nedeniyle denetlenememektedir.

Dikili ağaç satışları, gerek bakım alanlarında “özel” dikili damga yapılarak bunun kural haline getirilmiş olmasından ve gerekse, denetim eksiklikleri nedeniyle ortaya çıkan usulsüzlükler yüzünden, orman varlığımız üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Dikili ağaç satışları; “üretim” dediğimiz, ağaç devirmeleri ve ağaçların boylanması işleri yılın on iki ayı çalışabilecek; yetiştirilmiş, sigortalı çalışan ekipler tarafın yapılmak ve yuvarlak ağaç ölçüm tutanakları yapılmış olması koşulu ile ancak yapılabilir. Bu nedenle, bu ekipler yetiştirilip randıman alınuncaya kadar dikili ağaç satışları önemli ölçüde sınırlandırılmalıdır. Ağaçlar devrildikten sonra yapılacak boylama işlerinin doğru yapılması, dikili ağaç satışlarından beklenen yararı sağlayabilmek açısından kritik önem taşımaktadır. Bu konuda piyasa araştırması yapmak üzere, özel birim kurulmalıdır.

Teknik Ormancılık Çalışmaları Düzenli Olarak Denetlenmelidir: Orman işletmecisi meslektaşlarımız, kapasitelerini aşan üretim miktarları nedeniyle ağır yük ve sorumluluk altına girmektedirler. Bu konuda kendilerine yardım edecek personel de bulunmamaktadır. Bu koşullarda terfi ve atamalarda objektif kriterler yerine; eş-dost ayrımı ve torpil-tavassut ön plana çıktığından, çalışma motivasyonu da düşmektedir. Çalışma motivasyonu sağlanamadığında, hiçbir alanda gerçek anlamda başarı sağlanamayacağı artık evrensel bir gerçektir.

Bu koşullarda “terfi ve atamalarda eş-dost kayrılmasın” ve “yansız olunsun” demek ne kadar anlamlı; bu konu tartışmaya açıktır. Ne yazık ki, tayin ve atamalardaki partizanlık ve yanlı tutum, artık yurdumuzdaki siyasal sorunların bir parçası durumuna gelmiştir. Ama, en azından, “başarı takdir edilsin” denilebilmelidir. Bunu dillendirmek her meslektaşımızın hakkı ve görevidir. Bu nedenle, teknik çalışmalar bir programa bağlı olarak düzenli olarak izlenmeli; değerlendirilmeli ve denetlenmelidir. Denetim raporları tayin ve terfilerde dikkate alınmalıdır. Bu arada, iç denetimi yapacak ormancılık nosyonuna sahip kadrolar yetiştirilmelidir.

Tez Elden, Teknik Konuların Ele Alınacağı Bir Çalıştaylar Düzenlenmelidir: Bugün, değişen ormancılık koşulları ve düzenlenmeye çalışılan “ekosistem tabanlı fonksiyonel orman amenajman planları” nedeniyle ortaya çıkan çözülmesi gereken ciddi teknik sorunlar bulunmaktadır. Bunlar;

- Ulusal orman envanteri verilerinin değerlendirilmesi ve ulusal ormancılık hedefleri;
- Orman formları ve işletme şekilleri;
- Amenajman planı hedefleri ve yararlanma metotları;
- Orman fonksiyonları ve işletme amaçlarının belirlenmesi ve ölçüt ve göstergeleri;
- Doğal ve yapay ormanlarda hasılat değerleri;
- Ülke için ve bölge müdürlükleri için silvikültürel amaç ve ilkeler;
- Orman fonksiyonlarına göre orman envanteri ilke ve amaçları;
- Gençleştirme ve bakım çalışmalarında ölçüt ve ilkeler şeklinde sıralanabilir.

Bu ve buna benzeyen önemli konuların aydınlatılarak sorunların çözümü için her şeyden önce siyasal otoritenin alması gereken kararlar ve belirlemesi gereken hedefler bulunmaktadır. Bunun için, bu konuları kapsayan çalıştaylardan önce siyasal otoriteyle de iletişim kurmak, resmi görüş almak gerekmektedir. Ancak, bu çalıştaylarda, meslek örgütleri ve diğer ilgi gruplarının da bulunması ve katkı sağlaması gereklidir.

2.13. Kaynaklar

- Atay, İ., (1984). Orman Bakımı: Gençlik Bakımı, Ayıklama, Aralama, Işıklandırma, Alt tesis, Budama. İstanbul Üniversitesi Yayın No.: 3196, Orman Fakültesi Yayın No.: 356, İstanbul,
- Atmış, E. 2017. Ormansızlaşmaya İlişkin Düzenlemeler. Uluslararası Çevre Rejimleri Kitabı. ed: G. Orhan, S. Cerit Mazlum, Y. Kaya. Dora Yayınları. S: 297-329. Bursa.

- Cengiz, S., Atmış, E., Görmüş, S., 2019. The impact of economic growth oriented development policies on landscape changes in İstanbul province in Turkey. Land Use Policy, 87: 104086
- Eraslan, İ., (1982) Orman Amenajmanı, İÜ Orman Fakültesi Yayınları No.:3010/318, İstanbul, s.52-53
- Orman Genel Müdürlüğü (2015) Türkiye Orman Varlığı, Ankara.
- Orman Genel Müdürlüğü (2017) Faaliyet raporu. Ankara.
- Orman Genel Müdürlüğü (2018) 2019-2023 Stratejik Planı. Ankara.
- Orman Genel Müdürlüğü (2018) Faaliyet raporu. Ankara.
- TOD, (2019) Türkiye Ormancılığı: 2019 Ankara, TOD Yayın No: 47
- TOD, (2019a) Uluslararası İklim Değişikliği ve Ormancılık Konferansı (ICCCF'2019) Sonuç Bildirgesi Antalya, 2019.

Mevzuata İlişkin Kaynaklar

- Ekosistem Tabanlı Fonksiyonel Orman Amenajman Planlarının Düzenlenmesine Ait Usul Ve Esaslar (Tebliğ No: 299)
- Ekosistem Tabanlı Fonksiyonel Orman Amenajman Planlarının Uygulanmasına Ait Usul Ve Esaslar (295 Sayılı Tebliğ) Ankara.

DİKİLİ AĞAÇ SATIŞ YÖNTEMİ

Or. Yük. Müh. Rasim Remzi DOĞAN

İÜ Orman Fakültesi, 1978 mezunu
Emekli İşletme ve Pazarlama Şube Müdürü

E-mail: rasimremzidogan@gmail.com

Dikili satış, ormandan çıkarılmasına karar verilerek damgalanan veya işaretlenen dikili haldeki ağaç ve ağaççığın, bulunduğu yerdeki tahmini piyasa değerinin OGM mevzuatı dâhilinde tespit edilerek; Açık Artırma, Tahsis veya Pazarlık usulü ile satılmasıdır. Dikili satışın uygulanmasına izin veren mevzuat içerisinde yapılmış açık tanımı yoktur. Bu satışta, dikili ağaç, orman ürünleri arasında sayılmaktadır.

3.1. Devlet Ormanlarında Üretim ve Satışların Kısa Tarihsel Geçmişi

Osmanlı döneminde ordu, donanmanın ve sarayın ihtiyacı haricinde kalan ormanlar halkın serbest faydalanmasına açıkken (Cibali mübaha) 1870 yılında yürürlüğe giren “Orman nizamnamesi” ile ormanlardan faydalanmalar konusunda sınırlandırmalar ve karşılığında cezai yaptırımlar gündeme gelmiştir. Cumhuriyet’in ilanından sonra yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar orman tahribatını devam ettirmiş, zaman içerisinde ormanların devletleştirilmesi yönünde adımlar atılmış ve 1945 yılında çıkarılan 4785 sayılı Kanun ile kapsamlı şekilde ormanlar devlet mülkiyetine geçirilmiştir.

Günümüzde, devlet ormanlarının devletçe yönetilip işletileceği Anayasanın 169. Maddesinde yer almıştır. 6831 Sayılı Orman Kanunu 27. Maddesinde; “Devlet ormanlarından kesilecek veya herhangi bir sebeple devrilmiş veya kesilmiş ağaçlardan, hangilerinin diplerinin ve hangi ürün çeşidinin kimler tarafından numaralanıp damgalanacağına, orman mahsullerinin kesim, imal, toplama, koruma ve satış icaplarına göre nakil, istif ve ölçme işlerine, nakliye tezkerelerinin tanzim ve kullanılmasına ait şekil ve esaslar Orman Genel Müdürlüğü’nce tayin ve tespit olunur” denilerek devlet ormanlarından kesilecek ağaçların satış icaplarını tespit hususunda Orman Genel Müdürlüğü görevlendirilmiştir.

Günümüzde, ülkemiz ormanlık alanlarının % 99’ u devlete ait ormanlardır. Genel ormancılık politikalarına göre, ormanların sürdürülebilirliği çerçevesinde ormanlardan faydalanmanın düzenlenmesi, fonksiyonel faydalanmalar haricinde iki ana grupta değerlendirilmektedir. “Oduna Yönelik Orman Ürünleri” ve “Odun Dışı Orman Ürünleri”. Konumuz olan “Dikili Ağaç Satış” oduna yönelik orman ürünlerinin satışı arasında yer almaktadır.

3.2. Cumhuriyet Sonrası Devlete Ait Ormanlarda, Üretim İşleri

OGM’de ağacın kesilmesi, sürütülmesi, yükletilmesi, taşınması ve istif edilmesi işleri üretim işleri olarak kabul edilmektedir.

39 sayılı “Baltalık Kanunu” sonrası 1924 yılı 504 sayılı “Türkiye’de Mevcut Bilumum Ormanların Fenni Usulü İdare ve İşletilmeleri Hakkında Kanunu” ile dikili haldeki ağaçları Orman İdaresinden ihale neticesi mukavele ile satın alan Müteahhidin, aldığı ağaçları kestirerek tomruklama, sürütme, taşıma işini ormana civar olan köylülere vahidi fiyat (Birim fiyat) denilen parça başına fiyat yöntemine göre yaptırdığı bazı yayınlarda geçmektedir. Bu yöntem, halk arasında halen “Götürü iş yaptırma” da denilmektedir.

Vahidi fiyat yöntemi, 3116 sayılı Orman Kanununda tanımı geçmemekle beraber, 1937 ve 1939 yıllarında çıkarılan orman işletme yönetmeliklerinde ilk defa ifade edilmektedir. Bu yöntem, 6831 sayılı Orman Kanunu 34. ve 40. Maddeleri uygulaması olarak halen devam ettirilmektedir.

Orman idaresi, 1970’li yıllara gelene kadar vahidi fiyatla üretim işlerinin yaptırılmasında ciddi sorunlar ile karşılaşmamıştır. Orman köylülerinin boş kaldığı dönemlerde mevsimlik iş yapma yönündeki alışkanlıklarının olması ve köylerdeki iş gücü fazlalığı bu yöntemin uzun yıllar devamını sağlamıştır.

1980’li yıllara doğru, üretim işinde fiilen çalışan orman köylüleri ile kooperatiflerinin, vahidi fiyatların (birim fiyatı) yükseltilmesi ve yeni hak isteklerine yönelik taleplerinin arttığı görülmektedir.

3.3. Cumhuriyet Sonrası Devlete Ait Ormanlarda Orman Ürünleri Satışları

1924 Tarihli 504 Sayılı “Türkiye’deki tüm ormanların Teknik Yöntemlerle Yönetimi ve İşletilmesine İlişkin Yasa” ve bağlı yönetmeliğe göre; devlete ait ormanlarda belirli bir ormanın işletilmesi için bir istekli çıktığında, fen memuru yöresine gitmiş ve geçici bir işletme planı düzenlemiş ve planın başmüdürlükçe onayından sonra müşterilere duyurulması sağlanmıştır. Saptanan belirli bir süre sonunda da dikili hacim üzerinden kapalı zarf veya açık arttırma yoluyla ihale düzenlenmiştir. Alıcı malın üçte bir bedelini teminat akçası olarak vezneye yatırmış ve İdare ile müteahhit arasında mukavele yapılarak satış gerçekleştirilmiştir.

Bu yöntemde, bedeli peşin ödenen miktar kadar dikili ağaç fen memurunca damgalanarak müteahhide teslim edilmiştir. Böylelikle, müteahhit, damgalı ağaçları kestirip mesaha ve kayıt sonrası kontrol altında ormandan nakline izin alabilmiştir.

1937 yılında yürürlüğe giren 3116 Sayılı Orman Kanunu ve 1956 yılında yürürlüğe giren 6831 Sayılı Orman Kanunları uygulamalarında; üretimde vahidi fiyat (Birim fiyat) yöntemi (2003 yılı KİK Dönemi ve taahhüt şartları hariç) devam ettirilirken, asli orman ürünleri satışlarında da açık artırmalı, tahsisli, pazarlıktan ve indirimli satış uygulamalarına devam edilmiştir.

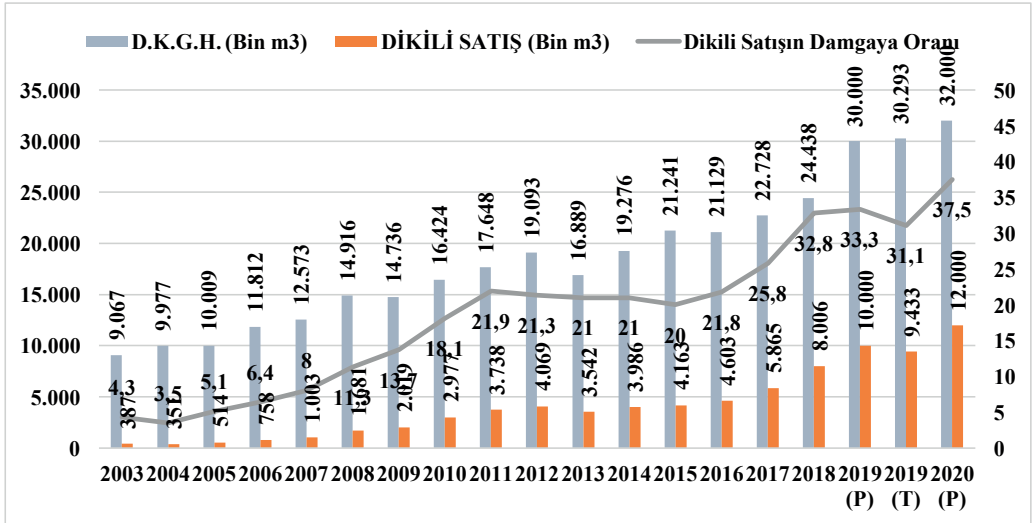
1980’li yıllara gelindiğinde; ülkede artan nüfus, şehirlere göç ile gelen yapılaşmalarda artış, değişik etkenler sonucu endüstriyel odun talebinin artması, serbest piyasa şartları sebebiyle orman emvali ithalinin başlaması idareyi, pazar şartlarına göre üretimi artırmaya yöneltirken, ekonomik krizlere bağlı olarak da; giderleri azaltıcı ve gelirleri artırıcı yönde bazı tedbirler almaya zorlamıştır.

1989 yılında Kızılçamda pilot uygulama mahiyetinde yapılan dikili ağaç satışı, şartların da zorlaması ile dikkatleri üzerine çekmiş, işletmeciler arasında tartışılır hale gelmiştir.

Orman idaresi, 1990’lı yıllardan sonra üretim giderlerini azaltarak, ürün değer kayıplarını en aza indirebilmek için, süreç içinde kademeli olarak; rampa satışlarını teşvik etmiş, mecburiyet var ise depolara taşıtılmasına izin vermiştir. Depolara taşıtılan tomruk, direk ve diğer ürünlerde ise ihale sürecini kısaltan Kayın ağacında artırmalı “Alivrelî” ve “Global” satış yöntemlerini öne çıkarmıştır.

Nihayet İdare, alınan tedbirler ile üretim giderlerini azaltarak, kısa sürede pazara daha sağlıklı ürün sunmuş olsa da, bu durumu yeterli görmeyerek çok yönlü faydalarından dolayı, 1996 yılında 5038 sayılı Açık Artırmalı Dikili Ağaç Satışı Tamimi ile üretim-taşıma işleri müşteriye ait olmak üzere, ormandan çıkarılacak ağaçların dikili halde satışının rasyonel ve çağdaş orman işletmeciliğine önemli katkılar sağlayacağını değerlendirerek dikili ağaç satış yöntemini yürürlüğe koymuştur. OGM’nin 2003-2019 Yılları arasında Dikili Kabuklu Gövde Hacmi (DKGH) dikili satış miktarları ile 2020 hedefleri Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: 2003-2019 Yılları arasında Dikili Kabuklu Gövde Hacmi (DKGH) dikili satış miktarları ile 2020 hedefleri

Gelişmiş ülkelerde, ormanlardan kesilmesine karar verilen ağaçlar dikili olarak satılmaktadır. Olağanüstü hallerde ara depo uygulaması vardır. OGM’nin dikili satış uygulamalarının bölge müdürlüklerine dağılımı Tablo 1’de gösterildiği gibidir. OGM’nin 2019-2023 stratejik

planında yer alan performans göstergelerine göre, toplam dikili kabuklu gövde hacmi içerisinde 2018 yılında % 33 olan dikili satışların payının 2023 yılında % 56 düzeyine çıkarılması hedeflenmektedir.

Tablo 1: Bölge Müdürlüklerinin Dikili Satış Miktarlarına Göre Sıralanışı

SIRA NO	BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ	D.K.G.H	MİKTAR	%	SIRA NO	BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ	D.K.G.H	MİKTAR	%
1	ANTALYA	1.420	1.038	73	16	ANKARA	659	225	34
2	KASTAMONU	2.752	680	25	17	BOLU	1.718	201	12
3	İZMİR	1.034	543	53	18	KONYA	280	187	67
4	TRABZON	468	465	99	19	ZONGULDAK	1.833	170	9
5	İSTANBUL	1.079	432	40	20	DENİZLİ	764	169	22
6	MERSİN	848	422	50	21	SAKARYA	751	167	22
7	BALIKESİR	1.180	376	32	22	ADANA	951	161	17
8	ISPARTA	570	366	64	23	KÜTAHYA	795	154	19
9	BURSA	1.244	316	25	24	ESKİŞEHİR	357	114	32
10	ÇANAKKALE	931	298	32	25	KAYSERİ	293	108	37
11	K.MARAŞ	564	284	50	26	ERZURUM	170	60	35
12	ARTVİN	373	283	76	27	ELAZIĞ	24	9	39
13	MUĞLA	1.166	270	23	28	ŞANLIURFA	0	0	
14	AMASYA	1.337	263	20	GENEL TOPLAM		24.438	8.006	33
15	GİRESUN	878	242	28					

3.4. Dikili Satış Mevzuatının Dayanakları

OGM'nin halen uyguladığı dikili satışın hukuki dayanaklarını oluşturan mevzuat aşağıda listelenmiştir.

- 6831 Sayılı Orman Kanununun 30. Maddesi (7139 Sayılı Kanun ile değişik hali ile)
- Orman Ürünlerinin Satış Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (Ekleri dahil)
- Oduna Dayalı Orman Ürünlerinin Satış Usul ve Esasları ile ilgili 303 Sayılı Tebliğ (Ekleri dahil, (22.06.2015 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.)
- 6877/A sayılı Dikili Satış Esasları Tamimi (Ekleri dahil, (15.09.2015 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.)

Bu mevzuat içerisinde yer alan 6831 sayılı Orman Kanununun (Değişik: 19/4/2018-7139/12md.) 30. Maddesinde;

“Devlet ormanlarından elde edilen dikili ağaç da dâhil orman ürünlerinin piyasa satışlarında açık artırma esastır. Kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyaçları ile lüzum ve fayda görülen veya acele olarak satış yapılmasını gerektiren hallerde, her türlü orman ürünü piyasa fiyatı üzerinden tahsisen satılabilir. Amenajman plan verilerine uygun olarak dikili ağaç da dâhil

orman ürünlerinin satışları beş yıllık süreleri geçmemek üzere, yıllara sâri olarak da yapılabilir” denilmektedir.

Dikili ağaç satışı tamimleri süreç içinde; 12.06.1996 gün 5038, 31.07.1998 gün 6057, 06.04.2004 gün 6350, 22.06.2007 gün 6521, 02.03.2013 gün 6877, Sayılı tamimler ile değiştirilmiş olup, 15.09.2015 gün 6877/A Sayılı dikili ağaç satışı tamimi yürürlüğe girmiş ve ekleri ile halen yürürlükte bulunmaktadır.

3.5. Dikili Ağaç Satışının Taraflara Sağladığı Faydalar

Dikili satışların OGM veya idare, Müşteriler, Hak sahibi Köylü ve Kooperatifler açısından sağladığı faydalar aşağıdaki gibi listelenebilir.

- İdarenin, ani gelişen pazar daralmalarında birim fiyatla üretime verilen bölmelerde üretimi durdurması mümkün olmamaktadır. Bu durumlarda OGM ürünlerini mecburen depolara naklettirmekte ve zamanında satamadığı ürünlerde değer kayıplarına uğramaktayken, dikili satışa hazırlanan bölmelerde satıştan vazgeçerek ağaçların artıma devam etmesine olanak sağlayabilmektedir.
- İdarenin, üretim giderlerinden tasarruf ederek, ürünlerin satış istif yerlerinde beklemesiyle oluşan çatlama, (Resim 1) çürüme, ardaklanma, esmerleşme (Resim 2) gibi odun kalitesinin bozulmalarından kaynaklanan değer kayıplarını ortadan kaldırmaktadır.

Resim 1 ve 2: Depoda bekleyerek değer kaybı oluşmuş odun emvali örnekleri

- İdarenin, normal üretim yaptırması halinde henüz ürününü satmadan üretim ve depolama gideri ödemesi yapması gerekirken dikili satış halinde bu ödemeyi yapmadığı gibi kısa sürede satış geliri elde etmektedir.
- İdare açısından, standardizasyon ve boylama hatalarından kaynaklanan üretim kayıpları önlenmekte, yuvarlak ağaç ölçme ve kayıt hatalarından kaynaklanan şikâyetler azalmaktadır.
- Müşterilerin, pazarın isteklerine uygun boylama yapabilmesine olanak sağlayarak, Piyasaya daha vasıflı orman ürünü arz edebilmesini, üretim kayıplarını asgariye indirmesini, daha çok gelir elde etmesini sağlayabilmektedir.

- Müşterilerin, üretilen ürünlerini istifleme gereği kalmadan pazarlama yerine götürmesine ve nakit döngüsünün kısalmasına imkân vermekte, gelirini artırabilmektedir.
- İdare, hak sahibi köylü ve kooperatiflere öncelikle onların taleplerini karşılayan tahsisli dikili ağaç satış hakkı vermektedir.
- Tahsisli dikili ağaç satışında hak sahibi köylü ve kooperatiflerin kendi emeklerini de işin içine katarak satın alıp ürettikleri orman ürünlerini istedikleri yerlere pazarlama imkânı bulmasını sağlamakta, daha fazla gelir elde etmelerine olanak verebilmekte, onları yalnızca işçilik yapar olmaktan kurtarmakta, orman ürünleri pazarına satıcı olarak ta girmelerine imkân vermektedir.
- Açık artırmalı dikili ağaç satışlarında çalışan işçilerin sigorta bedellerinin müşteri tarafından ödenmesi, dolayısı ile sigortalı çalışmaları sağlanmaktadır.
- Endüstriyel odun işleyen sanayi tesisine sahip daha organize olan kooperatiflerin tahsisli dikili ağaç satışında gelir elde etme konusunda daha iyi durumda oldukları izlenmektedir.
- Orman kooperatiflerinin ve üretimde çalışan köylülerinin idare üzerindeki üretimin zamanında yapılmasına engel olan vahidi fiyat baskıları hafiflemektedir.
- Dikili satışlarda orman mühendisi çalıştırılması ile müşteri adına kesim sahasında şartnamelere uygun üretim faaliyetinin yürütülmesine katkı sağlanmış olmaktadır.

3.6. Dikili Ağaç Satışının Taraflara Getirdiği Sorunlar

OGM veya İdare ile Müşteriler, Hak sahibi Köylüler ve Kooperatifler açısından dikili satış uygulamasının sorunları aşağıda listelendiği gibi ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar;

- Verim yüzdesi tespit edilmesi için ödenek verilmeyen İşletme Şefliklerinde; üretim işinden anlayan yeteri işçi bulunmadığı için, kesimde birim fiyatla çalışan işçilere rica minnet iş yaptırılmakta, işçi bulunmadığı için kendisi ağaç kesmeye çalışan işletme şeflerinin bile bulunduğu ifade edilmektedir. Bu durumlarda, kesilen ağaç gövdesinde budama ve soymalar yeterince yapılmadığı için, sağlıklı sınıflandırma ile boylamalar yapılamamaktadır.
- Verim yüzdesi tespitinde, komisyonu oluşturan; işletme müdür yardımcısı, işletme şefi ve üretimden sorumlu memurun iş yoğunluğu veya ilgisizlik nedeniyle, çoğu zaman müşterek hareket etmek için bir araya gelemediği, eksik üye ile değerlendirmelerin yapıldığı duyumları gelmektedir.
- Üretim ağırlıklı şefliklerde, işletme şeflerinin zamansız tayini ve personel yetersizliği vekâleten bakan işletme şefinin iş yükünü artırmakta, denetimlerin aksamasına, usulsüzlüklerin artmasına neden olmaktadır.
- 6877/A sayılı dikili ağaç satış esasları tamiminde açıkça personel yetersizliği olan yerlerde dikili ağaç satışı yapılmaz yazılmasına rağmen, üst yöneticiler yıllık programı gerçekleştireceğim diye durumdan vazife çıkarmakta, aşağıdan gelen itirazlara kulak vermemekte, alt kademedeki personeli programları gerçekleştirmeleri için zorlamaktadırlar.

- Dikili damga sırasında ölçme ve kayıt işlerinde özen gösterilmemesi, verim yüzdelerinin tespitinde hataların oluşmasına neden olmakta, müşteri ile sorunlar yaşanmasına sebep olmaktadır.
- Denetim görevini yapan personelin, kesim bölmesini üretim süresi içinde ve iş bitiminde yeterince kontrol etmemesi sonucunda usulsüz kesimler artmakta, idare zarara uğramakta, görevli personel soruşturmalık olmakta, dikili satış yöntemine karşı olumsuz kamuoyu oluşmasına sebep olmaktadır.
- Her yıl dikili satış programının artırılarak sürmesi personelde kaygıyı artırmaktadır. Dikili satışlar için, satılması kolay bölmeler seçilmektedir. Bakım yapılması gereken zor bölmeler, diğer yıllara bırakılmakta veya normal üretime verilmeye çalışılmaktadır.
- Verim yüzdeleri doğru tespit edilse de, kuzey işletmelerinde kış ve ilkbahar başlangıcında açık artırmalı dikili satışlarda fiyatlar yükselmekte, yaz aylarında depolarda stok artışına bağlı olarak fiyatlar düştüğü için, depodan emval alanlar daha kazançlı duruma gelebilmektedirler. Dolayısı ile mevsimsel veya konjonktürel dalgalanmalardan piyasa etkilenmekte, dikili ağaç alanların rahatsızlıkları artmakta, müşteriler tercih ikilemi yaşamakta idareye güvenleri azalmaktadır.
- İşletme şefliklerinde, zorluk derecesi yüksek bölmeler satılamamakta, indirimle gidilmektedir. Bu durum, diğer bölmelerde de indirim beklentisi yaratmaktadır.
- İdarece, usulsüz kesim tespiti yapılan bölmelerde, mahkeme ve tasfiye safhasında ciddi sorunlar yaşanmaktadır.
- Şartnamelerden kaynaklanan sorunlar vardır. Örnek olarak; bölmede kesilmesi zor bir yerdeki ağacı kesmek ve götürmek istemeyen veya değerlendirilebilecek üretim artışı bırakan müşteriye, kesim işini bitirmediği gerekçesi ile ceza uygulaması yapılabilmektedir. Müşterinin dilekçe vererek “ben kendi isteğimle bıraktım” demesi bile geçerli olmamaktadır.
- Damga ve ölçü hatalarının kesime başladıktan sonra ortaya çıkması halinde şartname gereği itirazların reddi şikâyetlere sebep olmaktadır. Örnek olarak; sıra numarası atlanmış adet yanlış olmuş, yanlış ağaç türü ve çap ölçümü yapılmış durumlar olabilmektedir.
- Dikili satış yaptıran bazı müşterilerin; verim yüzdesi tutmadı, zarar ettim ve benzeri gerekçeler ile idareciler üzerinde siyasi baskı oluşturdukları görülmektedir. Denetimden sorumlu personel süresi içerisinde işi bitiremeyen müşterilere yaptırım uygulamakta çekince göstermektedir. Sürenin uzaması bölme içinde usulsüzlüklere meyledilmesinin önünü açmaktadır.
- Yaz sonuna doğru yapılan satışlarda özellikle kuzey işletmelerinde üretim zamanında bitirilememekte ve kış şartları nedeni ile gelecek yıla kalmaktadır. Bu da takip açısından idareye ek yük ve zaman kaybına neden olmakta, müşteri açısından da aldığı malı zamanında satamadığı için nakit döngüsünün bozulmasına vesile olmaktadır.

- Sermaye gücü ve üretim işçisi bulma konusunda organizasyon yeteneği olan büyük firmalara alan açılmakta, küçük sermayeli müşteriler satışlara girememekte, serbest rekabet oluşamamaktadır.
- 30. Maddenin açık artırmayı esas almasına rağmen, zorlama yorumlar ile tahsisli dikili ağaç satışının kapsamının genişletilerek, bazı büyük firmalara (Kapasitesi 25.000 m3 ve üzeri) uzun yıllara uzanan dikili ağaç tahsis hakkı tanınması; mahalli küçük sermayeli müşteriler açısından haksız rekabete sebep olmaktadır. Bu uygulama, satış fiyatının oluşumunda serbest rekabeti ortadan kaldırmakta neticede; zaman içinde orman ürünleri pazarının büyük sermaye sahiplerinin eline geçeceği, kanunen hak sahibi köylü ve kooperatiflerin pay almada gerileyeceği, tekelleşmeye giden yolun açılacağı kanaati oluşmaktadır.
- 6831 sayılı Orman Kanununun 40. Maddesi gereği üretim işini öncelikle yapması gereken köylü ve kooperatiflerin iş yapma hakkı görmezden gelinmektedir.
- Geleneksel üretim yönteminde orman köylüsünün örgütlenmesinde büyük payı olan kooperatif üst birliklerine, kooperatif istihkaklarından verilen üst birlik payına dikili ağaç satışı gelirinden ödeme yapılmamaktadır. Bu durum, kooperatifçiliğin geliştirilmesi ve orman köylüsünün hakları için faaliyet gösteren üst birliklerin devamlılığını olumsuz etkilemektedir.
- Dikili satış miktarlarının artması, geleneksel üretimi azalttığı için, depoya gelen görece daha düşük vasıflı emval satış ortalamalarını düşürmekte, satış ortalamalarına bağlı “Muhammen Bedel” ve “Tahsisli Dikili Ağaç satış bedelleri” belirlemelerinde idarenin doğru karar almasını etkileyebilmektedir. İdarenin satış ortalamalarını takip edebilmek için depoya gelecek miktar konusunda tahsisler hariç, en az % 40 tan aşağı düşmeyecek şartı koyduğu görülmekle beraber, uygulamada bunun takibi zor görünmektedir.
- Müşterilerin, kendisine bağlı üretim işçisi bulamaması onları arayışa itmekte, işçi bulacağım diye zaman kaybetmekte ve çoğu zamanda bulabildikleri işçiler tecrübeli işçi olmadığı için, zamanında bölmeden çıkamamakta, aldığı ürünü yeterince değerlendirememekte, işçileri ile sorunlar yaşamaktadırlar.
- Müşterinin, depolardan ürün almak yerine, orman içinde üretim yaptırarak ürün elde etmesi ek külfet ve zaman kaybına yol açmaktadır.
- Tahsisli dikili ağaç satışı yaptırmada hak sahibi köylü ve kooperatifler sermaye sahibi olmadıkları, ticari olarak pazarlama yetenekleri gelişmediği için, güvendiği bir müşteri veya şirket arayışına girmekte, bulduğu müşteriler ile de üretim ve satış safhalarında sorunlar yaşamaktadırlar.
- Kooperatifler, tahsisli dikili ağaç satışlarında kendi içlerinde gelir payı dağılımında sorunlar yaşayabilmektedirler.
- Aktif üretim işçi sayısı yetersiz kooperatifler, aldıkları tahsisli dikili ağaçların zamanında üretimini yaptırabilmek için başka yerlerden temin ettikleri işçileri geçici üye kayıt etmekte ve idare ile ters düşüp sorunlar yaşamaktadır.

3.7. Dikili Ağaç Satış Yönteminin İlgili Grupları Açısından Analizi: Tespit ve Öneriler

Orman Genel Müdürlüğü 2019-2023 Stratejik planında konumuzla ilgili olarak özetle;

- Üretim miktarlarını pazarın artan ihtiyaçlarına göre artıracığı ve dikili satışların payının 2023 yılında genel damganın %56'sı seviyesine varacağı,
- Üretim işçisi temininde belirsizlik olduğu,
- Üretim ve pazarlama sürecinde mekanizasyon ve dikili satışın yaygınlaştırılacağı,
- Eğitimli ve bu işi meslek edinmiş profesyonel kişilerce işlerin yaptırılmasında zorluklar bulunmakta olduğu,
- Üretim işçiliğinde profesyonelleşmeye geçileceği,
- Üretim işçilerinin, iş sağlığı, güvenliği eğitim ve ekipmanları ile desteklenmesinin yanında üretimde çalışan orman köylülerinin sosyal güvence olanaklarının desteklenmesi, pazar kolaylıkları sağlanması, markalaşma ve pazarlama eğitimi verilmesinin öngörüldüğü,

İfade edilmektedir. Orman Genel Müdürlüğü 2020 yılı bütçesi için 32 milyon m³ DKGH hedeflemiş olmakla 2019 plan gerçekleştirmelerini yeterli görmeyerek artıracığını ortaya koymaktadır.

Orman köylerinde ve kasabalarında yaşayan ve üretim işlerinde çalışan köylülerin kurmuş oldukları kooperatiflerin üst birliği ORKOOP'un (2015-2019) Stratejik Planında özetle;

- Orman köylüsü sayısının giderek azaldığı,
- Dikili ağaç satın alma ve pazarlama işlerinin Bölge Birliklerince gerçekleştirilmesi için uygun olan Bölge Birliklerinde; merkezce projeler geliştirilmesinin ve uygulamaya konulmasının sağlanacağı, ifadelerinden sermaye ve pazar arayışı içinde oldukları,
- Orman işçiliğinde çalışma alanlarına göre “Ulusal Meslek Standartları” ve “Ulusal Yeterliliklerin” oluşturulması, bu konuda belgelendirme kuruluşu yetkisi alınarak çalışanlara sertifika verilmesinin sağlanacağı,

ifade edilmektedir. Dikili satışların sorunlu yanları zikredilirken görülmektedir ki temeldeki **birinci sorun**; Dikili satış uygulamasını başlangıçtan itibaren yöneten ve sonuçlandıran satış komisyonundan ziyade, yine komisyonda yer alan **İşletme şeflerinin durumudur**. Bu noktada işletme şefinin bilgisinin, tecrübesinin yeterli olması yanında üstlendiği işlerin kapasitesi dâhilin de olmasının sağlanması, ona destek olan üretimden sorumlu her seviyede personelin sayı ve niteliğinin yeterli olması gerekmektedir. Bugün için İdarenin yeni personel alımı doğru olmuştur. Ancak, ne derece yeterli olacağını zaman gösterecektir. **İkinci sorun** ise müşterilerin dikili ağaç satın alabilmeleri için belli bedel karşılığında üretim işlerini yaptırabileceği odun üretim işçisi ve ekipmanı uygun fiyat ile en yakın yerden ihtiyacı olduğunda temin

edememesidir. **Üçüncü sorun;** Hak sahibi köylü ve kooperatiflerin Tahsisli dikili ağaç satın alması konusunda sermaye ve pazar konusunda henüz yeterince organize olamamış olmalarıdır.

Uygulamada görülmektedir ki **“ağır ve tehlikeli işler”** sınıfında görülen üretim işçileri geleneksel usuller ile yetişmiş değişik yaş gruplarında çoğunlukla mevsimlik çalışan işçilerdir. Orman içi ve kenarı köylerde aktif üretim işinde çalışacak işçi sürekli olarak sayıca azalmakta ve yaşlanmaktadır. Gezici ve yöresel işçi grupları da aynı durumdadır. Kooperatiflerin, **ilerleyen zaman içinde işçi sayısının azalmasına bağlı olarak her açıdan güç kaybedecekleri açıktır. Kooperatiflerin gücünün kaynağı; işyerine yakın olmaları ve aktif çalışan sayısıdır. İş güçleri azaldıkça, Anayasadan ve Kanunlardan gelen haklarını savunmada siyaseten de idare açısından da zor duruma düşeceklerini, muhatap bulamayacaklarını tahmin etmek zor değildir.**

1960’lı yıllarda üretim işçilerinin eğitimi için açılan **“İşçi Eğitim Kampları”**nın kıymeti bilinmemiş ve neticede ülkemiz ihtiyacını karşılayacak düzeyde işçi eğitilemediği gibi, bunun meslek kültürü de oluşturulamamıştır. Daha fazla zaman kaybetmeden, çağdaş orman işçiliğinin geldiği seviyeye uygun eğitim kurumlarının açılmasına ihtiyaç olduğu açıktır.

MEB, OGM ve ORKOOP’un işbirliği ile ivedilikle 2-4 yıl arasında eğitim veren orman içi ve kenarı köylerden seçilmiş, bedenlen sağlıklı, ilköğretimi bitirmiş 15-16 yaş gurubundan gençlerin alınıp eğitileceği okullar açılmalıdır. Bu okullarda verilecek teorik ve uygulama eğitimleri için ülkemiz şartlarına uygun müfredat ve fiziki mekânlar sağlanmalıdır.

Bu okullarda eğitilmiş yeteri sayıda üretim işçisi olmadan, müşterilerin, makul ölçüler içinde fiyat vererek malını teslim alabileceği bir sistem oluşturulmadan, dikili ağaç satışı piyasasında **serbest rekabetin oluşturulması mümkün görünmemektedir.** İdarenin, üretimlerini devam ettirirken, bahis konusu eğitim kurumlarını açtırması, aynı zamanda da mevcut işçiler için düzenli eğitim kurslarını hayata geçirmeyi sürdürmesi gerekmektedir.

Batı ülkeleri, başta Almanya ve Fransa olmak üzere odun üretiminde mekanizasyona ağırlık vermektedirler. Kooperatif ve köylülerin de, üretim yaparken mekanizasyon imkânından idarenin desteği ile faydalanmaları gereklidir. Son yıllarda sürütmelerde hayvan gücü kullanımında sürekli gerileme vardır. Bu bağlamda; azalan işçi sayısı yanında, hayvan gücü azalması da mekanizasyonun önemini artırmaktadır.

İdarenin, vahidi fiyat (Birim fiyat) sistemi ile daha fazla devam edemeyeceğini görerek tedbir üretmesi gerekir. Üretimi artırırken neye dayanarak artırmaktadır. Stratejik planda iş gücü açığının artacağını ifade etmektedirler. Kimlerle bu artan üretimi usulüne uygun yapacakları bilinmemektedir. Her yıl iş kazalarında vefat eden, yaralanan işçiler haberlere konu olmaktadır. Kooperatif ve köylülerin kendi hesabına sigortalılığı yeterli görülmemelidir.

Orman Genel Müdürlüğü 2019-2023 Stratejik Planında; Odun üretim işçilerinin, iş sağlığı güvenliği eğitim ve ekipmanları ile desteklenmesi yanında orman köyünde yaşayan ve düzenli olarak orman işçiliğinde çalışanların sosyal güvence primlerinin devlet tarafından karşılanması suretiyle desteklenme yolundaki gelişme analizi ile idarenin uygulama içerisinde

girmek istediği ifade edilmektedir. Orman kooperatifleri ve üretimde çalışan orman köylülerinin bu destekten istifade etmesi halinde onların üretim gücüne ve eğitilmiş işçiliğe geçişine de kolaylık sağlayacaktır.

Bu eğitim kurumlarının oluşması halinde; vatandaşlık ve çevre bilincine sahip genel kültürü yeterli, genç ve güçlü, işinin gereklerini öğrenmiş, özgüvenli, bağımsız çalışabilecek yeterlilikte, meslek aidiyeti duygusu kazanmış işçilerin; **kooperatiflerin de, müşterilerin de, idarenin de sorunlarını büyük ölçüde çözeceği açıktır.**

Bu okullarda eğitilecek genç işçilerden belli kurallar dâhilinde, idarenin mahiyetinde çalışacak iş garantili, sosyal güvenceli, sözleşmeli işçi grupları oluşturulmalıdır. Mevcut durumda MEB ile yapılan protokole bağlı eğitimlerin elbette faydası vardır. **Ancak, kısa süreli bu eğitimler bize istediğimiz genç, güçlü, bilinçli, özgüven sahibi, meslek bilinci ve meslek aidiyet duygusu gelişmiş işçiler elde etmemize olanak sağlamaz. İdareyi maslahat etmiş olunur.**

İdarece, hak sahibi köylü ve kooperatiflerin haricindeki üretim işleri için yetiştirilen ve sözleşmeli olarak çalıştırılacak işçi grupları üretim ağırlıklı işletme müdürlüklerine konuşlandırılıp, müşterilerin talepleri halinde onların işlerini belli bir birim bedel karşılığı yapması sağlanırken, fazla iş gücü ile de işletmelerin normal üretim işleri yaptırılabilir. Sigortalı ve sözleşmeli işçilerin elde edeceği gelir personel giderini karşılamaya yetmez ise idare bunu bütçesi ile destekleyecektir. Üretimin yaptırılmasında her zaman hak sahibi köylü ve kooperatiflere öncelik verilecektir. **Bilinmelidir ki, serbest rekabetin sağlanamadığı orman ürünü satışlarında idarenin maddi kaybı daha büyük olacaktır.**

Verim yüzdelerinin doğru tespit edilememesi ve müşterinin de idarenin de zarar uğramamasının bir yolu da, artırmalı ve tahsisli dikili ağaç satışında verim yüzdesi tespiti yerine, yuvarlak emval satışlarında olduğu gibi “Fiyat protokollerinde” **“Açık Artırmalı Dikili Ağaç Muhammen bedeli”** ve **“Tahsisli Dikili Ağaç Satış Bedeli”** belirleme işine geçilmesidir.

Orman Genel Müdürlüğü 2019 yılı sonu itibarı ile mevcut dikili damgasının %31,1’ni dikili satmaktadır. 2018 yılı bilanço sonuçlarına göre dikili ağaç satışı bazı bölge müdürlüklerinde %70’in üzerinde ve dahası %99 seviyesindedir. Bu miktarda dikili satılan bir pazarda, verim yüzdesi için deneme ağacı kesmeden de işletme müdürlüğü satış komisyonunun teklifi, bölge müdürlüğünün onayı ile **“Muhammen Bedel”** ve **“Tahsisli Dikili Ağaç Satış Bedeli”** tespiti mümkündür.

Bölge müdürlükleri arası koordinasyon ile çelişkiler önlenir. Ayrıca, aynı veya benzer bölgelerde geçmiş yıllar uygulama sonuçlarına göre yaklaşık verim yüzdeleri ve satış ortalamaları fiyat değerlendirmelerinde ölçü olarak kullanılabilir.

Bütçe planlamalarında sanki tüm damgalar yapıp, verim yüzdeleri hesap edilerek mi planlama yapılmaktadır? Neticede, planlamaların çoğu eski yıllar uygulama sonuçlarına dayandırılmaktadır. Sonuçlara bakıldığında da verim yüzdelerinde ciddi yanlışlar görülmemektedir. İşletmece verim yüzdesi tespitinde zaruret görülen yerler olması halinde, kısmen yapılmasına da cevaz verilebilir.

Müşteri, hak sahibi köylü ve kooperatifler, ihalede pey sürerken veya tahsisen dikili ağaç alırken, işletmece verilen verim yüzdesine bakma gereği duymadan, direkt bölmeye gidip inceleme gereği duymalıdır. Bölmeyi gezmekte zorlanıyorsa, danışmanlık hizmeti veren serbest mühendislerden yardım istemelidir. Tecrübeli her orman mühendisi damgayı gezdiği zaman ağaçların çapına, boyuna ve gövde kalitesine bakarak yaklaşık verim yüzdesi tahmininde bulunabilir. Alıcıları da bilgilendirebilir. Bu bağlamda, bölmeyi gezmese de, önceden bilgi olarak pey sürme veya Tahsis fiyatını değerlendirme olanağı bulabilir.

Neticede; verim yüzdesi tespiti için ciddi zaman harcayan ve emek sarf eden tespit komisyonunun iş yükü ortadan kalkacağı için işletme şefi de; tekniğine uygun damga ve denetleme işlerine daha çok zaman ayırabilecektir. İşletme şefinin, silvikültürel damgayı tekniğine uygun yapması ormanlarımızın devamlılığı açısından her şeyden daha önemlidir.

3.8. Sonuçlar

Dikili Ağaç Satışı, gelişmiş birçok ülkenin uzun yıllardır uyguladığı, aklın ve bilimin gereği bir satış yöntemidir. Uygulamada yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen faydalı yönleri ile devam ettirilmesi gereken, 23 yıldır tarafların elde ettiği tecrübeler ve kazanımlar da hesaba katıldığında, dikili ağaç satışına karşı çıkılması doğru değildir. Ancak, yukarıda açıklamaya çalıştığım uygulamada karşılaşılan sorunlara ait tespit ve önerilerimin dikkate alınması, idarece; hak sahibi köylü ve kooperatiflerin yasal hakları kısıtlanmadan, serbest rekabetin önündeki engelleri kaldıracak çözümlerin hayata geçirilmesi kaydıyla.

3.9. Kaynaklar

- Çağlar, Y. (1979). Türkiye’de Ormancılık Politikası (Dün)
- OGM, (2018) Stratejik plan (2019-2023)
- ORKOOP (2014) Stratejik plan (2015-2019)
- OGM İP Dairesi Eğitim Notları,
- 303 Sayılı Tebliğ,
- 6877/A sayılı Tamim,
- Anayasa ve İlgili Kanun ve Mevzuat

DİKİLİ AĞAÇ SATIŞLARININ İLGİLİ GRUPLARI ÜZERİNE ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Selman GÜLTEKİN
Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü,
Orman Ekonomisi Anabilim Dalı
E-posta: selmangultekin@duzce.edu.tr

Özet

Bu çalışmada devlet orman işletmelerinde uygulanmakta olan dikili ağaç satışlarının ilgi grupları üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu kapsamda ilgi grupları devlet orman işletmelerinde çalışan orman mühendisi teknik personeli, orman endüstrisinde faaliyet gösteren işletmelerin yöneticileri ve dikili ağaç satışı ile ilgili satın alma sorumluları, orman kooperatiflerinin yöneticileri ve üyeleri, son olarak da orman köylüleri olarak belirlenmiş ve analiz edilmiştir.

Çalışma ile ilgi gruplarının dikili ağaç satışlarına ilişkin algı ve tutumları değerlendirilmiş, uygulamanın geliştirilmesine ve iyileştirilmesine yönelik öneriler getirilmiştir. Sonuç olarak, dikili ağaç satışlarına karşı tüm ilgi grupları tarafından yaşadıkları sorunlar nedeniyle negatif bir bakış açısının oluştuğu görülmüştür. Dikili ağaç satışı uygulamasının iyileştirilmesi ve geliştirilebilmesi için tüm ilgi grupları ile birlikte işbirliğine dayalı bir yaklaşımla ve sorun çözmeye odaklanarak yeniden ele alınması gerektiği önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dikili ağaç satışı, odun hammaddesi, ilgi grubu, orman kooperatifleri, orman köylüleri

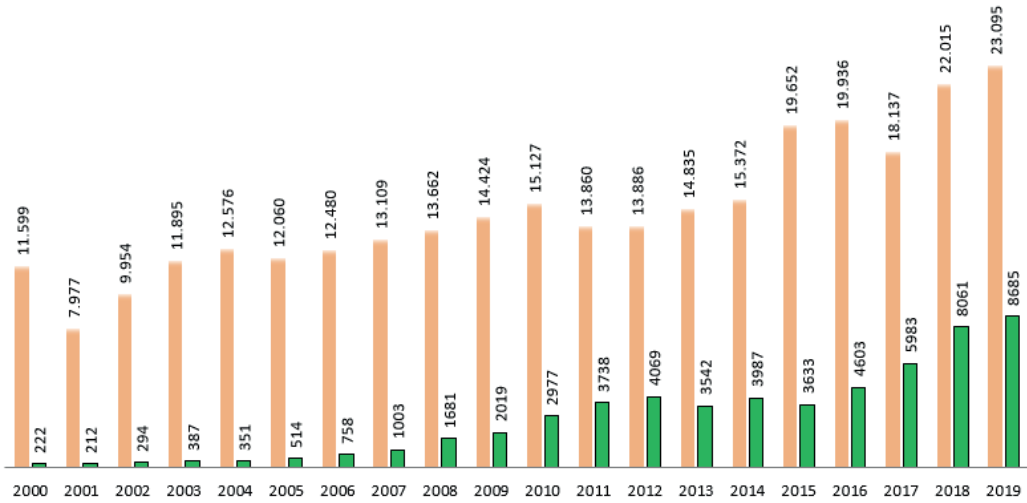
4.1. Giriş

Dünyada birçok ülkenin orman alanları azalmasına rağmen, Türkiye son yıllarda orman alanını arttırabilen sayılı ülkelerden biri olmuştur. Bunun bir göstergesi olarak Türkiye'nin toplam orman alanının 22,7 milyon hektara ulaştığı belirtilmektedir. Ancak bu artışın nedenlerinin doğru yorumlanması yanında, alanı artırılan ormanların verimliliğinin de yükseltilmesi gerektiği, odun üretimi dışındaki amaçlara ayrılmış ormanların sürdürülebilir yönetiminin sağlanması gerektiği bilimsel bir gerçektir. Şekil 1'de görüldüğü gibi, orman alanlarının artışıyla birlikte, odun hammaddesi üretimi de geçmiş yıllara nazaran giderek artmaktadır (OGM, 2019a). Bu nedenle, bu artışın dayandığı gerekçelerin ve getireceği olası sonuçların bilimsel yöntemlerle araştırılması yararlı bir tutumdur.

Türkiye’de Orman Genel Müdürlüğü (OGM) en büyük odun hammaddesi üreticisi konumundadır. OGM yuvarlak odun piyasasının en baskın aktörüdür ve odun hammaddesi satışları halen OGM’nin başlıca gelir kaynağını oluşturmaktadır. OGM, odun hammaddesi satışlarını; kesilmesine karar verilen ağaç veya bölmelerin kesim, sürütme, taşıma vb. hasat işlerini OGM orman köylüleri ve kooperatiflerine yaptırarak veya bu işleri alıcının yapmasını isteyerek iki ayrı şekilde yapmaktadır. Hasat işlerini OGM’nin yaptığı satışlara sonradan satış denilirken; kesim, sürütme, taşıma ve benzeri işlerin alıcının sorumluluğuna bırakıldığı satışlara ise dikili ağaç satışı adı verilmektedir (Ok ve İlter, 2017). OGM’nin halen geçerli stratejik planına göre, gelecek yıllarda dikili ağaç satışlarının payının artırılması planlanmaktadır (OGM, 2019b). Dikili satışların uygulanması ise, OGM’nin yürürlükte olan 6877/A nolu tamimde açıklanan biçimde gerçekleştirilmektedir (OGM, 2019c).

OGM’ye bağlı devlet orman işletmeleri, odun hammaddesi üretimi ve buna bağlı pazarlama faaliyetlerini sürdürülebilir orman kaynakları yönetimi prensipleri ve devamlılık esasına göre; orman amenajman planları çerçevesinde yerine getirmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte devlet orman işletmeleri anayasa ve ilgili 6831 sayılı orman kanunu gereği ormanları yönetmekte ve denetlemektedir.

Şekil 1. Devlet orman işletmelerinin yıllara göre dikili ağaç ve depodan satışlarının karşılaştırılması (OGM, 2019a)

Benzer şekilde anayasa ve ilgili kanunlar çerçevesinde devlet ormanları ile ilişkili olarak orman köylülerine ve kooperatiflere bir takım haklar sağlanmıştır. Türkiye orman endüstrisi, odun hammaddesi talebini başlıca devlet ormanlarından karşılamaya çalışmakta, kalan kısmını ise ithalat, tapulu kesim üretimleri ve özel ormanlardan tedarik etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, ormancılık mevzuatı ve yaşam pratiği gereği, odun hammaddesi üretim ve kullanımıyla ilişkili tüm ilgi grupları, dikili ağaç satışlarından doğrudan etkilenmekte ve bu nedenle de konuya ilgi göstermekte, hatta çatışan taraflar haline dönüşmektedir.

Bu bağlamda dikili ağaç satışlarının birincil ilgi gruplarını; devlet orman işletmeleri, orman endüstrisi, orman kooperatifleri ve orman köylüleri olmak üzere 4 grupta toplanmak (Gül-

tekin, 2015) olanaklıdır. Dikili ağaç satışlarına ilişkin yapılan başka çalışmalarda da (İslamoğlu, 2010; Alkan ve Şahin, 2011; Yeni, 2013; Alkan ve Demir, 2015; Demir, 2015; Şen ve Aközölü, 2015; Gültekin ve diğ., 2017) ilgi gruplarının benzer şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Diğer yandan, kesim işçilerine üretim ekipmanı ve materyalleri tedarik edenler, nakliyeciler, sigortacılar vb. kitleleri de, ikincil ilgi grupları olarak, dikili satış konusunun tarafları olarak sınıflandırmak olanaklıysa da, bu çalışmada kapsam dışı tutulmasında bir sakınca bulunmamıştır.

Devlet orman işletmeleri özellikle odun hammaddesi alıcılarının giderek artan taleplerini karşılayabilmek, bununla birlikte üretim maliyetlerini azaltabilmek, üretim sürecini kısaltarak piyasaya daha taze ve talebe uygun odun hammaddesi sunabilmek, verimliliği ve kaliteyi de artırarak, sürdürülebilir orman yönetimine daha fazla katkı sağlamak amacıyla, dikili ağaç satışlarını artırmak istemektedir.

Bununla birlikte orman endüstrisinin ise, başta maliyet avantajı olacağı, daha kaliteli ve taze ürünü kısa sürede temin edebileceği ve istediği miktarda ürünü alabileceği düşüncesiyle, dikili ağaç satışı uygulamasına olumlu baktığı düşünülmektedir. Ancak, ülke orman endüstrisini oluşturan özel işletmelerin oldukça farklı büyüklük ve kapasitede bir dağılım göstermesi, endüstriyi bir bütün olarak görmeyi güçleştirmektedir.

Dikili satışın taraflarından orman köylüleri ve kooperatifleri ise, dikili ağaç satışları ile yasal haklarının kaybolduğu, üyelerinin gelir kaybına uğradığı, üretim işlerinin ellerinden alındığı, uygulamanın verimli ve karlı olmadığı gerekçeleri ile bu girişime olumsuz yaklaşmaktadır (Gültekin ve Car, 2008; Ekizoğlu ve Erdönmez, 2009; Tümerdirim ve Karaduman, 2010; Alkan ve Şahin, 2011; Daşdemir, 2011; Sarcan, 2011; Gültekin, 2015).

Bu çalışmanın amacı, devlet orman işletmelerinde uygulanmakta olan dikili ağaç satışlarının ilgi grupları üzerindeki etkilerine vurgu yaparak, bu politikanın geliştirilmesi ve iyileştirilmesine ilişkin öneriler getirmektir.

4.2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyali Gültekin (2015)'in doktora tez çalışmasında yapılan saha çalışmalarına dayanmakla birlikte, son yıllarda dikili ağaç satışları ile ilgili literatürde yapılan ulusal ve uluslararası yayınlar da incelenmiş ve konuyla ilişkili güncel bölümlerin özetlenerek, tartışmalara katılmaları sağlanmıştır.

Gültekin'in (2015) doktora tez çalışmasında kullanılan yöntem; dikili ağaç satışları ile doğrudan ilişkili birincil ilgi gruplarını tanımlayarak, bu ilgi gruplarının dikili ağaç satışı uygulamasına ait algı ve tutumlarını *yapısal eşitlik modellemesiyle* analiz etmeye dayanmaktadır. Adı geçen tezde yönteme dair daha ayrıntılı açıklamalar bulunmaktadır. Çalışmada temel olarak dikili satışlar konusunda ilgi gruplarının **Algısını ve Tutumunu** belirlemek üzere 2 ölçek geliştirilmiştir. Ölçek, örneğin algıyı etkileyen faktörlerle, algıdaki değişimin ne kadar ölçebildiğini gösteren bir araç olarak, psikoloji, davranış bilimleri ve pazarlama alanlarında sıklıkla kullanılan bir araçtır. Bu çalışmada da, anket formlarından elde edilen bilgiler sayı-

sallaştırılarak temel bileşenlerine ayrılmış, akabinde doğrulayıcı faktör analizi ile modeller geliştirilmiştir.

Bu nedenle, bu makalede uygulanan modelleme yaklaşımları, ölçek geliştirmeye ilişkin sayısal verilerin istatistiksel analiz biçimleri özellikle açıklanmamış, ilgi gruplarının konuya bakış açılarının, görüşlerinin sunulmasına ve değerlendirilmesine odaklanılmıştır. Bu nedenle, tez çalışmasında yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerin, ilgi grupları itibariyle, açıklayıcı faktör analizi bulguları özetlenmiş bir şekilde verilmiştir.

4.3. Bulgular

Çalışmanın ürettiği ilk ölçek ile “ilgi gruplarının dikili ağaç satışlarına ilişkin algıları” belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci ölçek ise, “ilgi gruplarının dikili ağaç satışlarına ilişkin tutumlarının belirlenmesi ve uygulamada karşılaşılan sorunlara ilişkin çatışma çözümü önerilerinin getirilmesi” amacına hizmet etmiştir. Bu ölçeklere ilişkin bulgular aşağıda ayrı ayrı verilmektedir.

4.3.1. Dikili Satış Algılarına İlişkin Bulgular

Algı ölçeğine ilişkin tüm ilgi gruplarına uygulanan anketlerin açıklayıcı faktör analizi (AFA) değerlendirme bulguları Tablo 1’de belirtilmektedir.

Buna göre; birinci faktörde yer alan ifadeler dikili ağaç satışlarına ilişkin **Sosyal Boyut Algısı (SBA)** olarak adlandırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ilgi grupları; dikili ağaç satışının orman endüstrisine (tüccara) yapıldığında sosyal barışı olumsuz etkilediğini (SBA6), kırsal kalkınmayı kötüleştirdiğini (SBA3), yöredeki orman köylülerini yeterince işlendirememesine (SBA7) neden olduğunu düşünmektedir. Bu satışlardan kooperatifçilik olumsuz etkilenirken (SBA1), OGM’nin halkla ilişkilerini olumsuz etkilediği (SBA2) yönünde bir algı mevcuttur. İlgi gruplarında, dikili ağaç satışının ormanların ticari bir mal olarak algılanmasına neden olduğu (SBA5), köylülerin orman sevgisini azalttığını (SBA4), bu satış yüzünden köylülerin yasal olarak yakacak odun temininin güçleştiği (SBA9) algısı bulunmaktadır.

Bir diğer faktör olan dikili ağaç satışlarında **Yönetimsel Boyut Algısı (Yوبا)** bulguları incelendiğinde, ilgi gruplarının Dikili Ağaç Satışı ormanların korunmasında denetim zafiyetine neden olduğu (Yوبا5, 0,830) yönünde güçlü bir algısının olması dikkat çekmektedir. Dikili satışların yönetsel yönünde dikkat çeken diğer alt boyutlar ise dikili ağaç satışında usulsüzlükler örtbas edildiği (Yوبا12), bu satışların teftişinin zor olduğu (Yوبا6) ve uygulamanın üretim sahasında usulsüzlüklerin (kaçakçılık, rüşvet vb.) artmasına neden olacağı yönlerindeki algıda(Yوبا4) ortaya çıkmaktadır. Dikili satışların “ormancılar tüccarlardan bir takım beklentiler içerisine girebilmesine” neden olduğu şeklindeki algının (Yوبا9) istatistik anlamlı çıkması ise, mesleki olarak üzüntü vericidir.

Tablo 1. Tüm ilgi gruplarına uygulanan algı ölçeğine ilişkin açıklayıcı faktör analizi bulguları

Dikili ağaç satışlarına ilişkin düşünceler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Güvenilirlik
SBA6- Dikili Ağaç Satışı orman endüstrisi (tüccar) tarafından alındığında sosyal barışı olumsuz etkilemektedir.	,854				,934
SBA3- Dikili Ağaç Satışı kırsal kalkınmayı olumsuz etkilemektedir.	,853				
SBA7- Dikili Ağaç Satışı nedeniyle yöredeki orman köylüleri yeterince işlendirilmemektedir.	,831				
SBA1- Dikili Ağaç Satışı kooperatifçiliği olumsuz etkilemektedir.	,818				
SBA2- Dikili Ağaç Satışı OGM'nin halkla ilişkilerini olumsuz etkilemektedir.	,809				
SBA5- Dikili Ağaç Satışı ormanların ticari mal olarak algılanmasına neden olmaktadır.	,803				
SBA4- Dikili Ağaç Satışı köylülerin orman sevgisini azaltmaktadır.	,713				
SBA9- Dikili Ağaç Satışı yüzünden köylülerin yasal olarak yakacak odun temini güçleşmektedir.	,707				
YBA1- Dikili Ağaç Satışı ile orman köylüsü 34. madde haklarını (% 25 tomruk ve sanayi odunu satışı veya bedel farkı) kaybetmektedir.	,686				
EBA24- Dikili Ağaç Satışında köylülerin ücretleri zamanında ödenmemektedir.	,640				,731
YOB A5- Dikili Ağaç Satışı ormanların korunmasında denetim zafiyetine neden olmaktadır.		,830			
YOB A12- Dikili Ağaç Satışında usulsüzlükler örtbas edilmektedir.		,761			
YOB A6- Dikili Ağaç Satışında işlerin teftişi (kontrolü) daha zordur.		,721			
YOB A4- Dikili Ağaç Satışı üretim sahasında usulsüzlüklerin (kaçakçılık, rüşvet vb.) artmasına neden olmaktadır.		,680			
CBA11- Dikili Ağaç Satışının artırılması ormanlarda usulsüzlükleri (kaçakçılık vb.) artırır.		,653			
YOB A9- Dikili Ağaç Satışında ormancılar tüccarlardan bir takım beklentiler içerisine girebilmektedir.		,614			

Dikili ağaç satışlarına ilişkin düşünceler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Güvenilirlik
CBA3- Dikili Ağaç Satışı ormanlarda temiz işletmecilik yapılmasını sağlamamaktadır.		,588			,731
CBA1- Dikili Ağaç Satışı kalan meşcerelere normal üretimden daha fazla zarar vermektedir.		,533			
EBA11- Dikili Ağaç Satışı kesim, sürütme, istifleme, taşıma ve depolama işlemlerinden kaynaklanan maliyeti önler.			,749		,796
EBA3- Dikili Ağaç Satışı ile birlikte orman işletmesinin satış cirosunda olumlu bir etki meydana gelmiştir.			,718		
YBA12- Dikili Ağaç Satışında serbest orman mühendislerine hukuki sorumluluk yüklenmelidir.			,599		
SBA10- Dikili Ağaç Satışı ile beraber daha iyi sosyal güvence (sigorta) sağlanmıştır.			,596		
EBA9- Dikili Ağaç Satışında satış partileri (satışa konu hacim) elden geldiğince küçük tutulmalıdır.			,595		
EBA16- Depo ihalelerinde indirim yapılırken rekabet edemiyoruz.			,584		
TBA6- Dikili Ağaç Satışında verim yüzdesi hesabı yetersizdir.				,731	,744
TBA1- Dikili Ağaç Satışında tek girişli (çapa dayalı) hacimlendirme, verim yüzdesinin hesaplanmasında yetersizdir.				,719	
TBA25- Dikili Ağaç Satışında sahayı temsil edecek şekilde verim yüzdesi hesaplanamamaktadır.				,617	
Öz Değeri	30,988	13,431	8,855	6,914	
Varyansı açıklama oranı	29,318	11,599	7,151	5,131	
Toplam varyansı açıklama oranı	53,198				
KMO değeri	0,919				
Bartlett Küresellik Testi	1.990E4				

*1 = kesinlikle katılmıyorum, 2= katılmıyorum, 3= ortadayım, 4= katılıyorum, 5= tamamen katılıyorum

Algı ölçeğinde yer alan 3. faktörde ise dikili ağaç satışlarına ilişkin **Ekonomik Boyut Algısı (EBA)** yer almaktadır. Bu faktör ise daha çok ilgi grupları tarafından devlet orman işletme-

lerinin dikili ağaç satışları ile daha fazla gelir elde ettiğini, kesme, sürütme, yükleme, taşıma, istif ve tasnif işlerinden tasarruf ederek maliyetlerini azalttıklarını algıladıkları söylenebilir.

Algıyla ilişkili son faktör ise dikili ağaç satışlarında **Teknik Boyutlara İlişkin Algıyı (TBA)** ifade etmektedir. Buna göre; Dikili ağaç satışlarına ilişkin **Çevresel Boyut Algısı (CBA)** ve **Yasal Boyut Algısı (YBA)**'na dair düşünceler de yer almaktadır. Ancak bu boyutlar faktör analizi ile sadece diğer faktörlerin altında dağıldıkları görülmüştür.

Ölçeğin açıklayıcı faktör analizine uygunluğunun test edilmesinin ardından verilere en çok olabilirlik analizinde promax döndürme yöntemi uygulanmış ve elde edilen serpilme diyagramı dağılımına göre özdeğerleri 1'in üzerinde olan veriler değerlendirmeye alınmıştır (Özdamar 2004, Bentler 2006, Altunışık ve diğ. 2010). Bulguların analiz ve yorumuyla ilgili daha detaylı ve teknik değerlendirmelere ilişkin Gültekin (2015) incelenebilir.

Elde edilen faktörler bir bütün olarak değerlendirildiğinde; Dikili ağaç satışlarında sosyal boyut algısı (SBA) (Faktör 1), Dikili ağaç satışlarında yönetsel boyut algısı (YOBAs) (Faktör 2), Dikili ağaç satışlarında ekonomik boyut algısı (EBA) (Faktör 3) ve Dikili ağaç satışlarında teknik boyut algısı (TBA) (Faktör 4) olarak adlandırılması uygun görülmektedir.

4.3.2. Dikili Ağaç Satışlarına İlişkin Tutumlara Yönelik Bulgular

Bir hadiseye karşı geliştirilen algı kadar önemli bir başka tepki tutumlardır. Bu nedenle, dikili satışların farklı ilgi gruplarında nasıl bir tutumla karşılandığının da ortaya konması gereklidir. Bu nedenle araştırmada algı yanında tutumlara da yer verilmiş ve dikili ağaç satışlarına karşı tutum ölçeğine ilişkin açıklayıcı faktör analizi bulguları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. İlgi gruplarının dikili ağaç satışlarına karşı tutum ölçeğine ilişkin açıklayıcı faktör analizi bulguları

Dikili ağaç satışlarına ilişkin düşünceler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6	Faktör 7	Faktör 8	Güvenilirlik
GVN14- Dikili Ağaç Satışında ilgili tarafların yürüteceği faaliyetler ve sorumluluklar açık ve nettir.	,887								,912
ILT20- Dikili Ağaç Satışı ile ilgili isteklerimizi ilgili taraflara rahatlıkla iletebiliyoruz.	,823								
ILT9- Dikili Ağaç Satışında ilgili kişileri telefonla aradığımda görüşebiliyorum.	,760								
GVN15- Dikili Ağaç Satışı hasat işlerinde damgaya, sınırlara ve sürelere riayet edilmektedir.	,754								
GVN24- Dikili Ağaç Satışı ihalelerinde fiziki mekânlar yeterlidir.	,738								
GVN12- Dikili Ağaç Satışında faaliyetler (ihale, sözleşmeler vs.), iyi bir şekilde koordine edilmektedir.	,700								
GVN6- Dikili Ağaç Satışında orman işletmeleri, taraflarla olan ilişkilerinde açık sözlüdür.	,685								
ILT14- Dikili Ağaç Satışında orman teşkilatı ilgili taraflarla düzenli olarak iletişim kurar.	,656								
GVN25- Açık artırmalı Dikili Ağaç Satışı ihalesine girenler hür iradeleriyle pey sürebilmektedir.	,637								
ILT3- Dikili Ağaç Satışında ihale ilanları zamanında ve yeterli şekilde yapılmaktadır.	,621								
GVN13- Dikili Ağaç Satışının uygulanmasında taraflarla birlikte hareket ediliyor.	,546								

Dikili ağaç satışlarına ilişkin düşünceler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6	Faktör 7	Faktör 8	Güvenilirlik
CCB10- Dikili Ağaç Satışı için orman yolları iyileştirilmelidir.		,873							,863
CCB11- Dikili Ağaç Satışının pratik bir şekilde uygulanabilmesi için katılımcı yaklaşımla yeniden düzenlenmelidir.		,828							
CCB9- Hem tahsisli hem açık artırmalı Dikili Ağaç Satışında çalışan işçilerin sosyal güvencesi (sigorta) sağlanmalıdır.		,704							
CCB13- Dikili Ağaç Satışında iş bitirme süreleri satış partilerinin büyüklüğüne göre yeniden ayarlanmalıdır.		,643							
CCB8- Dikili Ağaç Satışı daha katılımcı bir yaklaşımla yürütülmelidir.		,637							
CCB12- Dikili Ağaç Satışının sağlıklı uygulanabilmesi için işletme personel sayısı artırılmalıdır.		,610							
CCB7- Dikili Ağaç Satışında verim yüzdesini daha hassas ve doğru hesaplayan yöntemler kullanılmalıdır.		,586							
ILT11- Dikili Ağaç Satışında ilgili taraflarla sürekli iletişim halinde olunmalıdır.		,513							
GVN8- Dikili Ağaç Satışı uygulamasının geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum.		,500							,812
ILT23- 6877 sayılı Dikili Ağaç Satışı tamiminin anlaşılması kolaydır.			,929						
ILT22- 6877 sayılı Dikili Ağaç Satışı tamimi hakkında bilgiye sahibim.			,883						
ILT21- Dikili Ağaç Satışı ihalelerini internetten takip etmek işleri kolaylaştırıyor.			,546						
ILT17- Dikili Ağaç Satışı ile ilgili yapılan yasal değişikliklerden haberdar oluyorum.			,518						

Dikili ağaç satışlarına ilişkin düşünceler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6	Faktör 7	Faktör 8	Güvenilirlik
CCB22- Dikili Ağaç Satışında yaşanan uyumsuzluklar, taraflar arasında orta yol bulunarak çözülmektedir.				,731					,744
CCB19- Dikili Ağaç Satışında yaşanan uyumsuzluklar, uyumsuzluğa neden olan davranışların değiştirilmesiyle çözümlenmektedir.				,668					
CCB5- Dikili Ağaç Satışında yaşanan anlaşmazlıklar hakemlik görevini üstlenen bir üçüncü tarafın desteği ile çözülmektedir.				,637					
CCB21- Dikili Ağaç Satışında yaşanan uyumsuzluklar, her iki tarafın lehine (aleyhine) sonuçlanarak çözümlenmektedir.				,590					
CCB15- Dikili Ağaç Satış uygulamasından vazgeçilmelidir.					,943				,873
CCB14- Dikili Ağaç Satış yerine vahidi fiyat (normal üretim) ile üretime devam edilmelidir.					,775				
GVN27- Bazı açık artırmalı Dikili Ağaç Satış ihaleleri aldatmacalı, gizli anlaşmalı olmaktadır.						1,026			,829
GVN26- Bazı açık artırmalı Dikili Ağaç Satış ihalesine girmek isteyenler örtülü tehdit ediyor.						,651			
ILT10- Dikili Ağaç Satışında ilgili tarafları bilgilendirmeye özen gösterilmez.							,746		,676
ILT12- Orman teşkilatı Dikili Ağaç Satış ile ilgili eleştiri yapılmasından hoşlanmıyor.							,617		
ILT7- Dikili Ağaç Satışında ilgili taraflarla kurulan iletişim yeterli düzeyde değildir.								,591	,647
ILT16- Dikili Ağaç Satışında ilgili taraflara işlerin yürütülmesi ile ilgili fikir ve önerileri sorulmaz.								,569	

Dikili ağaç satışlarına ilişkin düşünceler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5	Faktör 6	Faktör 7	Faktör 8	Güvenilirlik
Öz Değeri	22,014	15,100	7,528	6,917	5,072	3,776	3,130	2,881	
Varyansı açıklama oranı	8,078	17,584	10,461	6,849	6,235	4,427	2,577	1,891	
Toplam varyansı açıklama oranı	58,102	KMO değeri: 0,865; Bartlett Küresellik Test değeri: 2.703E4; Analizin toplam varyansı açıklama oranı 58,102 olarak bulunmuştur.							

* 1 = kesinlikle katılmıyorum, 2= katılmıyorum, 3= ortadayım, 4= katılıyorum, 5= tamamen katılıyorum

Dikili ağaç satışlarına ilişkin tutum ölçeğinin faktör analizine uygunluğunun test edilmesinin ardından verilere maksimum likelihood (ML) analizindeki promax döndürme yöntemi uygulanmış ve elde edilen serpilme diyagramı dağılımına göre özdeğerleri 1'in üzerinde olan veriler değerlendirmeye alınmıştır. Sonuç olarak özdeğerleri 1'den büyük 8 faktör ve bu faktörlerin altında 36 değişken belirlenmiştir.

Tablo 2'den görüldüğü gibi, Dikili ağaç satışlarında İletişim (ILT) (Faktör 1), Çatışma Çözümü (CCB) (Faktör 2), Bilgilendirme (BLG) (Faktör 3), Çatışma Çözümü Teknikleri (CCT) (Faktör 4), Memnuniyet (MEM) (Faktör 5), İhalelerde Sorunlar (ISO) (Faktör 6), Güvensizlik Nedenleri (GVZ) (Faktör 7) ve İletişim kalitesi (IKB) (Faktör 8) şeklinde adlandırılabilir sekiz ayrı boyutun tutumlar üzerinde etkisi bulunmaktadır. Tablo 2'de yer alan düşüncelerin tek tek incelenmesinden görüleceği gibi, ilgi grupları dikili satış uygulamalarıyla ilgili bazı olumlu düşüncelere sahipken (örneğin: GVN14- Dikili Ağaç Satışında ilgili tarafların yürüteceği faaliyetler ve sorumluluklar açık ve nettir), bazı düşüncelere verdikleri yanıtlar ile (örneğin CCB10- Dikili Ağaç Satışı için orman yolları iyileştirilmelidir) bir sorunun varlığına işaret etmektedir. Bu nedenle, Tablo 2'deki bulguların ayrı ayrı yorumlanması gereklidir.

4.4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma ile dikili ağaç satışlarına ilişkin ilgi gruplarının görüşleri ve bakış açıları temelinde bir değerlendirme yapılarak, konunun ilgi grupları üzerindeki etkilerine vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte ilgi gruplarının konu ile ilgili görüşleri ve konuya bakış açıları irdelenerek Türkiye ormancılığına ve bilimsel bakış açısına uygun bir şekilde öneriler getirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, dikili ağaç satışlarına ilişkin ilgi gruplarının algı ve tutumları faktör analizi ile belirlenmiş ve istatistiksel sonuçlar yorumlanmıştır. Şüphesiz, dikili satış deneyimi yaşamış veya yaşamadan kişisel öngörülerle bu yöntem hakkında kanaat sahibi olmak da mümkündür. Ancak, pek çok ilgi grubunun ortak katılımıyla yapılan bir değerlendirme sonucuyla “kişisel öngörüler” bir tutmamak gereklidir.

Faktör analizi bulguları tüm ilgi grupları tarafından dikili ağaç satışlarına karşı olumsuz bir bakış açısının oluştuğunu göstermektedir. Bunun nedenlerini özetlemek gerektiğinde; verim yüzdesi hesabında yaşanan karışıklıklar, kooperatifçilik ve halkla ilişkilerde yaşanan olumsuz etkileşimler, denetim zafiyeti ve usulsüzlüklere açık olma, ihalelerde yaşanan sorunlar (tehdit, güvensizlik), iletişim eksikliği gibi, hem alıcı hem de satıcı açısından geçerli sorunların var olmasının dikili satış uygulamasına karşı olumsuz bakışları yarattığı söylenebilir. Bununla birlikte, orman köylüleri ve kooperatiflerinin başlıca gelir kaynağının odun hammadde üretim işçiliği olması, bu ilgi grubu açısından dikili ağaç satışı uygulamalarına en büyük

tepki nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, hem örgütsüz, hem bir kooperatif çatısı altında birleşmiş orman köylüleri dikili ağaç satışı uygulamasına karşı olumsuz bakmaktadır (Tümerdirim ve Karaduman, 2010; Gültekin ve diğ., 2015; Gültekin ve diğ., 2016).

Bu olumsuzlukların ve negatif algıların giderilerek dikili ağaç satışı uygulamasının geliştirilebilmesi için, tüm ilgi gruplarının, işbirliğine dayalı ve katılımcı bir yaklaşımla, Dikili ağaç satışlarında düzenlemeler yapmak üzere bir araya gelmeleri gereklidir. Tüm ilgi grupları önceliklerini problem çözmeye, ormanların sürdürülebilir yönetilmesine ve orman köylülerinin kalkındırılmasına vermelidirler. Orman teşkilatı, dikili ağaç satışlarındaki politikasını yeniden şekillendirmeli, yapılan araştırmaların ortaya koyduğu olumlu algı ve tutumları artırmak, olumsuzluk kaynaklarını ise azaltmaya yönelik uygulamalar ve düzenlemeleri araştırmak üzere, ortak çalıştaylar düzenlemeli, eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri hazırlamalı, müzakereler ve pilot uygulamalarla önerileri geliştirdikten sonra hayata aktarmalıdır.

Araştırma bulgularına göre; dikili ağaç satışlarında ORKOOP yöneticileri, üyelerinden farklı düşünmektedirler. ORKOOP yöneticileri, üyelerinin güvenlerini kazanmak için çalışmalar yapmalıdır. Bu konuda, kooperatif yönetiminin üyelerle müzakereler, çalıştaylar, toplantılar, yeni projeler ve eğitimler düzenlemesi gerekmektedir.

Dikili ağaç satışlarında denetim ve kontrolün çok iyi bir şekilde yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde, araştırma bulgularında da yer aldığı gibi, suiistimallerin ve usulsüzlüklerin olması kaçınılmazdır. Orman teşkilatı, gerekli nitelikte ve sayıda orman muhafaza memuru almalı ve personel eksikliğini tamamlamalıdır. Dikili ağaç satışı uygulamasının işleyişi OGM'nin ilgili birimleri tarafından tüm ilgi gruplarına çok iyi bir şekilde anlatılmalı ve tanıtılmalıdır. Orman teşkilatının bilgilendirmeye, şeffaflığa, bilgi paylaşımına ve eşgüdümüne hassasiyet göstermesi gerekmektedir. Dikili ağaç satışlarında güven tesis edilmesiyle birlikte etkin iletişim kurularak yaşanması muhtemel birçok çatışmanın en başından önüne geçmek mümkün olabilecektir. Bunun başarılması halinde, dikili ağaç satış süreçlerinin, en az sorunla yönetilebilmesi olanaklıdır.

Verim yüzdelerinin saptanması, Tahsis bedelinin ve açık artırmalı satışlarda maliyet bedelinin hesaplanması, Alıcıların özelliklerinin belirlenmesi konularında yöresel özellikleri dikkate alan bilimsel araştırmalar yapılmalı ve bu araştırmaların sonuçlarına göre 6877/A sayılı dikili ağaç satışı tamiminde gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bununla birlikte, yöresel koşullara uygun pazarlama politikaları ve stratejileri geliştirilmelidir.

Orman köylüsü ve kooperatiflerin orman kanununun 34. maddesinden kaynaklanan hak kayıplarının giderilmesinin yolları aranmalı, dikili ağaç satışlarında tüm ilgi gruplarının talep ve beklentileri gözetilerek süreçlerin tamamına katılımları sağlanmalıdır. Gerekli düzenlemeler yapılmadan ve tedbirler alınmadan dikili ağaç satışlarının Türkiye genelinde yaygınlaştırılması, yaşanacak çatışmaları daha da olumsuz yönde artıracaktır.

Açık artırmalı dikili ağaç satışlarına esas dikili kabuklu gövde hacmi için yapılan envanterle, üretim sonunda elde edilen miktar farklı olabilmektedir. Bu farkın artı veya eksi oluşuna göre alıcının ya da orman işletmesinin zararına neden olabileceği belirtilmektedir. Tüm ilgi

gruplarının bu konuda çeşitli sorunlar yaşadığı ve bu sorunun mutlaka çözüme kavuşturulması gerektiğini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Kanada’da uygulanmakta olan, alıcı ve satıcı açısından da en adaletli sistem olarak nitelendirilen (OWO, 2011) “Hasat Sonrası Ölçülerek Ödeme” (Scaled Volume Sale/ Shared Volume Sale) yönetiminin ülkemiz açısından da uygulanması değerlendirilebilir. Dikili ağaç satışlarının Türkiye ormanları genelinde yaygınlaştırılmadan önce, karar vericiler tarafından bu gibi yöntemlerin ülke koşullarına uyarlanması için gerekli çalışmaların yapılması sağlanmalıdır.

Tüm ilgi grupları tarafından dikili ağaç satışlarında verim yüzdesi hesabının mutlaka doğru yapılması ve hesap edilen verim yüzdesinin sahayı temsil etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Teknik personelin iş yükünü biraz artırsa da, tek girişli (sadece çap ölçümüne dayalı) hacimlendirme yerine çift girişli (çap ve boya dayalı) hacimlendirme yapılarak verim yüzdesinin çok daha sağlıklı hesaplanması sağlanabilir. Ölçmede yeni teknikler/teknolojiler kullanılmalıdır. Bu konuda yapılan bazı çalışmalardan faydalanılabilir (Erkan ve diğ., 2010).

Dikili ağaç satışlarında Serbest Orman Mühendislerinden danışmanlık hizmeti alınmasının amacına ulaşmadığı, aksine ilgi grupları tarafından, sadece imza karşılığında dikili ağaç satışlarının yapılabilmesi için gerekli bir işlem ve ekstra maliyet olduğu ifade edilmektedir. Danışmanlık hizmeti alımının alıcılara hasat, boylama, sınıflandırma, pazarlama vb. süreçlerde beklenen faydayı sağlamadığı düşünülmektedir. 5531 sayılı yetki yasası ile serbest ormancılık faaliyeti yürütmekte olan orman mühendislerinin mesleki faaliyetlerini etkin ve verimli şekilde icra edebilmeleri için Orman Mühendisleri Odası tarafından mesleki etik ilke ve kurallarının tayini konusu üzerinde durulmalıdır. Bu konu ile ilgili Atılır ve Gültekin (2019) tarafından yapılan bir çalışmada orman mühendisi danışmanlık hizmet alımında da bir takım sorunların olduğu ifade edilmektedir.

Orman kooperatiflerinin ekonomik olarak tahsisli dikili ağaç satışı alamayacağı durumlarda, orman endüstrisi (diğer alıcılar) ile aralarında gizli bir şekilde anlaşmak suretiyle üretime talip olmaları, orman kooperatiflerini rekabetten ve elde edecekleri gelirden uzaklaştırmaktadır. Dikili ağaç satışlarında üretimin kooperatifler tarafından tahsisli dikili ağaç satışıyla yapılması, orman endüstrisini açık artırmalı dikili ağaç satışındaki SGK primi ödeme zorunluluğundan kurtarmakta ve bu nedenle uygulamanın zafiyetlerinden yararlanma yoluna gidebilmektedir.

Ormanlardan üretim konusunda yeterince bilgi ve deneyim sahibi olmayanların dikili ağaç satışı ihalelerine girmesi, tüm ilgi gruplarını rahatsız etmektedir. Orman kooperatifleri ve köylüler, farklı beklentilerle ihale alan ve “aracı” ya da “al-satçı” olarak ifade edilen alıcıların başarısız olup, zarar ettiklerini ve bu durumun kendilerini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Farklı sektörlerden gelerek açık artırmalı dikili ağaç satışı ihalesi alan kişilerin, işleri tamamlamadan kaçmalarının ve işçilere ücretlerini ödememelerinin, dikili ağaç satışlarında güvensizliğe yol açtıkları söylenebilir. Açık artırmalı dikili ağaç satışı ihalelerine girişlerde yetki belgesi, sertifika, iş bitirme belgesi vb. belgeler talep edilmek suretiyle ihaleye serbest girişleri düzenleyici tedbirler alınmalıdır.

Ormanın sadece odun hammaddesi üretmediğini, konunun ekosistem hizmetleri kapsamında

ele alınarak odun dışı orman ürünleri ve hizmetlerinin de ormanlardan çok yönlü faydalanma esaslarına uygun bir şekilde ve sürdürülebilirlik ilkesine hassasiyet göstererek devam edilmesi gerekmektedir. Bunun için ilgi gruplarının tamamını kapsayacak şekilde katılımcılığı ve şeffaflığı da sürece dahil ederek sürdürülebilirliğin güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

4.5. Kaynaklar

- Alkan, H., Demir, E., (2015). Dikili satış uygulamalarına yönelik sosyo-ekonomik çözümlemeler, IV. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, 15-17 Ekim 2015, Trabzon, 261-272.
- Alkan, S., Şahin, H.A., (2011). Doğu karadeniz bölgesi'nde dikili satış uygulamaları konusunda ilgi gruplarının görüşleri, Doğu Karadeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü, Teknik Bülten Serisi No: 25 Trabzon.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E., (2010). Sosyal bilimlere araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı, Sakarya Kitapevi, Sakarya.
- Atılır, M., Gültekin, Y. S., (2019). Devlet Orman İşletmelerinde Hizmet Alımı ile Çalışan Orman Mühendislerinin Sorunlarının Değerlendirilmesi. International Congress of Management, Economy and Policy 2019 Autumn, 2-3 November, İstanbul, Turkey.
- Daşdemir, İ., (2011). Dikili ağaç satışlarının uygulanması üzerine değerlendirmeler, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 1308-5875, 13 (20) 71-79.
- Demir, E., (2015). Dikili satış uygulamalarına yönelik sosyo-ekonomik çözümlemeler, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Ekizoğlu, A. , Erdönmez, C., (2009). Devlet ormanlarının mukavele yoluyla ve dikili satışlar ile işletilmesinin ormancılık tarihi açısından irdelenmesi, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 1302-0943, 1 (Özel Sayı) 1-8.
- Erkan, N., Aydın, A.C., Birkan, M.B., (2010). Dikili satış uygulamalarında hacim belirlenmesinde çift girişli hacim tablosunun kullanımı, Orman Mühendisliği Dergisi, 1301-3572, 47 (1-2-3) 22-25.
- Gültekin, Y.S., Çar, E., (2008). Ormancılıkta dikili ağaç satışı yönteminin uygulanması üzerine araştırmalar, VI. Ulusal Orman Fakülteleri Öğrenci Kongresi, Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi, Düzce.
- Gültekin, P., Gültekin, Y.S., Uzun, O., (2015). Investigation of Conflict Management in Ecotourism in Düzce Uğursuyu and Aksu Basin. IV. Socio- economic problems Congress, 29-43. Trabzon.
- Gültekin, P., Gültekin, Y.S., Uzun, O., (2016). Stakeholder Analysis and Stakeholder Governance in Participatory Ecotourism Planning for Turkey. 1. International Osmaneli Social Science Congress, Bilecik.

- Gültekin, Y.S., Gültekin, P., Uzun, O., Gök, H., (2017). Use of Structural Equation Modeling in Ecotourism: A Model Proposal. Periodicals of Engineering and Natural Sciences. Vol.5, No.2, June 2017, pp. 145-151.
- Gümüş, C., Özkan, Z.C., Demirci, A., (2002). Geçmişten günümüze Türkiye ormanları ve ormancılığımız, 1. Ulusal Ormancılık Kooperatifleri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Kastamonu.
- İlter, E., Ok, K., (2007). Ormancılık ve orman endüstrisinde pazarlama ilkeleri ve yönetimi, Form Ofset Matbaacılık, Ankara.
- İslamoğlu, N., (2010). Devlet ormanlarında yapılan dikili ağaç satışının paydaşlar açısından irdelenmesi (Trabzon orman bölge müdürlüğü örneği), Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Kabasakal, E., (2014). Orman işletmelerinde odun hammaddesi satışlarının satış zamanı açısından karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- OGM, (2019a). Orman genel müdürlüğü resmi web sitesi, 5 Temmuz, www.ogm.gov.tr.
- OGM, (2019b). Orman genel müdürlüğü, performans programı, Başkanlığı, S.G.D., Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.
- OGM, (2019c). 6877/A sayılı dikili ağaç satışı tamimi, (Erişim Tarihi: 05.09.2019), www.ogm.gov.tr.
- Ok, K., (2008). Sürdürülebilir kalkınmanın sektörel politikalara entegrasyonu projesi (TR0402. 11) ormancılık sektörü, Tematik Çalışma Grubu, Bölüm II “Sektörel Sürdürülebilirlik Çözümlemesi” Raporu (II. Yazım).
- ORKOOP, (2015). ORKOOP merkez birliğı başkanı Cafer Yüksel’in açılış konuşması, Zonguldak Bölge Birliğı Olağan Genel Kurulu, Devrek, Zonguldak.
- OWO, (2001). A landowner’s guide to selling standing timber, OMNR, Ontario Woodlot Association, 1 1 72 Ontario, Canada.
- Sarcan, S., (2011). Dikili ağaç satışı yönteminin sanayi kuruluşları çerçevesinden değerlendirilmesi, Orman Mühendisliğı Dergisi, 48 (4-5-6), 24-27.
- şen, G., Aközlü, A., (2015), Dikili ağaç satışı tamimlerindeki değışikliklerin ilgi grupları üzerine etkileri (Kastamonu orman bölge müdürlüğü örneği), IV. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, 15-17 Ekim 2015, Trabzon, 455-471.
- Tolunay, A., Alkan, H., Korkmaz, M., Aydın, Y., (2002). Sütçüler ilçesi orman köylerini kalkındırma kooperatiflerinin yöresel kalkınmaya katkıları, 1. Ulusal Ormancılık Kooperatifleri Sempozyumu, Kastamonu, 159-177.

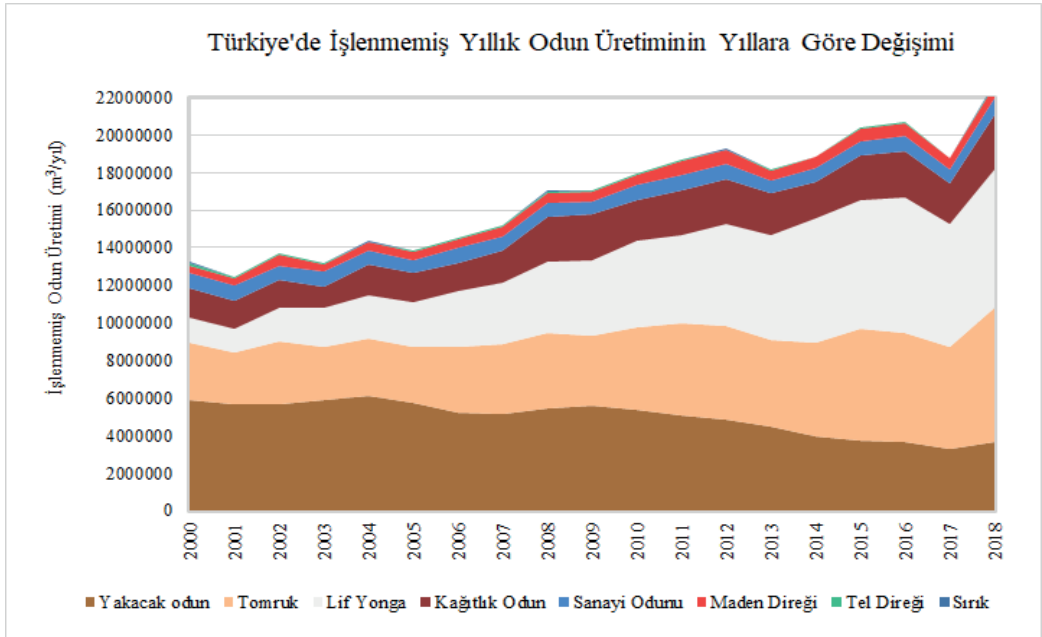
- Tümerdirim, M. F., Karaduman, H., (2010). Karadeniz bölgesinde orman köylüsünün ormancılık sorunları ve çözüm önerileri, III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, 20-22 Mayıs, Trabzon, 67-79.
- Yener, A., (2014). Kahramanmaraş orman işletme müdürlüğü'nde üretim işlerinde vahi-di fiyat ve dikili satış yöntemlerinin karşılaştırılması üzerine araştırmalar, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Yeni, İ. T., (2013). Dikili ağaç satış uygulamasının analizi (Borçka orman İşletme müdür-lüğü örneği), Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

PANEL SONUÇ BİLDİRİSİ

“Aşırı Odun Üretimi Ormanları ve Ormancılığı Bitirir”

Türkiye’de ormanlar diğer pek çok sorunun yanı sıra aşırı odun üretimi baskısı ile de karşı karşıya. Orman Genel Müdürlüğü odun üretimini son 15 yıllık dönemde önceki dönemlere göre kabul edilemez oranlarda artırmıştı (Şekil 1). Buna rağmen bu oranı daha da fazla arttırmaya yönelik çalışmalarını hızlandırmıştır. 2003’te tüm ormanlarımızda 13 milyon m³ odun üretilirken, 2020 yılı üretim programı 32 milyon metreküpü bulmuştur.

Şekil 1: Türkiye’de İşlenmemiş Odun Üretiminin Yıllara Göre Yönelimi

Ormancı meslektaşlarımız odun üretimini daha da arttırmaları için baskı altındadır.

Orman varlığımızla ilgili envanter değerlerinin analizini yaparak, ormanlarımızın yapısal sorunlarını dikkate almadan çizilen pembe tabloya dayanarak orman amenajman plan etaları ve yıllık programlar sürekli artırılıyor. Yukarıdan verilen kararlarla; rehabilitasyon, ilk aralama, sıklık bakımı, olağanüstü hasılat, meşcere altı temizliği gibi isimlerle, yeni yeni üretim miktarları programa konuyor. Sonraki yıllarda yapılması gereken gençleştirme ve bakım çalış-

maları öne alınıyor. Gençlik çağındaki orman alanları “endüstriyel plantasyon” oluşturma gerekçesiyle tıraşlama kesiliyor. Özellikle ahşap esaslı levha sektörünün baskısıyla bu sektöre ucuz hammadde sağlamak için ormana yapılan şiddetli müdahalelerle ekolojik ve ekonomik kayıplara yol açarak piyasa ihtiyaçları karşılanmaya çalışılıyor. Oluşturulan bu tablo, öyle görünüyor ki kötü giden ülke ekonomisini bir parça da olsa düzeltmek açısından da bir can-kurtaran olarak görülüyor.

Verimliliği sağlamak ve orman ürünlerinin kalitesini koruyarak zayıflatları azaltmak için uygulamaya konulan dikili satış uygulamaları yeteri kadar denetlenemediği için, konu tamamen ticari alan haline getirilip ormanlarımıza zarar verecek noktaya gelmiştir. Bu konuda ortaya çıkan yaygın usulsüzlükler meslektaşlarımızı da zor duruma sokmaktadır.

Türkiye dünya ülkelerinin durumunu gösteren güncel istatistiklerde bile birim orman alanından en çok odun üreten ülkelere biridir (Tablo 1).

Tablo 1: Farklı Ülkelerde Odun Hammaddesi Üretim Orman Alanları ve Üretim Düzeyleri

Ülkeler	Odun Hammaddesi Üretim Ormanı Alanı (ha)	Çok Amaçlı Kullanım Ormanı Alanı (ha)	Toplam Odun Üretilen Orman Alanı (ha)	Odun üretimi (m ³ /yıl)*	Odun üretimi (m ³ /ha)
Kanada	18.310.000	298.043.000	316.353.000	149.860.000	0,47
Yunanistan	3.595.000	0	3.595.000	1.740.000	0,48
İran	1.500.000	0	1.500.000	750.000	0,50
Avustralya	2.017.000	50.029.000	52.046.000	31.290.000	0,60
Çin	92.958.000	41.706.000	134.664.000	85.690.000	0,64
Endonezya	57.668.000	12.109.000	69.777.000	47.430.000	0,68
Kamerun	15.679.000	38.000	15.717.000	12.080.000	0,77
Japonya	0	24.958.000	24.958.000	19.570.000	0,78
Rusya	415.074	178.064.000	178.479.074	197.000.000	1,10
Malezya	12.419.000	4.735.000	17.154.000	20.810.000	1,21
İspanya	3.472.000	8.909.000	12.381.000	15.430.000	1,25
Finlandiya	18.851.000	18.851.000	37.702.000	50.770.000	1,35
ABD	91.339.000	88.780.000	180.119.000	324.043.000	1,80
Brezilya	63.778.000	44.586.000	108.364.000	228.093.000	2,10
Türkiye	8.083.000	685.000	8.768.000	21.040.000	2,40
Toplam	191.727.000	426.883.000	618.610.000	348.410.000	0,56

Kaynak: Global Forest Resources Assessment 2015 (FAO) *2011 yılı verileri (diğer veriler 2015 yılına aittir)

Dünyada ormanların ekolojik ve sosyal yararlarının böylesine ön plana çıktığı bir dönemde bu değerli ekosistemleri yalnızca odun deposu olarak gören bu tür anlayış, ormancılık biliminin ilkelerine ve ulusal ormancılık politikası amaçlarına aykırı ve çağdışı yaklaşımdır. Tarım ve Orman Bakanlığı ile Orman Genel Müdürlüğünün üst yöneticilerini, ormanlarımızı ve ormancı meslektaşlarımızı zor durumda bırakan bu tür uygulamalardan bir an önce vazgeçmeye çağırıyoruz. Orman mühendislerinin aldıkları eğitimin temel ilkelerine uygun olarak, işlerini orman ekosistemlerinin devamlılığını sağlayacak şekilde yapabilmelerini sağlamak ormancılık yönetiminin temel önceliği olmalıdır.

ORMAN VARLIĞI, PLANLAMA VE DİKİLİ SATIŞLAR ÜZERİNE EDITÖR DEĞERLENDİRMESİ

Prof. Dr. Kenan Ok
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa,
Orman Fakültesi, Ormancılık Ekonomisi Anabilim Dalı
E-mail: kenanok@istanbul.edu.tr

Türkiye’de sürdürülebilir bir orman yönetiminin kurulabilmesi için, ülke kamuoyunun ormanlara ilgisinin artması bir fırsattır. Gerçekten de, ülke nüfusu içerisinde ormanlara duyarlılık gösterenlerin sayıları artmakta, orman azalmalarına tepkileri daha dikkat çekici bir hal almaktadır. Bu toplumsal duyarlılıktan çekinerek, ormanların azalması, yapılarının bozulması, ürettiği mal ve kamusal hizmetlerin tehdit altına girmesi şeklinde yorumlanabilir kaygısıyla, ülke gerçeklerinin ve yaşananların toplumdan gizlenmesi asla kabul edilebilecek bir tutum değildir.

Toplumun sahibi olduğu, hakları bulunduğu ormanların durumu hakkında bilgilendirilmesinden birinci derece sorumlu olanlar; başta Orman Genel Müdürlüğü olmak üzere, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ile Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğüdür. Bu kurumlardan sonra, ikinci sorumlu kurum, her biri birer kamu üniversitesinde yer alan ve kamu kaynaklarıyla ve yine çoğunluğu kamunun mülkü ve denetiminde olan ormanlarla ilgili bilimsel çalışmalar yapan orman fakülteleridir. Üniversiteler, 2547 sayılı yasada verilen görev gereği “topluma danışmanlık” yapmakla yükümlüdür. Ormancılık alanında akademik bir eğitim almış, uygulama deneyimi ile bilgilerini beceri haline getirmiş, yaşananları yakından gözlemleyebilme fırsatları bulunan üyeleriyle Orman Mühendisleri Odası ve Türkiye Ormancılar Derneği başta olmak üzere, sivil ormancılık kurumlarının da, toplumu bilgilendirmesi gerekmektedir. Ne yazık ki, günümüzde yukarıda belirtilen sorumlu kurumların yaptığı toplumsal bilgilendirme, istenen düzeyde değildir.

Diğer yandan, ormanlara yönelik artan toplumsal ilgiyi, popülerleşme, kişisel ön alma, ormancılık kurumlarını zora sokma, mesleki kazançlar elde etme, .. vb. amaçlarla kullanmak isteyenler de görülmektedir. Bu kişilerin saygıyı asla hak etmeyen saiklerle ortaya çıkışları, mesleki yetersizlikle veya yabancılıkla bir araya geldiğinde, bilimsel doğrular ile ülke gerçekleriyle ilgisiz görüşler de ortalığa dökülmektedir. Kızılçam, Karaçam veya Sarıçam’ın Anadolu’nun doğal türleri olduğunu bilmeden veya bilmezden gelerek, yabancı bir devletin Türkiye’ye zarar vermek üzere yaptığı telkin ve teşvikler nedeniyle ormancıların sürekli çam ağaçlandırması yaptığını iddia eden temelsiz paylaşımlar, bu kaygılarımızın geldiği boyutları gösterdiği gibi, doğru ve tarafsız bilgilenmenin önemini de kanıtlamaktadır. Üstelik, bir

yandan insanları fosil yakıtları, plastikleri tüketmemeye teşvik ederken, diğer yandan, odun hammaddesi üretim amaçlı ağaçlandırmaları ekolojik bulmayanların da bilgilendirilmeye ihtiyacı bulunmaktadır.

İşte bu kaygılarla yapılan panelde ve ardından üretilen bu kitapta yer alan görüşlerin okuyucu tarafından, bir bütün olarak değerlendirilmesi gereklidir. Dikili ağaç satışlarıyla ilgili uygulama örneğinde görüldüğü gibi, bildiri sahipleri arasında her konuda tam bir mutabakat olduğunu söylemek olanaksızdır. Demokratik bir bakışla, belki de böylesi bir mutabakatı aramak da gerekli değildir. Ancak, farklı düşünenlerin birbirlerini anlamaya çalışması, gelen eleştiri veya açıklamalarla düşüncelerini gözden geçirmesi zorunludur. Bazı uygulamalar bulunmaktadır ki, doğru zaman içerisinde değişmekte veya değiştiği sanılsa da, doğruluğunu korumaktadır. Bu nedenle, son değerlendirmede kitapta yer alan görüşlere bir yanıt üretmekten çok, ortaya konan görüşleri biraz daha açmak, farklı boyutlarına dikkat çekmek, mesleki arayışı geliştirmek üzere, üstlenilen editörlük görevi ve mesleki sorumluluk gereği olarak, aşağıdaki hususların okuyucuyla paylaşılması yararlı bulunmuştur.

√ Türkiye orman varlığının, son istatistiklere göre, bir artış yöneliminde olduğu görülmektedir. Bu durum refah düzeyi artan diğer ülkelerdekine benzer bir sonuçtur. Ancak, gelişmiş ülkelerden farklı olarak, Türkiye'nin kişi başına gelirinin en çok arttığı yerlerinde orman varlığı azalırken, düştüğü kentlerinde orman artışı görülmekte ve aslında yapısal bir terslik olduğu kanıtlanmaktadır. Dengeli bir kalkınmanın sonucu olan orman varlığı artışında, artış düzeylerinin de ülke içerisinde dengeli bir dağılım göstermesi gereklidir. Bu nedenle, Türkiye'de refah yolunda ilerleyen bir ülkenin planlanmış orman artışından çok, yaşanan sosyal ve ekonomik değişimin bir “yan etkisi” olarak ortaya çıkmış bir orman varlığı artışının gerçekleştiğini kabul etmek gereklidir.

Hangi nedenle olursa olsun, orman varlığının artışını memnuniyetle karşılamak gerektiği, kaynağını sorgulamanın anlamsız olacağı savunulabilir. Ancak, ağaçlandırma ile elde edilmiş ormanla, doğanın bulduğu fırsatlara bağlı olarak, tesadüfen ortaya çıkabilmiş ormanı aynı kabul etmek olanaksızdır. Bazıları ekolojik açıdan, tesadüfen ortaya çıkmış ormanı “daha doğal” bulabilir. Ancak, uzun yıllar tarım alanı olarak kullanılmış, sonra terk edilmiş veya aşırı tahribatla orman yapısı bozulmuşken, tahribat ortadan kalkınca yeniden kapalılığı sağlamış bir ormanın “ne kadar doğal” olabileceğini de tartışmak gereklidir. Terk edilmiş araziler, yandan tohumlama veya rüzgârla uçabilme özelliğine sahip küçük tohumlu türlerce işgal edilir ve o türe ait orman ortaya çıkar, ancak bu orman yapısının bölgenin özgün veya klimaks orman yapısı olduğunu söylemek olanaksızdır.

Sayın Atmış'ın bu kitapta yer alan çalışmasında gösterildiği gibi, orman varlığı artmış illerde, ağaçlandırmayla elde edilmiş ormanların düşük paylara sahip olmasını, “ülkede yaşanan sosyal ve ekonomik değişimin yarattığı ağaçlandırma fırsatını iyi değerlendiremediğimiz bir kanıtı” olarak görmek de olanaklıdır. Kendiliğinden oluşmuş ormanlar, bugün bir üretim yapmaktadır. Fakat bu alanların kendiliğinden ormanlaşması yerine “yüksek kalitede artım yapabilen meşcerelerden elde edilmiş tohumlar kullanılarak yetiştirilmiş fidanlarla ve üstün ağaçlandırma tekniklerini kullanarak ağaçlandırılması halinde, bugün odun üretimi veya karbon tutma bakımından daha yüksek faydalar üretebilen ormanlarımızın olacağı dikkatlerden

kaçırılmaması gereken bir gerçektir. Ülke içerisinde bazı yerlerde kendiliğinden ormanlaşma sürecinin hızlandığı yetmişli yıllara gelirken, 03.09.1969 günlü bakanlık oluru ile Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü (AGM) kurularak, aslında sosyal değişimleri değerlendirecek bir kurumsal altyapı oluşturulmuştur. AGM, temelsiz gerekçelerle açılmış fakat kısa bir çalışma döneminden sonra kapatılmış, ardından yeniden açılmış ve yeniden kapatılmıştır. Bu nedenle, ülkenin yaşadığı sosyal değişim içerisinde ortaya çıkan ağaçlandırma fırsatının ne kadar değerlendirilebildiğini sorgularken, sürekli kurumsal yapıyla oynanmasının etkisini düşünmek gereklidir. Dengeli büyüyen ve kalkınan bir ülkede değişimlerin planlı, öngörülen ve istenen çerçevede olması beklenir. Bu nedenle, meydana gelen orman artışının kaynağı, toplumsal değişimler olsa da, kendiliğinden ormanlaşmaktan çok, ağaçlandırılarak ormanlaştırılmış olmaları tercih edilmelidir.

Bugün odun hammaddesi arz veya dış ticaret açığını nasıl gidereceğimizi araştırırken, bazı soruların yanıtını sağlıklı bir şekilde vermiş olmamız gerektiği bilinmelidir. Gerçekten de, orman artışı olarak kabul ettiğimiz bu sahalar tekniğine uygun ağaçlandırılmış olsaydı, hektardaki artım düzeyi veya üretebildikleri hizmetlerin büyüklüğü bugün ölçülenle aynı olur muydu? Orman artışı kendiliğinden gerçekleşeceğine, bilinçli ağaçlandırmalara dayansaydı, bugünkü odun arz açığı aynı düzeye çıkar mıydı?

√ İstatistikler orman varlığımızın arttığını gösterse de, 2B gibi uygulamalarla, yarım milyon hektarı aşan bir alanı kalıcı olarak orman dışına çıkardığımız unutulmamalıdır. Orman artışı, kişilerin tapulu mallarına orman oldular diye el koyulabilirken, devlet ormanlarını işgal etmiş kişilere güç yetiremeyip, üstelik bu işgalcileri “hak sahibi” yapabilen bir anlayışla orman alanlarının azalmasına neden olunmaktadır. Ormanlarını artırmak isteyen idarelerin ve politika yapıcılarının 2B gibi işgalleri teşvik etmekten biran önce vazgeçmesi gereklidir.

√ Ülke mevzuatı gereği bazı orman alanlarının ormancılık dışı kullanımlara tahsis edildiği ve bu alanların bir daha orman haline gelmeyeceği bilinmelidir. Madencilik tahsisleri doğayı tahrip etse de yeniden ormanlaştırmaya bir defa daha şans verme olasılığını korumaktadır. Fakat madenlere göre daha masum gibi görünse de, kamu yararı var diye, belirli bir süre için otel, hava alanı veya üniversite yapmak üzere tahsis edilmiş yerlerde yeniden orman olabilmek fırsatı asla bulunmamaktadır. Bu gibi amaçlara tahsis edilmiş ormanlar “hukuken” orman olarak kabul edilmekte ve istatistiklerdeki yerini korumaktadır. Bu tahsislerden orman idaresi tahsis bedeli almakta fakat yeniden orman yapma fırsatına asla erişememektedir. Bu gibi yerleri “hukuken orman fakat işlev bakımından orman olmayan yerler” olarak tanımlamak gereklidir.

Bu nedenle istatistiklerde “hukuki orman alanı” ile “fiili orman alanı” şeklinde ayrı kavramların yer alması, “topluma gerçekten orman olarak hizmet eden yerleri” izleyebilmek için bir zorunluluk halini almıştır. Maden sahası, enerji nakil hattı sahası, vb. pratikte yeniden ormanlaştırılabilir alanlar ise “yeniden ormanlaştırılacak alanlar” şeklinde ayrı bir sınıf altında toplanmalı ve düzeyleri, değişimleri kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Dönemsel orman artışları rapor edilirken, ağaçlandırmayla kazanılan alan ayrıca belirtilmeli ve aynı dönemde yapılan izin ve tahsislerle “geçici” ve “kalıcı” olarak orman özelliğini kaybeden yerler açıklanarak, kamuoyunun karşılaştırabilmesine fırsat verilmelidir. “Dönemsel fiili net orman artış düzeyi”

şeklinde bir değişkenin üretilmesi dahi düşünülmelidir. Dönemsel fiili orman net artış düzeyi, aşağıda gösterilen, fiilen orman işlevi gören etkinliklerin toplanıp, azaltanların çıkarılmasıyla hesaplanabilir.

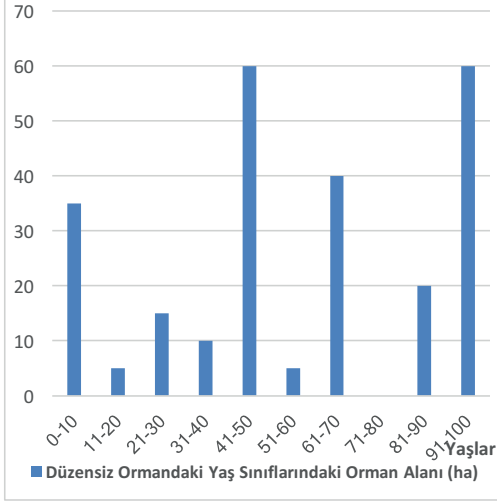
$$\begin{array}{l}
 \text{Dönemsel} \\
 \text{fiili net} \\
 \text{orman artış} \\
 \text{düzeyi}
 \end{array}
 =
 \left[\begin{array}{l}
 \text{Hazine arazileri veya özel arazilerden} \\
 \text{ilk defa ağaçlandırılarak orman} \\
 \text{rejimine sokulan alanlar} \\
 + \\
 \text{Hazine arazileri veya özel arazilerden} \\
 \text{kendiliğinden ormanlaşan ve kadastro} \\
 \text{ile orman rejimine sokulan alanlar} \\
 + \\
 \text{Ormandan yapılan tahsislerle geçici} \\
 \text{süre orman özelliğini kaybeden fakat} \\
 \text{restore edilerek yeniden orman haline} \\
 \text{getirilen yerler} \\
 + \\
 \text{Uluslararası orman tanımlarına} \\
 \text{göre orman sayılmayan, ülke} \\
 \text{sınıflandırmasında bozuk veya} \\
 \text{boşluklu kapalı orman kabul} \\
 \text{edilenlerden, verimli orman halini} \\
 \text{alanlar}
 \end{array} \right]
 -
 \left[\begin{array}{l}
 \text{Hukuken orman kalsa da fiilen orman} \\
 \text{halini alamayacak kullanımlara tahsis} \\
 \text{edilmiş yerler} \\
 + \\
 \text{Orman dışı amaçlara tahsis edilen} \\
 \text{ve belirli bir süre sonra yeniden} \\
 \text{ormanlaştırılacak alanlar} \\
 + \\
 \text{Orman kadastrosu çalışmaları veya 2B} \\
 \text{gibi hukuki düzenlemelerle bir daha} \\
 \text{orman olmamak üzere orman dışına} \\
 \text{çıkarılan sahalar} \\
 + \\
 \text{Yanlış silvikültürel uygulamalar veya} \\
 \text{yangın gibi zararlar nedeniyle geçici} \\
 \text{süre orman işlevini kaybeden ve} \\
 \text{onarım gereken ormanlar}
 \end{array} \right]$$

İstatistiklerin ortaya koyduğu dönemsel orman artışlarının fiilen orman hizmeti veren varlıklarımızdaki artışı gösterebilmesi için, yukarıdaki formülde yer alan tüm bileşenlerin açıklanmış olması gerekmektedir. Diğer yandan, 2B gibi, kanun eliyle ormansızlaşma örnekleri yaşanmasa, aynı dönemde daha yüksek bir orman varlığı artışı gerçekleşemez miydi diye sorgulamayı unutmamak zorunludur.

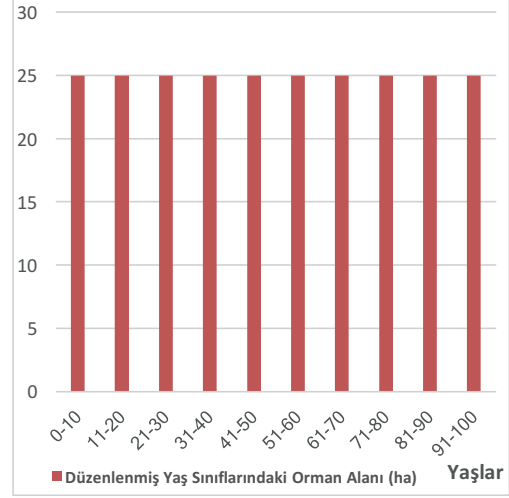
✓ Orman alanlarının artışı önemsemek gerektiği konusunda hem fikir olmayan kimse bulunmamaktadır. Ancak, genişlediği düşünülen ormanların yapısının nasıl değiştiği sorusuna da yanıt verebilmek, alansal değişim kadar önemlidir. İnsanlar tarafından keserek, yakarak ormanların yapısı bozulduğu gibi, doğa da orman yapısını değiştirir. Ormanlar, insanlar dışında, yangın, rüzgâr devrikleri, böcek istilaları veya süksesyon gibi doğal nedenlerle de yapısal değişimler geçirir. Doğal veya insan kaynaklı nedenlerle sürekli değişen ormanların, toplumun beklediği mal ve hizmeti devamlı üretebilecek yapıdan uzaklaşmış olması halinde, bu ormanların “düzenlenmesi” gereklidir. Şekil 1’de 250 hektar büyüklüğünde ve yapı itibarıyla düzensiz bir orman örneği gösterilmiştir.

Şekil 1’den görüldüğü gibi, 91-100 yaş arasında 60 hektar orman bulunuyorken, 81-90 yaşlarında, bu alanın üçte biri kadar (20 ha) orman bulunmaktadır. 71-80 yaşları arasında ise hiç orman bulunmamaktadır. En yaşlıları keserek, Şekil 1’de yaş dağılımları gösterilmiş ormanda odun hammaddesi üretimi yapıldığında, ilk 10 yıl, 90 yaşın üstündeki 60 hektardan odun ürünü alınabilirken, sonraki 10 yılda sadece 20 hektarda (81-90 yaş arası) üretim yapılabilir.

tir. 30 yıl sonra ise, bugün 71-80 arası yaşlarda orman olmadığı için, kesim yapılabilir orman bulunamayacak ve daha genç ağaçlara yönelmek zorunlu olacaktır. Yıllar veya dönemler itibarıyla, bu ormandan istikrarlı bir ürün elde edilebilmesi, yaşların dengesiz dağılımı olması nedeniyle, olanaksızdır.

Şekil 1: Yaş sınıfları sürdürülebilir odun hammaddesi arz edemeyecek şekilde dağılmış bir orman

Şekil 2: 100 yıllık idare süresine göre sürdürülebilir odun hammaddesi üretecek şekilde yaşları düzenlenmiş orman

Bu nedenle, bütün dünyanın orman mühendisleri, sadece ilk yılları dikkate alarak bir üretim yapmayı asla düşünmeden, uzun dönemde sürekli ürün verebilecek bir orman yapısı kurmaya çalışır ve Şekil 1’deki yapıdan rahatsızlık duyar.

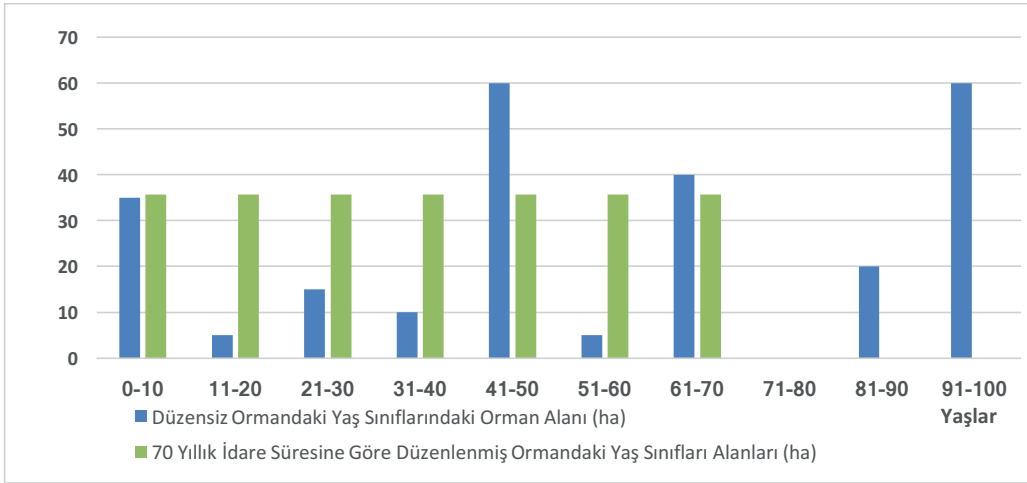
Şekil 2’de, 100 yıllık bir süre sonunda ormanda kesim yapmanın en doğru olacağı kabulüne göre düzenlenmiş bir ormanın yaş sınıfları dağılımı gösterilmiştir. Şekil 2’den görüleceği gibi, böylesi bir yapı oluştuğunda, her yaşta eşit orman alanı (25 ha) ortaya çıkmıştır. Toplam alanı 250 hektar olan ormanın büyüklüğü değişmemiş fakat ormanların yaşlara dağılımı değişmiş ve “sürdürülebilir” bir üretim yapabilecek yapıya erişmiştir. Orman yöneticilerinin görevi, Şekil 1’deki gibi düzenlenmemiş ormanları Şekil 2’deki gibi düzenli hale getirirken, toplumun beklediği odun hammaddesini, odun dışı orman ürünlerini veya selleri önlemeden iklimi düzenlemeye kadar uzanan tüm hizmetleri “sürekli üretebilecek” bir orman yapısının devamlılığını sağlamak olmalıdır.

Üstelik düzenlenmiş ormanların hangi yaşa göre düzenlenmiş olduğu da “toplumsal refahı” yakından etkileyen önemli bir karardır. Bu durumu anlayabilmek için, Şekil 1 ve 2’yi yeniden incelemek gereklidir. Şekil 1’den görüldüğü gibi, 250 hektarlık ormanın % 32’si 80 yaşın üzerindedir. Bilindiği gibi ağaçlar, türe göre değişmekle birlikte, açık S eğrisi şeklinde bir büyüme fonksiyonuna sahiptir ve bir yaştan sonra ne boy, ne de çap artımı yapmaktadır. Bir başka deyişle, bu ağaçlar yaşayabilirler fakat var olan dikili serveti artırıcı bir etkileri olmaz.

Bu çağa gelmiş ağaçları, bankada tutulan fakat artık nema üretmeyen fonlara benzetmek de olanaklıdır. Şekil 1’deki yaş dağılımına sahip ağaç türünün 80 yaşından sonra artım yapmadığını varsaydığımızda, ormanın % 32’si, servete katkı yapmadan yaşatılıyor demektir. Bu alanların, bir an önce, artım yapan hale getirilmesi, ülkenin gizli üretim kapasitesinin devreye sokulması için, gereklidir.

Diğer yandan en uygun kesim yaşının da 80’den daha aşağıya indirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu yaşı belirlemek, idari bir iş olmayıp, ağaç türüne göre yapılacak ölçüm ve hesaplara dayanmalıdır. Bu orman alanlarında, uzun dönemde fiziki odun hammaddesinin en çok alınmasını hedefleyen bir yöneticinin “genel ortalama artımı” hesaplaması gereklidir. Örneğin, en uygun yaşın 70 yıl olduğu kabul edildiğinde, Şekil 3’de gösterilen ve 61-70 yaşta sonlanan dağılımdaki gibi bir orman yapısının kurulması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Şekil 3: Alanın verebileceği en yüksek odun hasılasını üretecek şekilde yaş sınıfları dağıtılmış düzenli bir orman ile düzensiz orman örnekleri

Şekil 3’te 70’in üzerindeki yaş sınıflarındaki ormanlar, Sayın Kömürlü’nün “birikmiş servetli, artımdan düşmüş” orman olarak tanımladığı alanları oluşturmaktadır. Şekil 1, 2 ve 3 “aynı yaşlı amenajman” yaklaşımıyla konuyu açıklamıştır. Ancak, “değişik yaşlı” ormanlarda da, çap sınıflarındaki dağılımların nasıl olduğu, zaman içerisinde nasıl bir değişim gösterdiği, izlenmelidir.

Ne yazık ki OGM, orman alanını belirlemeye yönelik envanterlerini, bir şekilde kamuya paylaşıyor olsa da, orman yapısının değişimini izlemek ve gelecek dönem üretim sürekliliğini tahmin etmek için oldukça gerekli ve yararlı olan “dağılıma ilişkin bilgileri” kamuya sunmamaktadır. Üzülerek belirtmek gerekir ki, bazı ormancı meslektaşlar dahi, yaş veya çap sınıfları dağılımlarının önemini unutmuş bir tutum içerisine girmiştir. Yaş ile çağ arasındaki net ayrımı göremeden, sürdürülebilir orman yönetim göstergesi olarak, “çağ sınıflarındaki dağılımları” izlemeyi talep eder bir hale gelenler dahi görülmektedir. Eskiden sadece odun hammaddesi üretimini en çok yapmaya yarayan idare süresi yetersiz görülüp, sosyal ve ekonomik

beklentileri de dikkate alabilen idare sürelerinin nasıl hesaplanacağını tartışan Türkiye'nin yerini, yaş ile çağ arasında fark görmeyen, idare süresinin uzun veya kısa olmasına kayıtsız kalan, "düzenleme sürelerini" unutmuş bir ormancılık camiası almış gibidir.

Orman alanlarımız artarken, ormanlarımızın yapıları gereksinim duyduğumuz odun hammaddesi veya hizmetleri üretebilecek yapıya yaklaşmakta mı, yoksa uzaklaşmakta mıdır? Bu soruyu yanıtlamadan eta artırma arayışları içerisinde olmak olanaksızdır. Diğer yandan, Sayın Kömürlü'nün uzun yıllar orman amenajmanı yapmış bir mühendis olarak "Türkiye'de geliştirilmesi gereken, son hasılat etası alınabilecek; optimal servetin üzerinde servet taşıyan geniş orman alanları vardır. Bu nedenle, alınacak etaların, önemli ölçüde, yaşlı ormanların geliştirilmesi amacına yönelik olması gereklidir" tespitinin üzerinde durmadan; ülkenin arz açığı veya dış ticaret dengeleri gerçeklerinin arkasına sığınarak, aralama, endüstriyel plantasyona yer açma, vb. temeli sorgulanır gerekçelerle üretimi artırmaya heveslenilmemelidir.

√ Türkiye ormanlarını yönetmekte kullanılan orman amenajman planları üzerinde Doksanlı yıllarda ciddi bir tartışma başlamıştır. Eleştirilerin temelinde, hazırlanan planların "ormanı" değil, "odun hammaddesi üretimini" planlayabildiği, üstelik bu planı yaparken, ekonomik değişkenleri ve ilişkili sosyal çevreyi yeterince dikkate alamadığı noktalarında toplanmıştır. Bu eleştirilere bir yanıt olarak 2008 yılında Orman Amenajman Yönetmeliği değiştirilmiş ve "Ekosistem Tabanlı Fonksiyonel Planlama Yaklaşımı" uygulamaya konulmuştur. Konmuştur konmasına fakat Sayın Kömürlü'nün bildirisinde, Sayın Yılmaz Bilensoy'un da panel tartışmalarında ifade ettiği gibi, "ekosistem tabanlı fonksiyonel orman amenajman planları nedeniyle ortaya çıkan çözülmesi gereken ciddi teknik sorunlar" bulunmaktadır.

2008 Orman Amenajman yönetmeliğinden sonra OGM'nin yönetimindeki ormanlarda "odun hammaddesi üretim amacı" dışında yer alan su üretimi, sel ve çığlardan koruma, rekreasyon veya toprak koruma .. vb. amaçlara ayrılmış ormanlar artarken, bu alanlarda da "bakım kesimi, olağanüstü eta" benzeri gerekçelerle kesimler yapılmaya devam edilmiştir. Odun üretim amacıyla yönetilen sahalarda, kamuyla paylaşılmasa da, sürekliliği takip edebilecek yaş sınıfları, çap kademeleri gibi yöntemler varken, yeni yeni işlevler verilmiş bu alanlarda verilen bakım etasının nasıl hesaplandığı ve bu etanın sürekliliğe etkisinin neye göre değerlendirildiği açıklanmaya muhtaçtır.

Odun üretimine tahsis edilmiş bir ormanın yapısının zaman içerisinde, bu görevini görebilecek niteliklerden nasıl uzaklaşmaması gerekiyorsa, su üretim ormanının, rekreasyon alanının, sel ve çığ koruma ormanının da yapısal bozulmalar gösterip göstermediğinin izlenmesi gereklidir. Ancak, bu sahalarda "bakım" adına odun hammaddesi üretimi "tanımlanmamış bir düzey ve biçimde" devam ederken, bu alanların "sosyal ve ekolojik işlevlere ayrıldığı" gerekçesiyle, gözlerden uzak tutulmaması gereklidir.

√ Bir ülkenin ormancılığında zaman içerisinde baltalıkların koruya dönüşmesi veya odun hammaddesi üretiminin yanında diğer amaçlara tahsis edilmiş orman alanlarının ayrılması gibi değişikliklerin olması, son derece normaldir. Bu değişiklikler gereği, planlamada kul-

lanılan sembollerin veya kabullerin de değişmesi olasıdır. Ancak, amaçlar çeşitlenirken, mesleğin amaçlara göre tanımlanmış verim sınıflandırmaları yapamayıp, halen eski usul verimli verimsiz ayırımında kalması kabul edilebilir bir durum değildir. Türkiye ormancılığı odun hammaddesi üretimine odaklanmış planlama sistemini, diğer orman mal ve hizmetlerinin üretimine de yaygınlaştırdığını belirtirken, bunun gereği olan terminolojiyi geliştirmekte bile, tartışılır bir noktadadır. Oluşturduğu yeni orman işlevleriyle ilgili yönetsel değişkenleri yeterince tanımlayamamış, izleme ve değerlendirme standartlarını koyamadan, kökleri odun üretimine uzanan ve zamanın gerektirdiği başkalaşımı yaşayamamış “verimsizden, boşluklu kapalı orman” ayırımına geçişi yeterli görmüştür. Örneğin, toprak koruma veya selleri önleme hizmetini üretmek açısından “verimli” kabul edilebilecek ormanın, türe ve yaşa göre; kapalılık, sıklık, göğüs yüzeyi veya bir başka uygun değişkene göre taşınması gereken özellik belirtilmemiştir. Bu açıklığın ortaya konmadığı bir ortamda, alanı artırılan ve işlevsel yönetildiği iddia edilen ormanların “iyi” yönetilip yönetilmediğini, geleceğinin iyi veya kötü olduğunu belirlemek nasıl mümkün olmaktadır?

√ Bu kitapta “sanal orman artışı” olarak tanımlanan, kabul veya sembollerdeki değişime dayalı iyileşmelere dikkat edilmesi gerektiği saptaması yerindedir. Ancak, envanter sonuçları sadece alanlar hakkında bilgi vermemekte, hektardaki servet ve artıma ilişkin bilgi de içermektedir. Bir orman alanının “bozuk” sınıfından “verimli” sınıfına geçişi, ilk bakışta verimli orman alanını artırır. Fakat orman amenajman başmühendisliklerinin bu gibi alanlarda yaptığı “servet, artım” ölçümlerinin envantere yansımaları sırasında “alana yapılan yapay” katkılarının etkilerinin ortaya çıkması ve sonraki dönem birim alandaki servet ve artım değerlerinin düşmesi veya beklendiği kadar artmaması gereklidir. Ne yazık ki, amenajman başmühendisliklerinin sahada yaptıkları, birim alandaki servet ve artım ölçümlerinin de, dikkatle irdelenmesi gereklidir. Bu ölçümlerin, önceki dönemle karşılaştırmasının yapılması, sonraki dönem “beklenen artım” değerlerine yönelik tahminlere yer verilmesi gereklidir. Hal böyleyken, artımın ölçülmesinden kaçınıldığı, önceki plan dönemi verilerinin “aynı” kabul edildiği gibi, kolaycı ve gerçeğe aykırı uygulamaların varlığı mesleki konuşmalarda dile getirilmektedir.

√ Yapılan tartışmalardan ve sunulan bildirilerden görüldüğü gibi, Türkiye’de dikili ağaç satışları üzerindeki tartışmanın kökleri, bırakınız Cumhuriyet dönemini, Osmanlı’da ormancılığın başladığı ilk yıllara kadar uzanmaktadır. Hatta devlete gelir getirmek üzere, ormanlarda kesim izni alanların yarattığı ekolojik ve sosyal tahribata ilişkin şikayetler Osmanlı’da bir orman idaresi kurulmasının gerekçeleri arasında yer almaktadır. Cumhuriyet döneminde de, kurulan orman idaresinin istenen kapasiteye erişemediği dönemlerde ihale ile dikili odun hammaddesi satışı yapılmıştır. Ancak, bu dönemde de dikili satışlardan ekolojik ve sosyal açılardan şikayetler eksik olmamıştır. Prof. Dr. Şeref Nuri İlkmen, neden devlet orman işletmelerinin kurulduğunu açıklarken²; “sadece kârlı ormanlara müşteri bulup, silvikültürel bakım gereği kesim yapılması gereken yerlere talip çıkmadığını, çok iyi

2 İlkmen Ş. N., 1949: Orman İşletmeciliğinde Devletçilik Problemi ve Ormancılık Politikamızın Ana Davaları, Orman ve Av, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs, Haziran sayıları, Ankara.

İlkmen, Ş. N., 1946: Ormancılıktaki Devlet İşletmeciliğinin Sebepleri ve Özel Ormanlara Müdahale Meselesi, Orman ve Av Dergisi, Ankara.

şartnameler yaparak, alıcıyı kontrol edebilmeyi planladıklarını fakat bir süre sonra ormanda iş yapmayı bırakıp mahkemelerde dava takip eder hale geldiklerini” ifade etmektedir.

Sayın Doğan’ın bu kitapta yer alan bildirisinde de ifade edildiği gibi, “gelişmiş ülkelerde çok kullanıldığı” gerekçesine sıklıkla atıf yaparak ve doksanlı yılların orman teşkilatının eskiye göre çok güçlendiği iddiasıyla, dikili ağaç satışları yeniden Türkiye gündemine sokulmuşsa da, Şeref Nuri beyin belirttiği temel sorunların halen devam ettiği görülmektedir. Hem Sayın Doğan’ın mesleki gözlemlerinden süzdüğü düşüncelerinde, hem Gültekin’in farklı ilgi gruplarına dayanarak uyguladığı açıklayıcı faktör analizi bulgularında, alıcıların kârlı yerlere odaklandığı, altyapıyı orman idaresinden beklediği, işi tamamlamadan bıraktığı vakıalar yer almaktadır. Üstelik Gültekin’in saptadığı tutumlar arasında yer alan “dikili satışlarda baskılar, usulsüz beklentiler, yanlış tutumlar”, ülkede orman mühendisliğine ve idarelerine bakışı oldukça olumsuz etkileyebilecek kaygı kaynakları olarak görülmelidir. Gültekin’in meslekle ilgili algı ve tutum tespitleri, mesleğin saygınlığı ve geleceği açısından büyük bir tehlikeyi işaret etmektedir. Dikili satışlardaki personel ve uzman eksikliğini gidermek üzere “Danışman” adı altında serbest orman mühendislerinin işlendirilmesine ilişkin bulguların ise ayrıca üzerinde durulmalıdır. Orman mühendislerinin sadece dikili satışlarda değil, olası tüm alanlarda, mevzuat gereği atacakları bir imza karşılığında gelir elde eden bir hale dönüştürülmemesi gereklidir. “Diploma kiralamak” şeklinde başkaca mesleklerde de örnekleri görülen bu uygulamanın, kimseye yararı olmadığı gibi, ahlaki ve mesleki deformasyonlar yaratması kaçınılmazdır.

Genç ve iş bekleyen mühendisleri, sosyo ekonomik nedenlerle terk edilmiş yerlerde kendiliğinden orman oluşmasını bekleyerek ve sonra bu ormanlarda yapılacak bakım görünümüne kesimler veya dikili satışlarda imza yetkisiyle donatarak “sürdürülebilir” bir işlendirme düzeni kurmak olanaksızdır. Buna karşılık, AGM gibi icracı uzman kurumlar oluşturularak, saha-ya özel tohum ve fidan kaynakları oluşturabilen tohum bahçeleri, fidanlıklar kurarak, arkası gelen ağaçlandırma planları oluşturularak, odun hammaddesi üretiminde entansiteyi artırırken, odun dışı ürün ve hizmetlere özel yönetim planları, uygulama düzenleri oluşturularak, korunan alanların yönetsel içeriklerini güçlendirerek, yeni iş alanlarının oluşturulması ve bu alanlarda “süreklili” işlendirme hedeflenmelidir.

✓ Ülke orman varlığının temel yöneticisi ve denetleyicisi OGM olmasına rağmen, tüm ormanlar içerisinde korunan alan oranı da artmakta ve bir kısım korunan alan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne yönetilmektedir. OGM’nin idaresinde olan muhafaza ormanları, mesire yerleri gibi, odun üretimi dışındaki ormanların yukarıda söz edilen, yönetsel sorunları olduğu gibi, Doğa Koruma ve Milli Parklara emanet edilmiş ormanlarda da sıkıntılar bulunmaktadır. Herhangi bir ormanı sadece alansal değişimi takip ederek izlemenin yeterli görülmediği günümüz dünyasında bilinmektedir. Üstelik içerdiği zenginlikler nedeniyle “korunan alan” olmaya layık bulunmuş bir ormanın “sadece alan” itibarıyla izlenmesi ise, hiç olanaklı değildir. Bu alanlar için hazırlanan Milli Park Gelişim Planları, ne yazık ki mekânsal bir yaklaşımın etkisinden kurtulamamıştır. Ormanın korunan alan ilan edilmesine neden olan özellikleri, “izleme göstergesine” dönüştürülemediği, bu göstergeler için standartlar geliştirilememiştir. Korunan alan yönetim uygulamaları kapsamın-

da yapılan ölçüm sonuçlarıyla, standartları karşılaştırarak, gelecek dönemler için eylem planları hazırlayan bir yönetsel bakış geliştirilememiştir. Sistematik bir izleme ve değerlendirmeye dayalı yönetsel yaklaşım yerine, “ekolojik” önemden bahsederek, neredeyse “hiçbir eylemsellik göstermeden” sahaları kendi haline bırakmak tercih edilir olmuştur. Şüphesiz korunan alan içerisinde bir zonlama yapılması, bu zonlarda yürütülebilecek kullanım biçimlerinin koruma kullanma dengesi içerisinde sınıflandırılması yaklaşımı, gerekli ve yararlı bir yaklaşımdır. Ancak, mutlak koruma zonu dahil, tüm zonlarda, kapsamına uygun bir izleme ve değerlendirme düzeninin kurulmuş olması gereklidir. Bu nedenle, kastedilen eylemselliğin, pikniğe izin vermek, otellere yer açmak gibi herhangi “bir kullanım biçiminden” çok, “yönetsel sorumluluk almakla” ilgili olduğu dikkate alınmalıdır.

Bir korunan alanda, doğayı koruyorum görüntüsü altında; ölçmeden, izlemeden, değerlendirmeden, “hiçbir eylem yapmamak”, zaman içerisinde değişen, dinamik ve canlı bir yapıyı, aslında koruma amaçlarını hiçe sayarak, zamanın insafına terk etmek demektir. Tamamen insan kullanımına kapatılmasına karar verilen bir “mutlak koruma zonunda” dahi, tanımlanmış değişkenlerin, tanımlı aralıklarla ölçülmesi, doğanın bu zaman içerisinde “korunmaya değer özellikler” üzerinde yaptığı etkilerin belirlenmesi gereklidir. Bu belirlemenin ardından, tanımlanmış etkilere müdahale edilip edilmeyeceği, yine yönetimin bilinçli bir incelemesiyle karara bağlanması gereken çok ciddi bir konudur.

Bu nedenle, korunan alan miktarları aynı kalırken, korumaya değer bulduğumuz tüm doğal özelliklerin aynı kaldığını düşünmek büyük bir yanılgıdır. Korunan alan yönetim etkinliğini artıramamanın verdiği rahatsızlıkları, “bu alanlarda hiçbir insan etkinliği yapılmaz, doğaya terk edilir” gerekçesiyle örtmek olanaksızdır. Uygulanan yönetim biçiminin içeriğini, verilen değer gerektirdiği kadar derinleştirememenin örtüsü, çevreci görüntüsü vermek olmamalıdır.

√ Cumhuriyet döneminde ormancılık kurumlarının attığı önemli adımlar, sürekli bir istikrar sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Ağaçlandırma, Orman Köy İlişkileri, Ormancılık Araştırma kurumları istikrarsızlığın yaşandığı kurumların başında gelmektedir. En istikrarlı kalabilen Orman Genel Müdürlüğü ve orman işletme müdürlükleri olsa da, başta 2B olmak üzere, ormanlardan ormancılık dışı amaçlara verilen izinler konusunda sürekli tavizkar bir yaklaşım uygulanmış ve orman varlığının daha çok artması engellenmiştir. Buna karşılık, siyasal baskılar kararlı bir şekilde sürmüştür. Devlet işletmeciliğinin yararına inanmayan, kamuya karşı görevlerinden çok “piyasa oluşturma, özel girişime alan açma” heveslisi kişilere, devletin kurumları emanet edilmiştir. Bu noktada, bir yandan liyakatin önemi ortaya çıkmakta diğer yandan da, devlet işletmelerinin, bu tip işletmeciliğin yararlı bir araç olduğuna inanan uzman kişilerce yönetilmesi halinde oluşabilecek yönetsel sonuçlar merak konusu olmaktadır.

TOD - Türkiye Ormancılar Derneği

Tuna Caddesi No:5/8

Kızılay / Ankara

T. 0.312 433 84 13 **F.** 0 312 433 26 64

www.ormancilardernegi.org

Türkiye Ormancılar Derneği

@ormancilarderne

türkiyeormancilardernegi